

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTAS

NERINGA DERKINTAITĖ
CIVILINĖS TEISĖS PROGRAMA

TĖVYSTĖS NUGINČIJIMAS: FAKTINĖS (SOCIALINĖS) IR BIOLOGINĖS TĖVYSTĖS
SANTYKIS
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas – prof. dr.
I. Kudinavičiūtė - Michailovienė

Vilnius, 2018

TURINYS

ĮVADAS	3
1. TĖVYSTĖS SAMPRATA.....	6
1.1. Biologinės (tradicinės) tėvystės samprata.....	8
1.2. Faktinės (socialinės) tėvystės samprata	9
2. VAIKO TEISINIS STATUSAS	11
2.1. Vaiko teisė žinoti savo kilmę.....	14
2.2. Vaiko kilmė ir jos nustatymas	16
3. TĖVYSTĖS NUGINČIJIMO INSTITUTAS	23
3.1. Tėvystės (motinystės) nuginčijimo sąlygos	24
3.2. Tėvystės (motinystės) nuginčijimo pagrindai	24
3.3. Asmenys, turintys teisę kreiptis dėl tėvystės (motinystės) nuginčijimo	25
3.4. Ieškinio senaties terminas pareikšti ieškinį dėl tėvystės (motinystės) nuginčijimo.....	28
3.5. Biologinės ir faktinės (socialinės) tėvystės santykio sąsaja EŽTT ir LAT jurisprudencijoje	30
4. TĖVŲ PRIEVOLĖ MATERIALIAI IŠLAIKYTI VAIKUS KAIP TĖVYSTĖS TEISINĖ PASEKMĖ	49
4.1. Nepagrįstai teikto išlaikymo vaikui susigrąžinimo galimybės pasinaudojant nuostolių atlyginimo institutu	51
4.1.1. Nuostolių (žalos) dydžio nustatymas	53
4.1.2. Ieškinio senatis žalos atlyginimo kontekste.....	56
4.2. Nepagrįstai teikto išlaikymo vaikui susigrąžinimo galimybės pasinaudojant nepagrįsto praturtėjimo institutu.....	60
4.3. Neturtinės žalos atlyginimo galimybės	61
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	64
LITERATŪROS SĄRAŠAS	66
ANOTACIJA.....	73
ANNOTATION.....	74
SANTRAUKA	75
SUMMARY	76

IVADAS

Tyrimo problema

Ar nuginčijant tėvystę (motinystę) turi atsispindėti biologinė ar socialinė (faktinė) tikrovė?

Baigiamojo darbo aktualumas

Pagal LR Konstituciją šeima yra konstitucinė ir viena pamatinių tautos vertybių. Teisė kurti bei puoselėti šeimos teisinius santykius yra kiekvieno asmens socialinė teisė. Valstybė saugo ir globoja šeimą, tėvystę (motinystę) bei vaiko vaikystę.

Vykstant permainoms visuomenėje, šeima kaip pamatinis socialinis institutas taip pat keitėsi, todėl yra galimos šeimos ir jos sampratos suvokimo įvairovės. Šiuolaikinės šeimos sampratos transformacija daro įtaką ir aplinkiniams veiksniams - vienas iš jų, tai tėvystės (motinystės) nuginčijimo institutas.

LR Civilinio kodekso (*toliau – LR CK*) III knygos IV skyriuje, kuriame reglamentuojamas tėvystės (motinystės) nuginčijimo institutas, vienareikšmiškai yra įtvirtintas biologinės tiesos dominavimas (biologinė tėvystė), tačiau Lietuvos teismai reaguodami į Europos Žmogaus Teisių Teismo (*toliau – EŽTT*) priimtus sprendimus ir išaiškinimus bei į vykstančius socialinius pokyčius, jų kaitą ir permainas visuomenėje, pripažįsta, kad biologinės tėvystės tipas nebėra vienintelis ir faktinė (socialinė) tėvystė taip pat yra ypatingos svarbos ginant vaiko teises ir jo interesus. Vaikas bei jo teisės ir interesai, nepriklausomai nuo to su kuo ir kur jis gyvena, yra beatodairiškai saugomi. Dėl šių priežasčių vis dažniau teismų praktikoje susiduriama su kolizija tarp asmens, kurį su vaiku sieja kraujo ryšys (biologinis tėvas) bei asmens, kuris nėra vaiko biologinis tėvas, tačiau faktiškai tą vaiką augino ir (ar) augina (socialinis tėvas). Taigi, ginčijant tėvystę (motinystę), kyla klausimas kuriai biologinei ar faktinei (socialinei) tėvytei ir kokiais atvejais teikti pirmenybę, siekiant geriausio sprendimo rezultato, atsižvelgiant į vaiko interesus, tačiau nepamirštant ir tėvų interesų.

Pabrėžtina ir tai, kad šis ginčų nagrinėjimas, esant tėvystės (motinystės) nuginčijimo atvejui, yra svarbus ne vien pavieniams, konkretiems asmenims su kuriais šis reiškinys yra tiesiogiai susijęs, t.y. tiems asmenims, kurie ginčija tėvystę (motinystę) ir atitinkamai vaikui, kurio kilmė ginčijama, tačiau tai yra svarbu visai visuomenei, kadangi tai yra susiję su vaiko teisių prioritetinės apsaugos principu, kuris teismų praktikoje įvardijamas kaip viešasis interesas.

Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad ne tik viešasis interesas, bet ir asmens teisės yra konstitucinės vertybės, taigi svarbu ir tai, ar nuginčijant tėvystę (motinystę) kai kuriais atvejais nėra pažeidžiamos tėvo kaip asmens teisės ir kokios pasekmės yra galimos, pavyzdžiui kai faktinis (socialinis) tėvas lieka įrašytas vaiko gimimo įrašė. Kiekvienu konkrečiu atveju yra

būtina nustatyti protingą bei sąžiningą pusiausvyrą tarp vaiko interesų gynbos bei tėvo, kaip asmens, teisių bei teisėtų reikalavimų.

Baigiamojo darbo naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis

Faktinės (socialinės) ir biologinės tėvystės santykis tėvystės nugynčijimo kontekste Lietuvos teisės doktrinoje nagrinėtas fragmentiškai, nebuvo skirtas didesnis dėmesys bei atlikta išsami analizė šiam tėvystės formų santykiui. Moksliniai darbai apsiriboja bendra tėvystės nugynčijimo instituto analize, pavyzdžiui, aptariama tėvystės nugynčijimo instituto paskirtis, nagrinėjami tam tikri procesiniai aspektai tėvystės nugynčijimo byloje ir kt. Pasigendama gilesnės analizės, nagrinėjant faktinės (socialinės) ir biologinės tėvystės santykį tėvystės (motinystės) nugynčijimo instituto kontekste, kadangi tai yra bene labiausiai probleminis klausimas gilinantis ir nagrinėjant šį institutą.

Šiuo magistriniu darbu siekiama iš esmės atskleisti faktinės (socialinės) ir biologinės tėvystės santykį, šių santykių koliziją siekiant nugynčyti tėvystę (motinystę), daromą įtaką susijusių asmenų teisėms ir teisėtiems interesams bei galimas pasekmes ir jų sprendimo būdus. Atliekant tyrimą remiamasi tarptautiniais ir LR teisės aktais, Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, Lietuvos Aukščiausiojo teismo ir Lietuvos žemesnių instancijų teismų praktika, taip pat pasitelkiama užsienio literatūros šaltiniais, Lietuvos mokslininkų darbais, tokių kaip doc. dr. Gedimino Sagačio, prof. habil. dr. Valentino Mikelėno, teisininkės Janinos Stripeikienės, sociologų prof. dr. Brigtos Kairienės, dr. Vidos Česnuitytės bei kitų mokslininkų darbais, kurie analizavo klausimus aktualius šiam baigiamajam magistriniam darbui.

Baigiamojo darbo reikšmė

Baigiamasis darbas reikšmingas tuo, kad atskleidžia kaip kintant socialinei visuomenei, žmogaus teisių standartams ir šeimos sampratai, keičias tėvystės nugynčijimo instituto modelis, kuris paliečia teisinius tėvų ir vaikų santykius, taigi yra atskleidžiama ir kokią tai įtaka turi asmenų teisėms ir teisėtiems interesams. Baigiamuoju darbu siekiama nubrėžti gaires, kurios padėtų tobulinti tėvystės nugynčijimo institutą bei darytų įtaką formuojant teismų praktiką šioje srityje.

Tikslas

Atskleidžiant biologinės ir socialinės (faktinės) tėvystės sampratas, išanalizuoti jų tarpusavio santykį bei galimus prioritetus vaiko teisių apsaugos ir gynimo principo kontekste.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti biologinės ir faktinės (socialinės) tėvystės sampratas ir probleminius aspektus;
2. Išsiaiškinti vaiko teisinį statusą ir susijusius klausimus su vaiko kilmės nustatymu;

3. Išnagrinėti tėvystės nugynčijimo institutą bei atskleisti biologinės bei faktinės (socialinės) tėvystės santykį;
4. Išanalizuoti tėvų prievolė materialiai išlaikyti vaikus kaip tėvystės teisinę pasekmę bei pateikti galimus sprendimo būdus, tokiu atveju kai asmuo nepagrįstai teikė išlaikymą vaikui su kuriuo nesieja kraujo ryšys.

Tyrimo metodologija

Siekiant atskleisti tyrimo tikslą kompleksiskai naudojami šie tyrimo metodai:

1. *Teisinių dokumentų ir mokslinės literatūros analizė* – analizuojami teisės aktai, teisės mokslo doktrina, teismų praktika siekiant išnagrinėti tėvystės (motinystės) nugynčijimo institutą;
2. *Sisteminė analizė* – taip pat naudojamas aktualių šaltinių analizei, teikiant apibendrinimus ir išvadas;
3. *Aprašomasis metodas* – naudojamas atskleisti sąvokų reikšmes;
4. *Apibendrinimo metodas* – pasitelkiamas norint mokslinę medžiagą susieti su praktine medžiaga, taip siekiant išspręsti probleminį klausimą.

Darbo struktūra

Darbas susideda iš įvado, keturių dėstomųjų dalių (skyrių ir poskyrių), išvadų ir rekomendacijų. Taikomojo baigiamojo magistrinio darbo pabaigoje pateikiama santrauka lietuvių ir anglų kalbomis bei literatūros sąrašas. Pirmajame darbo skyriuje nagrinėjama tėvystės samprata, biologinės ir faktinės (socialinės) tėvystės formos, antrajame skyriuje aptartas išskirtinis vaiko teisinis statusas, vaiko teisė žinoti savo kilmę bei kilmės nustatymo būdai, trečiajame skyriuje atskleistas tėvystės nugynčijimo institutas bei išanalizuota biologinės ir faktinės (socialinės) tėvystės santykio sąsaja Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje, paskutiniame skyriuje aptariama tėvystės teisinė pasekmė išlaikymo atžvilgiu ir pateikiami sprendimo būdai, kaip asmeniui susigrąžinti nepagrįstai teiktą išlaikymą vaikui su kuriuo nesieja kraujo ryšys.

Ginamieji teiginiai

1. Biologinė tėvystė neturi prioriteto prieš faktinę (socialinę) tėvystę, nes bet kokie veiksmai ar priimami sprendimai, susiję su vaiku, turi atitikti vaiko interesus.
2. Teisiniai sistemos siekiant apsaugoti vaiko interesus, taip pat proporcingai turi būti siekiama, kad ir faktiniam (socialiniam) vaiko tėvui, kuris iš esmės nepagrįstai šias pareigas įgyvendino vaiko atžvilgiu, būtų suteikta reali galimybė apginti savo pažeistas teises.

1. TĖVYSTĖS SAMPRATA

LR Konstitucijos 38 str. įtvirtinta, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Šeimos, kaip konstitucinės vertybės statuso pripažinimas, įgalina valstybines institucijas rūpintis ir aprūpinti šeimą, užtikrinti šeimos narių konstitucines teises ir užtikrinti pagarbą šeimos gyvenimui.¹ Pasak V. Mikelėno: „Šeima yra pagrindinė visuomenės ląstelė”.²

Tėvystės samprata yra istoriškai ir kultūriškai kintantis reiškinys. Ši samprata kinta kartu su šiuolaikiniu pasauliu, šeimos samprata bei jos suvokimu. Visame pasaulyje, ne išimtis ir Lietuva, pastaraisiais dešimtmečiais šeimos, kaip pamatinės visuomenės vertybės, suvokimas sparčiai pakito, veikiant daugeliui veiksnių, vienas pagrindinių - tai globalizacija vykstanti socialinėje plotmėje.

Teisė nepateikia vienos šeimos sąvokos, nes šeima yra daugiau nei teisinė kategorija. Romėnų teisė ilgus amžius formavo privatinės teisės pagrindus, doktrinoje randama, kad vienas žymiausių senovės romėnų teisininkų Modestinas, kuris laikomas klasikiniu tapusios santuokos ir šeimos apibrėžimo autoriumi, teigė, kad santuoka - pagrindinis šeimos santykių kūrimo pagrindas yra *maris est feminae coniunctio et consortium omnis vitae*, t.y. vyro ir moters ryšys, viso gyvenimo susivienijimas.³ Tai tradicinės šeimos sąvoka, t.y. šeima buvo susidedanti iš vyro (tėvo), žmonos (motinos) bei jų vaikų, kitaip sakant, šeima buvo laikoma tada, kai buvo įregistruota santuoka. Ši šeimos sampratos doktrina tapo teisinės sistemos dalimi visoje Europoje, tačiau šiuolaikinėje postmodernioje visuomenėje tradicinė šeimos samprata nėra pakankama, jog galėtų atsakyti į šiuo metu teiséje kylančius klausimus, pavyzdžiui susijusius su tėvystės (motinystės) nuginčijimo institutu. Šios šeimos sampratos nepakanka, norint pasirinkti teisingą situacijos sprendimo būdą, kai vaiko motinos sutuoktinis nėra vaiko tėvas, tačiau vaiką augina ir juo rūpinasi, priešingai nei vaiko biologinis tėvas, o tarp faktinio (socialinio) ir biologinio tėvo kyla ginčas kam turi būti teikiama pirmenybė tapti vaiko teisėtu tėvu: motinos vyrui/partneriui, kuris nėra vaiko biologinis tėvas, bet vaiką augina ir juo rūpinasi ar vaiko biologiniam tėvui?

Pagal tradicinę šeimos sampratą atrodytų, kad gali dominuoti tik biologinė tiesa (biologinė tėvystė), t.y. kraujo ryšis, nes šeima laikoma tik ta, kuri yra susieta santuokos tarp vyro ir moters ryšiais bei kraujo ryšiais tarp tėvų ir vaikų, tačiau visuomenės raidos tendencijos pakeitė šią iki šiol atrodžiusią nepajudinamą tradicinės šeimos dogmą.

¹ Gediminas Sagatys, „The concept of family in Lithuanian law”, *Jurisprudencija*. 1, 119 (2010), 183.

² Valentinas Mikelėnas, *Šeimos teisė* (Vilnius: Justitia, 2009), 16.

³ Kazimieras Meilius, Marius Jonaitis, „Šeimos struktūros ir tėvystės sampratos pokyčiai, turintys įtakos vaiko teisėms ir interesams”, *Jurisprudencija, Mokslo darbai*, 12 (102), (2007): 7.

Postmodernioje visuomenėje šeimos samprata apibrėžiama per ryšius: šeima – tai ryšių forma, apimanti įvairiapusę kartų ir lyčių tarpusavio sąveiką.⁴ EŽTT yra išaiškinęs, kad pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (*toliau – EŽTK; Konvencija*) 8 straipsnį sąvoka „šeimos gyvenimas“ neapriboja santuoka ir gali apimti kitus *de facto* „šeimos“ ryšius, kai šalys gyvena kartu nesusituokusios.⁵ Tai nurodė ir G. Sagatys, jog asmens teisė į šeimos gyvenimo gerbimą turi būti interpretuojama plačiai ir apimti visus *de facto* šeimos ryšius, neapsiribojant šeimos supratimu *de iure*.⁶ Galima teigti, kad postmoderni šeimos samprata vis dar formuojasi, tačiau jai būdingi tokie bruožai kaip šeimos modelių įvairovė, kur kas platesni šeimos tarpusavio ryšiai negu vien biologiniai ar santuokiniai ryšiai ir pan. Apibendrinant šeima postmodernioje visuomenėje gali būti suvokiama plačiąja prasme, kaip nesusituokę ar tos pačios lyties asmenys gyvenantys kartu; nesusituokę asmenys, kurie yra susilaukę vaikų; vieniši tėvai, auginantys vaikus ir kt.⁷

Taigi yra aišku, kad genetinės sąsajos tarp vaiko ir tėvo (motinos) nepakanka siekiant nustatyti kas yra vaiko tėvas, o vaiką ir tėvą siejanti genetika, t.y. pats šis faktas pats savaime neužtikrina tėvo statuso plačiąja prasme, todėl atsižvelgiant į visuomenėje vykstančius pokyčius, teisinėje doktrinoje randamos tėvystei būdingos formos, tai – biologinė ir faktinė (socialinė) tėvystė. Šių dviejų tėvystės formų atsiradimą būtent ir lėmė tradicinės šeimos sampratos kitimas. Tėvystės (motinystės) samprata šiuolaikinėje visuomenėje nėra vienareikšmė. Žodis „tėvas“ ar „motina“ gali reikšti skirtingus dalykus.⁸ Taigi tėvystės (motinystės) platesnis suvokimas, t.y. ne vien tėvystės (motinystės) siejimas su biologine tiesa, kraujo ryšiu, leidžia užtikrinti šeimos santykių lankstumą bei tinkamai apsaugoti vaiko interesus. Kadangi motinystės nugincijimo atvejų Lietuvoje nėra, toliau darbe bus analizuojami klausimai susiję su tėvyste, jos nugincijimu bei su tuo susijusiomis teisinėmis pasekmėmis.

Mokslinėje doktrinoje bei teismų praktikoje pripažįstamos šios nurodytos tėvystės formos (tipai), todėl sprendžiant tėvystės nugincijimo ar nustatymo klausimą, neretai kyla problema dėl to, kuri iš šių dviejų nurodytų tėvysčių turi prioritetą prieš antrąją. Siekiant atskleisti tėvystės sampratą plačiąja prasme, jos dvilypiškumą ir dviprasmiškumą bei tarpusavio

⁴ Vida Česnuitytė, „Šeimos samprata: Lietuvos gyventojų subjektyvus požiūris“, *Socialinis darbas*, 11(2), (2012): 262.

⁵ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. kovo 22 d. sprendimas byloje Ahrens prieš Vokietiją, pareiškimo Nr. 45071/09“, HUDOC, <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-109815&filename=001-109815.pdf>

⁶ Gediminas Sagatys, *Vaiko teisė į šeimos ryšius*, (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006), 53.

⁷ John Eekelaar ir Thandabantu Nhlapo, *The Changing Family: Family Forms and Family Law* (London: Hart Publishing, 1998), 84.

⁸ Mikelėnas V., *supra* note, 2: 313.

santyki, reikalinga tėvystės sampratos formas, t.y. faktinę (socialinę) bei biologinę tėvystę, aptarti atskirai.

1.1. Biologinės (tradicinės) tėvystės samprata

Mokslinėje literatūroje biologinė tėvystė kitaip dar vadinama tradicine tėvyste. Tai yra tapachios sąvokos, tačiau dėl biologinės tėvystės paplitimo bei vienodo suvokimo visame pasaulyje tai yra laikoma tradicinės tėvystės samprata. Šiame baigiamajame magistriniame darbe kaip biologinės tėvystės sinonimas bus vartojama tradicinė tėvystės sąvoka.

Teisė istoriškai rėmėsi biologinės tėvystės forma, kuri visuomenės raidos metu buvo susijusi vyro santykiu su vaiko motina, tai suformavo taisyklę *pater est guem nuptiae demonstrant*, kuri reiškė, kad vaiko biologinis tėvas yra laikomas motinos vyru.⁹

LR CK 3.137 str. 3 d. įtvirtinta nuostata, kad vaiko iš tėvų kilmė patvirtinama nuo vaiko gimimo dienos ir nuo tos dienos sukuria su ja susijusias, įstatymų nustatytas teises ir pareigas.¹⁰ Taigi teisinis tėvystės atsiradimo pagrindas t.y. teisinis santykių atsiradimas tarp vaiko ir tėvų yra vaiko iš tėvų kilmės patvirtinimas. Remiantis šia įtvirtinta nuostata biologinės tėvystės sąvoka suprantama taip, jog vaiko tėvas yra asmuo su kuriuo vaikas susijęs krauju (genetiškai). Biologinės tėvystės pagrindas yra kraujo ryšys, kuris sieja tėvą ir jo vaiką. Vienintelė išimtis yra įvaikinimas, kai tarp tėvių ir įvaikių susiklosto tokie patys teisiniai motinystės ir tėvystės santykiai kaip ir kraujo giminystės atveju, nors jų nesieja kraujo ryšys.¹¹ Biologinė tėvystė yra reikšminga ne tik apibrėžiant biologinio tėvo teises ir pareigas vaiko atžvilgiu, bet ir užtikrinant vaiko teisę pažinti savo tėvus (Vaiko teisių konvencijos 7 straipsnis), teisę išsaugoti savo tapatybę (Vaiko teisių konvencijos 8 straipsnis) ir vaiko bei biologinių tėvų teisę gerbti jų asmeninį ir šeimos gyvenimą (Konvencijos 8 straipsnis).¹²

Apibendrinant, pagal šią tradicinės tėvystės sampratą, tėvystė yra pripažįstama remiantis kraujo ryšiu, t.y. asmuo yra vaiko biologinis tėvas, taigi biologinė tėvystė tampa teisiniu faktu, kuris suteikia biologiniams tėvams teises ir pareigas, kurios yra įtvirtintos įstatyme.

⁹ Vaida Baumilė, Giedrė Norvilienė, Ernestas Šukys, „Biological versus social paternity – whose benefit droops the scales?“, *Themis competition 2016, Semi Final B: International judicial cooperation in civil matters – European family law*, (2016): 2, http://www.ejtn.eu/PageFiles/14775/Written%20paper_Lithuania.pdf.

¹⁰ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *Valstybės žinios* VIII, 1864, (2000).

¹¹ Mikelėnas V., *supra* note, 2: 311.

¹² Vaida Baumilė, Giedrė Norvilienė, Ernestas Šukys, *op. cit.*, 5.

1.2. Faktinės (socialinės) tėvystės samprata

Tėvystė plačiąja prasme kaip jau ir buvo minėta, gali būti suprantama kaip ir faktinė (socialinė) tėvystė. Situacija, kai asmuo (vyras), tačiau ne vaiko biologinis tėvas, augina vaiką, t.y. atlieka visas biologinio tėvo teises ir pareigas, suprantama kaip faktinė (socialinė) tėvystė, o šis asmuo (vyras) gali būti laikomas faktiniu (socialiniu) vaiko tėvu. Taigi faktinį (socialinį) tėvą galima laikyti asmeniu, kuris faktiškai atlieka tėvo funkcijas, o ne tą asmenį, kuris prisidėjo prie vaiko gyvybės užmezgimo.¹³ Sociologai nurodo, kad tėvystė (motinystė) gali atlikti kelias funkcijas, tai vaiko pradėjimas, gimdymas, auklėjimas, išlaikymas ir kt., o šias skirtingas funkcijas gali atlikti skirtingi asmenys.¹⁴

Šios tėvystės formos atsiradimo pagrindas – šiuolaikinės visuomenės tradicinės šeimos santykių laikinumas, trapumas, nesantuokinių seksualinių ryšių paplitimas. Neginčijamai biologinė (tradicinė) tėvystė dominuoja, t.y. vaikai turi du biologinius tėvus – t.y. vieną motiną ir vieną tėvą, tačiau vaikai vis dažniau auga nepilnoje šeimoje, t.y. vis dažniau vaikus globoja ne abu biologiniai tėvai, o pavyzdžiui, biologinė motina vaiką augina kartu su savo sutuoktiniu ar sugyventiniu, o pastarąjį su vaiku nesieja kraujo ryšys, jis nėra biologinis vaiko tėvas. Dar 2003 m. G. Sagatys nurodė, kad neretai tokia *de facto* tėvystė sėkmingai pakeičia tikrąją, t.y. biologinę tėvystę, visam gyvenimui.¹⁵ Pasak J. Herring, sociologai teigia, jog tėvystė yra socialinė kategorija, reiškianti, kad taisyklės, nustatančios vaiko tėvą, turi labiau atspindėti bendrąsias visuomenės normas nei įprastinę tiesą.¹⁶ Vaiko tėvais gali būti pripažįstami tie asmenys, kurie atlieka vaiko auklėjimo, priežiūros ir išlaikymo, t.y. socialiai reikšmingiausias funkcijas.¹⁷

Taigi apibendrinant, vaiko tėvas yra tas asmuo, kuris realiai atlieka tėvo funkcijas, o atsižvelgiant į šią aplinkybę, vaiko tėvu gali būti pripažįstamas nebūtinai vaiką pradėjęs asmuo, bet asmuo atliekantis būtent socialiai vaiko gyvenime reikšmingiausias funkcijas.¹⁸ Įvertinant tai, akivaizdu, kad biologinę (tradicinę) tėvystę negalima laikyti vienintele tėvystės forma, o faktinė (socialinė) tėvystė, ginčijant tėvystę, yra taip pat reikšminga kaip biologinė tėvystė. Kadangi CK ir kitos įstatymų normos, išimtinai įtvirtina tik biologinės tėvystės vietą teisinėje sistemoje, o faktinė (socialinė) tėvystė kaip viena iš tėvystės galimų formų nėra įtvirtinta, Lietuvos teismų praktika tarsi kompensuodama tai, formuoja teisinius tėvų ir vaiko santykius, kurie yra pagrįsti

¹³ Jonathan Herring, *Family Law*, (Harlow: Longman, 2001), 264.

¹⁴ John Eekelaar ir Petar Šarčević, *Parenthood in Modern Society: Legal and Social Issues for the Twenty - First Century* (Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 1993), 2-14.

¹⁵ Gediminas Sagatys, „Biologinės ir faktinės tėvystės santykio problema ir vaiko teisės“, *Jurisprudencija* 37, 29 (2003): 96.

¹⁶ Herring J., op. cit.

¹⁷ Eekelaar J. ir Šarčević P., op. cit.

¹⁸ Herring J., op. cit.

ne vien biologine, bet ir socialine tėvyste, todėl teismų praktikai tenka svarbus uždavinys teisingai transformuoti tarp vaiko ir tėvo užsimezgsių ryšį į teisinę tikrovę.

2. VAIKO TEISINIS STATUSAS

Tėvystės nugincijimo institutas susijęs ne vien su tais asmenimis, kurie ginčija tėvystę, t.y. tėvais ar kitais įstatyme nurodytais asmenimis, kuriems ši teisė yra suteikta įstatymo, tai yra susijęs ir su viena iš labiausiai socialiai pažeidžiamų ir labiausiai saugomų asmenų grupių – vaikais.

Ginčijant tėvystę kartu yra ginčijama ir vaiko kilmė. Todėl nagrinėjant tėvystės nugincijimo institutą būtina atskleisti vaiko teisinį statusą, kadangi tik tada bus galima suprasti kodėl tėvystės nugincijimo institutas nėra vien formali procedūra, kuri reglamentuota tik įstatymo lygmeniu, bet itin svarbų ir didžiulį vaidmenį vaidina teismų praktika.

Vaikai tai atskira socialinė grupė, kuri iš kitų socialinių grupių išsiskiria savo amžiumi, dėl kurio vaikai yra pažeidžiamesni. Dėl šios priežasties jiems yra reikalinga didesnė apsauga bei didesnis atitinkamų teisių užtikrinimas, kadangi vaikas iki galo nesuvokia savo teisių, negali jų tinkamai apginti. Mokslinėje doktrinoje nurodoma, kad pati vaiko samprata yra artimai susijusi su visuomenės kultūra, tradicijomis ir socialine struktūra. Vaikas nuo suaugusio asmens atskiriamas per tam tikrus požymius, tai – amžius, turinys ir pačios vaikystės amžiaus grupės.¹⁹

Teisinis subjektiškumas būdingas visiems fiziniams ir juridiniams asmenims. Vaikas yra fizinis asmuo, tačiau dėl jo išskirtinės padėties visuomenėje, reikalinga apibūdinti vaiko, kaip subjekto, teises ir pareigas bei išsiaiškinti kokia galimybė yra vaikui tas teises įgyti ar koks yra tų vaiko teisių įgyvendinimas.

Kaip nurodo J. Stripeikienė, iki naujojo CK įsigaliojimo nebuvo numatyta vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, teisių, t.y. vaiko turtinės ir neturtinės teisės nebuvo atskirtos nuo tėvų turtinių ir neturtinių teisių; vaiko teisės buvo išvestinės iš tėvų teisių; vaiko interesus saugojo tėvai, o tėvų pareiga auklėti vaikus reiškė ne ką kitą kaip buvimą teisės subjektu vietoj vaiko. Tuo keliu buvo nuėjusi ir teismų praktika, kuri vaiką laikė šeimos globotiniu, išlaikytiniu, nepaisant to, kad LR Konstitucija įtvirtino žmogaus teisių ir laisvių principą, kuris laikomas prigimtinu.²⁰

Kaip vienas esminių pokyčių, lėmusių vaiko teisinio statuso kaitą, yra laikoma tai, kad Lietuva prisijungė prie Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos. 1992 m. sausio 8 d. Lietuva prisijungusi prie Vaiko teisių konvencijos ir 1995 m. liepos 3 d. ją ratifikavusi įsipareigojo gerbti ir garantuoti visas Konvencijoje numatytas teises kiekvienam vaikui, priklausančiam jos

¹⁹ Sagatys, G., *supra* note 6: 20 – 21.

²⁰ Janina Stripeikienė, „Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema“, *Jurisprudencija* 42, 34 (2003): 14.

jurisdikcijai²¹, kadangi valstybės, prisijungusios prie šios Vaiko teisių konvencijos, privalo garantuoti joje įtvirtintas teises visiems vaikams iki 18 metų, nepriklausomai nuo to, kaip vaiko sąvoka būtų apibrėžta nacionalinėje teisėje. Kaip nurodė B. Kairienė, vaikas konvencijoje pripažintas savarankišku teisės subjektu: „kurio teisės apibrėžtos atskirai nuo šeimos, dėl to atsirado galimybė autonomiškai vertinti vaiko poreikius ir interesus. [...] Vaikas įgijo ne tik teisių turėtojo statusą, bet ir galimybes dalyvauti įgyvendinant ir ginant savo teises bei interesus”.²² Taigi perėjimas nuo suvokimo, kad vaikams reikalinga apsauga į suvokimą, kad vaikai turi savo teises, kuriomis jie turi turėti galimybę naudotis savarankiškai arba padedami tėvų ar globėjų²³, buvo ir yra laikomas vienas svarbiausių žingsnių.

Lietuva 1996 m. priėmė LR Vaikų teisių apsaugos pagrindų įstatymą, kuriame įtvirtino vaiko sąvokos apibrėžtį. Šio įstatyme 2 str. yra įtvirtinta tokia vaiko sąvoka: „Vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip”. Visų pirma, vaiko teisinis statusas siejamas su tam tikros amžiaus ribos nustatymu, t.y. vaiko teisinis statusas ribojamas laiku iki 18 metų, todėl mokslinėje doktrinoje nuolat kyla klausimas, ar vaikas gali būti visavertis teisės subjektas, jeigu yra įgijęs teisinį subjektiškumą, bet nesulaukęs 18 metų.²⁴ Taip pat kaip matyti įstatyme gali būti numatyta ne tik 18 metų, bet ir kita amžiaus riba, kurią peržengęs vaikas (asmuo) įgyja specialų veiksnumą. Tam tikrais atvejais valstybės savo įstatymuose gali numatyti, jog asmuo, dar nesulaukęs 18 metų, gali būti paskelbtas pilnamečiu. Tai vadinama emancipacija – asmens pripažinimas veiksniu.²⁵ Taigi viršutinė vaiko amžiaus riba (18 metų) yra visuotinai pripažinta, tačiau kiek kitaip yra šeimos santykių srityje - vaiko teisės ir pareigos trunka iki tėvų mirties, o po to dar vyksta paveldėjimo procesas.²⁶

Tai puikiai atsispindi nagrinėjant tėvystės (motinystės) nugincijimo institutą. CK 3.151 str. 1 d. įtvirtinta norma, kuri suteikia teisę pateikti ieškinį dėl tėvystės (motinystės) nugincijimo vaikui, kuris yra pilnametis, t.y. asmeniui, kurio amžiaus riba yra daugiau nei 18 metų: „pareikšti ieškinį dėl tėvystės (motinystės) nugincijimo gali asmuo [...] vaikas, sulaukęs pilnametystės, ar nepilnametis, įgijęs visišką veiksnumą”²⁷. Taip yra todėl, kad vaiką su jo tėvais jungia genetiniai ir socialiniai ryšiai, o teisės ir pareigos vieno kitų atžvilgiu, t.y. vaiko ir tėvų kaip ir buvo minėta,

²¹Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, *Valstybės žinios*, 60, 1501 (1995).

²² Brigita Kairienė, „Vaiko teisinis statusas: įgyvendinimo problemos”, *Socialinių mokslų studijos*4, 4 (2012): 1444.

²³Katharina Boele-Woelki, „The Roads Towards a European Family Law”, *Electronic Journal of Comparative Law*1, 1(1997):13, <http://www.ejcl.org/11/abs11-1.html>

²⁴ Stripeikienė J., *supra* note, 20:14.

²⁵Aurelija Mineikaitė, „Vaiko teisių apsauga Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio plotmėje” (magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2013, 7, http://vddb.laba.lt/obj/LT-eLABa-0001:E.02~2013~D_20130205_085829-57151

²⁶ *Ibid.*8.

²⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note, 10.

trunka iki pat mirties.

Remiantis J. Stripeikienės nuomone, tik priėmus Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą buvo žengtas pirmas svarbus žingsnis praktiškai ginant vaiką, kaip savarankišką teisės subjektą: „Šiame įstatyme įtvirtintos pagrindinės vaiko teisės ir laisvės, kurios turėjo būti saugomos visais civilinių teisių gynimo būdais. Kartu šio įstatymo 5 straipsnio 2 dalis nustatė, kad sprendžiant kilusius ginčus, kai įstatymai arba kiti teisės aktai kitaip negu šis įstatymas reguliuoja santykius, susijusius su vaiko teisėmis bei laisvėmis ir jų apsauga, arba kai šie klausimai nėra kitu įstatymu sureguliuoti, taikomas šis įstatymas. Ši pamatinė nuostata sukūrė svarbiausią išeities principą aiškinant ir taikant teisės normas, kad vaikas, kaip teisės subjektas, įgyja įstatymo nustatytas teises, o joms įgyvendinti kuriama vaiko teisių apsaugos sistema, paremta vaiko interesų viršenybės principu”. Tiesa, dar 1959 m. Vaiko teisių deklaracijoje randama nuostata, kad priimant teisės aktus vaikų teisių klausimais pirmumas turi būti teikiamas geriausiems jų interesams.²⁸ Taip pat toks reikalavimas, jog visų pirma reikalinga atsižvelgti į geriausius vaikų interesus yra įtvirtintas Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 3 straipsnyje. Tai reiškia ne ką kitą kaip prievolę valstybei, viešiesiems bei privatiems asmenims, imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, įvertinti šių veiksmų įtaką vaikui, suteikti vaiko interesams pirmenybę bei sukurti palankią aplinką. Prioritetinis vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas taip pat yra įtvirtintas LR Konstitucijos 39 str. 1 d., Civilinio kodekso 3.3 str. 1 d. ir LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 str. 1 p. ir 11 str. nuostatose.

Taigi dėl šio išimtinio vaiko interesų viršenybės principo, kitų teisės subjektų, analizuojant tėvystės nuginčijimo institutą, tėvų teisės įgyvendinamos ir ginamos faktiškai tik tuo atveju, jeigu nėra pažeidžiami vaiko interesai bei jo teisės. Taip yra todėl, kadangi nors vaikas ir yra pripažįstamas savarankišku teisių turėtoju, tačiau pats negali tų teisių savarankiškai įgyvendinti, taigi dėl šios priežasties pareiga įgyvendinti vaiko teises, užtikrinti jo interesus tenka kitiems asmenims, kaip žinia - pirmiausia tėvams. Galima teigti, kad dėl šių aplinkybių viseto, ginčijant tėvystę ir atsirado biologinės ir faktinės (socialinės) tėvystės santykio problema.

Tai vertinant viena vertus atrodytų, kad vaikas tarsi tampa privilegijuotu prieš kitus teisės subjektus, pavyzdžiui tuos pačius tėvus, kadangi vaikas turi daugiau teisių negu pareigų nei kiti visuomenės nariai, tačiau pasak A. Vaišvilos, vaikas negali būti laikomas privilegijuotu prieš kitus asmenis, nes tariamos teisinės privilegijos suteikiamos asmeniui, kuris nėra veiksnus arba nėra visiškai veiksnus, o vaikui sulaukus pilnametystės jo privilegija išnyksta.²⁹ Visų pirma vaikas yra žmogus, taigi kaip ir bet kuriam kitam žmogui, Konstitucija garantuoja prigimtines teises. Vienas iš pagrindinių žmogaus teisių bruožų yra jų visuotinumą, nedalumą ir kiti

²⁹ Alfonsas Vaišvila ir Gediminas Mesonis, *Žmogaus teisės ir jų gintis* (Vilnius: Lietuvos teisės akademijos Leidybos centras 2000), 23, 96.

demokratinės visuomenės principai, kurie yra pripažįstami visiems asmenims nepriklausomai nuo jų individualių savybių, lygiai taip pat ir amžiaus.³⁰ Taigi vaikas turi tas pačias teises kaip ir kitas žmogus tik dėl savo amžiaus, negali jomis tinkamai naudotis, įgyvendinti.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad tėvystės nugincijimas yra susijęs su labai svarbiomis vaiko ir tėvo tarpusavio asmeninėmis ir turinėmis teisėmis ir pareigomis. Kaip nurodė E. Žiobienė: „Tėvų teisės ir pareigos tiek pagal Konstituciją, tiek pagal Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją ir ordinarinę teisę įpareigoja tėvus auklėti, prižiūrėti savo vaikus bei juos išlaikyti, nepriklausomai nuo to, ar vaikai turi savo turto, kitaip sakant, tėvai vaikus turi išlaikyti savo sąskaita.³¹ Tai pat tai apima ir įstatymo nereglamentuojamus asmeninio pobūdžio socialinius vaiko ir tėvo santykius. Kadangi tėvystės nugincijimo institutas nėra tik biologinės tiesos konstatavimas, sprendžiant dėl tėvystės nugincijimo yra siekiama užtikrinti, kad vaikas neliktų be tėvo (CK 3.146 str. 2 d.), jam būtų garantuojamos minėtos teisės, todėl galima situacija, kai tai gali pažeisti asmens, kuris ginčija tėvystę, teises.

2.1. Vaiko teisė žinoti savo kilmę

Atrodytų, kad tik tėvystės nustatymo institutas įgyvendina vaiko teisę žinoti savo kilmę, tačiau neabejotinai ir tėvystės nugincijimas siejasi su šia vaiko teise, kadangi nugincijus vaiko tėvystę, turi būti pripažįstama kito asmens tėvystė - vaikas sužino savo kilmę. Šis tėvystės nustatymas yra betarpiškai susijęs su tėvo pareigų ir teisių įgyvendinimu vaiko atžvilgiu.

Vaiko teisė žinoti savo biologinius tėvus ir būti jų globojamam užtikrinta Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 7 str., tai atsispindi EŽTK 8 str., kuriame įtvirtinta teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą, taip pat Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 9 str. 1 d. kurioje nustatyta, kad vaikas nuo gimimo momento turi teisę į vardą, pavardę, tautybę ir pilietybę, teisę į šeimos bei kitus su jo individualybe susijusius ryšius ir jų išsaugojimą bei LR CK 3.161 str. 2 d., kurioje nurodyta, kad vaikas turi teisę žinoti savo tėvus, jei tai nekenkia jo interesams ar įstatymai nenumato ko kita.

Nusprendus pateikti ieškinį dėl tėvystės (motinystės) nugincijimo yra ginčijama vaiko kilmė, taigi iš esmės galima teigti, kad ginčas yra ne tik susijęs su asmens, pareiškusiu ieškinį,

³⁰ Toma Birmontienė, „Žmogaus teisių konstitucinė samprata“, iš *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda*, Kolektyvinė monografija (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007), 324.

³¹ Edita Žiobienė, „Konstitucinės vaiko teisių garantijos: teisinio reguliavimo ir jo įgyvendinimo problemos“ iš *Asmens teisių gynimas: problemos ir sprendimai, mokslo studija*, Armanas Abramavičius, Jolanta Bieliauskaitė, Eglė Bilevičiūtė, Toma Birmontienė ir kt. (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014), 336.

siekiu nuginčyti tėvystės faktą, o iš esmės susijęs ir su vaiko teise žinoti savo kilmę, kadangi pirmiausia, kaip jau žinoma, prioritetiškai yra ginami vaiko interesai.

Jeigu ši vaiko teisė žinoti savo biologinius tėvus yra suvokiama kaip absoliuti, tai vaiko teisės žinoti savo tėvus įgyvendinimas yra neatsiejamas nuo visuotinai pripažinto geriausių vaiko interesų principo, kuriam ir yra teikiama pirmenybė. EŽTT laikosi pozicijos, kad geriausi vaiko interesai užtikrinami, kai yra išlaikoma pusiausvyra tarp dviejų vertybių – tėvystės (motinystės) nustatymo iškart po vaiko gimimo ir nustatytos tėvystės (motinystės) stabilumo. EŽTT byloje *Nylund prieš Suomiją*, nurodė, kad yra visiškai pateisinama, kai nacionaliniai teismai, spręsdami klausimą dėl biologinio fakto nustatymo, laiko vaiko ir šeimos, kurioje jis gyvena, interesus prioritetiniais.³² Taigi susidarytų įspūdis, kad norint, jog tėvystės nuginčijimas atitiktų vaiko interesus, reikalinga žinoti kitą, biologinį vaiko tėvą ir tokiu atveju galima preziumuoti, kad tokiu atveju vaiko teisė žinoti savo tėvus nebūtų pažeista. Tačiau jeigu laikantis pozicijos, kad vaiko teisė žinoti savo kilmę, kaip ir kitas teises galima apriboti norint nuginčyti tėvystę (motinystę), tokiu atveju būtų galima daryti išvadą, kad nėra reikalinga žinoti tikrąjį biologinį vaiko tėvą, kad tai būtų galima padaryti.

EŽTT jurisprudencijoje galima rasti, kad visgi teisė žinoti savo kilmę nėra absoliuti, pavyzdžiui *Odièvre prieš Prancūziją* byloje.³³ Ši EŽTT byla nėra susijusi su tėvystės nuginčijimu, tačiau puikiai įrodo, kad tokiu atveju, jeigu teisė žinoti savo kilmę kertasi su kitomis teisėmis, ją visgi galima apriboti. Šioje byloje pareiškėja Prancūzijos pilietė, augusi vaikų namuose, kreipėsi į EŽTT, kadangi negalėjo gauti informacijos kas yra jos šeima, nes ją pagimdžiusi moteris, t.y. motina paprašė, kad gimdymas būtų slaptas bei atsisakė savo teisių į vaiką. Prancūzijos įstatymuose nustatyta, kad prašymas atskleisti informaciją apie motiną yra nepriimtinas, jei gimdymo metu buvo susitarta dėl konfidencialumo, taigi pareiškėjai ši informacija nebuvo suteikta. Taigi EŽTT turėjo išaiškinti, ar nepažeidžiama EŽTK 8 str. nuostata - teisė į pagarbą asmeniniam ir šeimos gyvenimui, leidžianti „anonimišką gimdymą“, t. y. suteikianti teisę moteriai nuslėpti ne tik savo tapatybę nuo biologinio vaiko ir tuo pačiu atriboti jį nuo tikrosios šeimos, bet ir laikyti bet kokią informaciją, susijusią su vaiko gimimo faktu, konfidencialia.

³²„Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. birželio 29 d. sprendimas byloje *Nylund prieš Suomiją*, pareiškimo Nr. 27110/95“, HUDOC,<http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-109815&filename=001-109815.pdf>

³³„Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. vasario 13 d. sprendimas byloje *Odièvre prieš Prancūziją*, pareiškimo Nr. 42326/98, HUDOC, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Odièvre"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"CHAMBER":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-60935"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

EŽTT pastebėjo, kad nagrinėjamoje byloje yra du konkuruojantys interesai: vaiko teisė žinoti savo kilmę ir moters (motinos) interesas likti anonimiškai.

EŽTT nurodė, kad susitariančiosioms valstybėms suteikta teisė pasirinkti priemones, užtikrinančias, kad būtų laikomasi 8 straipsnio nuostatų asmeninių santykių srityje. Taip pat pažymėjo, kad dauguma susitariančiųjų valstybių neturi teisės aktų, kurie būtų panašūs į Prancūzijoje taikomus įstatymus, tačiau yra valstybių, kurių teisėje nėra įtvirtinta tėvų pareiga paskelbti savo tapatybę vaikui gimus bei nurodė, kad svarbu valstybėms suteikti pakankamą laisvę numatant, kokios priemonės yra geriausios įgyvendinant EŽTT įtvirtintas teises.

EŽTT pažymėjo, kad pareiškėjai buvo suteikta galimybė susipažinti su kai kuria informacija apie savo motiną ir tikrąją šeimą, kurios dėka pareiškėja galėjo atsekti dalį savo šaknų, kartu užtikrinant trečiųjų asmenų interesų apsaugą. Taip pat buvo įvertinta tai, kad Prancūzijos įstatymų leidėjas, numatydamas galimybę išsaugoti anonimiškumą, taip pat numatė ir tai, kad duomenys apie asmenį bus saugomi ir esant jo paties sutikimui galės būti atskleisti biologiniam vaikui. Viską įvertintus EŽTT padarė išvadą, kad Prancūzija neperžengė savo diskrecijos ribų, užtikrino proporcingumą tarp konkuruojančių interesų, kadangi šis klausimas apima ne tik vieno asmens (vaiko) teisę žinoti savo kilmę, bet ir biologinių tėvų pasirinkimą.

Taigi iš šios bylos darytina išvada, kad esant konkuruojantiems interesams, vaiko teisė žinoti savo kilmę gali būti apribota, taigi nėra absoliuti. EŽTT pakankamai liberaliai vertina valstybių veiksmus privataus gyvenimo, tapatybės nustatymo sferose, kadangi pasak EŽTT nacionalinės valdžios institucijos, būdamos arčiau žmonių bei geriau išmanydamos situaciją valstybės viduje, geriau nei EŽTT gali įvertinti tam tikrų priemonių būtinumą.³⁴

Apibendrinant manytina, kad valstybės, kurios turi pareigą užtikrinti teisę vaikui žinoti savo kilmę, turi šią teisę suderinti su kitomis asmenų teisėmis, tačiau pirmiausia turi atsižvelgti į vaiko interesus ir jais vadovautis. Būtina išsiaiškinti koks sprendimas yra pats tinkamiausias, kad jo interesai nebūtų pažeisti.³⁵

2.2. Vaiko kilmė ir jos nustatymas

Lietuvoje vaiko kilmės nustatymo institutą reglamentuoja LR CK trečiosios knygos „Šeimos teisė“ X skyriaus pirmojo skirsnio pavadinimu „Vaiko kilmės nustatymas“ 3.137 str. – 3.140 str. normos.

Vaiko kilmė yra siejama su biologine kilme, t.y. kraujo ryšiu, manoma, kad tik tada vaikas žino savo tapatybę. Neginčijama, kad žinoti savo tapatumą, identitetą, šaknis yra

³⁴ Mineikaitė A., *supra* note, 25:56.

³⁵ Mikelėnas V., *supra* note, 2:127.

nepaprastai svarbu kiekvienam žmogui. Literatūroje yra randama, kad vaiko nežinojimas apie savo biologinius tėvus gali sukelti psichologinę žalą, nes vaikui nėra žinoma jo kilmė.³⁶ Kai kurie asmenys, nežinantys savo tikrosios kilmės patiria „genealoginį sumišimą“, nes tik žinodami kilmę asmenys gali suvokti, kas iš tikrųjų jie tokie yra.³⁷ Pasak, H. Riley: „vaikas nežinantis savo kilmės išgyvena, jaučiasi svetimas, nesuprastas, nežinantis kas jis toks, o tai veikia asmens psichiką, jo gebėjimą prisitaikyti socialinėje aplinkoje. Tiesos laikymas paslapyje arba melavimas vaikui apie jo kilmę, turi neigiamą efektą asmeniniam identitetui ir bendravimui su kitais. Vaikai kurie pavėluotai ar tik jau tapę suaugusiais sužino savo tikrąją kilmę dažniausiai jaučia išdavystės pojūtį, dažnai net praranda ryšį su savo įtėviais“.³⁸

Kilmė laikoma nustatyta, kai ji įtvirtinama įstatymų nustatyta tvarka, tada tai tampa juridiniu faktu, kitaip sakant vaiko kilmė nustatoma, kai vaiko gimimas yra įregistruojamas. LR CK 3.138 str. nurodyta: „vaiko tėvus patvirtina gimimo įrašas, sudarytas civilinės būklės aktų registravimą reglamentuojančio įstatymo nustatyta tvarka“.³⁹ Įregistavus vaiko gimimo faktą automatiškai atskleidžiamas ir vaiko identitetas, kadangi yra įrašomi vaiko tėvai, todėl vaikas, kaip asmuo, įgyja ir teisinį statusą. Taigi visas vaikui kaip žmogui ir valstybės piliečiui garantuojamas teisės įtvirtina gimimo registracija.⁴⁰ Anot G. Sagačio: „Vaiko kilmės nustatymas kaip juridinė kategorija apima ne tik teisinio ryšio tarp vaiko ir konkrečių asmenų patvirtinimo, bet ir jo paneigimo galimybę. Vadinasi nustatant vaiko kilmę teisinis vaiko ir tėvų ryšys gali būti tiek sukurtas, tiek nutrauktas. Tokio ryšio sukūrimas galimas teisinės prezumpcijos [...], pripažinimo [...], ar teismo nustatymo pagrindu [...], tuo tarpu nutraukimas galimas išimtinai teismo proceso – tėvystės (motinystės) nuginčijimo [...] proceso keliu“.⁴¹

Pagal LR CK yra trys vaiko kilmės nustatymo būdai:

- 1) Teisinė tėvystės (motinystės) prezumpcija;
- 2) Savanoriškas tėvystės pripažinimas (tėvystės pripažinimas pareiškimu);
- 3) Kilmės nustatymas teismo sprendimu.

Reikalinga trumpai kiekvieną iš vaikų kilmės nustatymo būdų aptarti atskirai.

³⁶ William Jackson Schull, „*Empirical Risks in Consanguineous Marriages: Sex Ratio, Malformation, and Viability*“, Department of Human Genetics, University of Michigan Medical School, žiūrėta 2017 m. gruodžio 03 d., <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1931919/pdf/ajhg00574-0047.pdf>

³⁷ „Donor conception:telling your child“, Parentlink, žiūrėta 2017 m. gruodžio 03 d., https://www.parentlink.act.gov.au/parenting-resources/parenting-guides/roles_and_relationships/donor-conception

³⁸ Helen J.Riley, *Listening to late discovery adoption and donor offspring stories: adoption, ethic and implications for contemporary donor insemination practice*, (Melbourne: Australian Scholarly Publishing, 2009), 2.

³⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note, 10.

⁴⁰ Liu Huawen, *The child right to birth registration – international and Chinese perspectives*, (Norway: University of Oslo, 2004), 8.

⁴¹ Sagatys G., *supra* note, 6:82.

Pirmasis vaiko kilmės nustatymo būdas yra tėvystės (motinystės) prezumpcija.

LR CK 3.139 straipsnio 1 d. nurodyta, kad gimimo įrašė vaiko motina įrašoma moteris, nurodyta vaiko gimimo pažymėjime. LR CK 3.140 straipsnio 1 d. įtvirtinta, kad jei: „vaiką pagimdė motina, kuri yra susituokusi, nors vaikas pradėtas iki santuokos, kaip vaiko tėvas gimimo įrašė įrašomas vaiko motinos sutuoktinis“; to paties straipsnio 2 d. nurodyta, kad: „kai vaikas gimsta praėjus ne daugiau kaip trims šimtams dienų nuo gyvenimo skyrium pradžios arba po santuokos pripažinimo negaliojančia ar santuokos nutraukimo, ar po vyro mirties, kaip vaiko tėvas pripažįstamas buvęs vaiko motinos sutuoktinis“, o 3 d. įtvirtinta nuostata, kad jei: „vaiką pagimdė motina, kuri sudarė naują santuoką nepraėjus trims šimtams dienų po ankstesnės santuokos pabaigos, vaiko tėvu laikomas vaiko motinos naujas sutuoktinis“.⁴²

Kaip matyti iš šių LR CK įtvirtintų normų šis vaiko kilmės nustatymo būdas taikomas automatiškai, t.y. nereikalinga vyro (vaiko tėvo) ar moters (vaiko motinos) valia, kuri turėtų būti išreikšta atskirai kaip sutikimas tapti vaiko tėvu ar motina. Anot V. Mikelėno: „Tėvystės prezumpcija, kaip ir kiekviena kita teisinė prezumpcija, grindžiama žmogaus gyvenimo patirtimi. Iš tiesų dažniausiai vaiko tėvas yra vaiko motinos sutuoktinis. Tačiau tyrimai rodo, kad esti ir priešingų atvejų, t.y. kai motinos sutuoktinis nėra jos vaiko tėvas“⁴³.

Pažymėtina, kad šis vaiko kilmės nustatymo būdas Lietuvoje pasitaiko dažniausiai.

Antrasis - savanoriškas tėvystės pripažinimas (tėvystės pripažinimas pareiškimu).

Tai įtvirtinta LR CK 3.140 straipsnio 4 d.: „jei vaiką pagimdė motina, kuri nėra susituokusi, ir jei po ankstesnės santuokos pabaigos praėjo daugiau kaip trys šimtai dienų, vaiko tėvu gimimo akto įrašė gali būti įrašytas vyras, šios knygos nustatyta tvarka tėvystės pripažinimo pareiškimu pripažinęs tėvystę [...]“; ir to paties straipsnio 5 d.: „jeigu vaikas gimė išsituokusiai motinai po santuokos pabaigos nepraėjus trims šimtams dienų, vaiko motina, jos buvęs sutuoktinis ir vyras, pripažįstantis save gimusio vaiko tėvu, turi teisę paduoti teismui bendra pareiškimą, prašydami vaiko tėvu įrašyti vyrą, pripažįstantį save vaiko tėvu [...]“.⁴⁴ Kaip matyti iš šių LR CK teisės normų, šis vaiko kilmės nustatymo būdas taikomas, kai gimsta vaikas, o šio gimusio vaiko motina nėra susituokusi, tada asmuo, kuris laiko save vaiko tėvu, gali pareikšti pareiškimą, kad būtų pripažintas vaiko tėvu.

G. Sagatys analizuodamas šį savanorišką tėvystės pripažinimą suformulavo sąlygas, kurioms esant tėvystės pripažinimas pareiškimu yra galimas: 1) taikoma išimtinai vaiko kilmei

⁴² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note, 10.

⁴³ Mikelėnas V., *supra* note, 2: 316.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *op. cit.*

iš tėvo nustatyti; 2) galima tik tada, kai yra aiškiai išreikšta valia vaiko motinos ir vyro, siekiančio sukurti teisinį šeimos ryšį su vaiku.⁴⁵

Trečiasis vaiko kilmės nustatymo būdas - teismo sprendimu.

LR CK 3.139 str. 3. d. įtvirtinta, kad: „kai vaiko gimimo įrašė nėra duomenų apie motiną arba kai motinystė nugincyta, motinystę gali nustatyti teismas pagal moters, laikančios save vaiko motina, pilnamečio vaiko, vaiko tėvo, globėjo (rūpintojo) ar valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos ieškinį“; ar LR CK 3.140 str. 4 d.: „jei vaiką pagimdė motina, kuri nėra susituokusi, ir jei po ankstesnės santuokos pabaigos praėjo daugiau kaip trys šimtai dienų, vaiko tėvu gimimo akto įrašė gali būti įrašytas vyras [...] teismo sprendimu nustačius jo tėvystę“.⁴⁶ Kaip matyti iš šios teisės normos, norint nustatyti vaiko kilmę šiuo būdu yra reikalingas teismo sprendimas.

Dažniausiai Lietuvos teismų praktikoje teismo sprendimu yra nustatoma vaiko tėvystė tuo atveju, kai tėvystė nėra pripažinta, o vaiko motina nėra susituokusi. Galima daryti išvadą, kad šis trečiasis vaiko kilmės nustatymo būdas teismo sprendimu dažniausiai yra priverstinis, nes pavyzdžiui tėvo valia būti vaiko tėvu nėra išreikšta savanoriškai. Norint tai lengviau suprasti, galima pateikti sumodeliuotą situaciją: nesusituokusi moteris (vaiko motina) su vyru (vaiko tėvu) pradėjo vaiką. Dar iki vaiko gimimo moteris (vaiko motina) ir vyras (vaiko tėvas) suprato, kad jų interesai, požiūris į gyvenimą iš esmės skiriasi ir tęsti bendrystės, gyvenimo kartu nėra prasmės, todėl pasuko skirtingais keliais. Taigi vaikas gimė vienišai motinai, o vaiko tėvas vengia tėvo statuso, nenori būti pripažintas šio vaiko tėvu, vien dėl to, nes nenori kaip tėvui privalomų pareigų vaiko atžvilgiu, pavyzdžiui vengia prievolės išlaikyti vaiką. Tokiu atveju, nors vaiko tėvas ir nenori, bet vaiko kilmė gali būti nustatoma teismo sprendimu.

Apibendrinant, vaiko kilmė gali būti nustatyta šiais trimis aptartais kilmės nustatymo būdais. Norint paneigti nustatytą vaiko kilmę, tai galima padaryti tik vieninteliu būdu – teismo tvarka, t. y. vaiko kilmę paneigti, panaikinti, pakeisti galima tik teisiniu būdu, kreipiantis įstatyme nurodytiems asmenims į teismą.

Darytina išvada, kad tėvystė (motinystė) gali būti ginčijama, tik tada kai vaiko kilmė yra nustatyta, taigi tėvystės (motinystės) nugincyjimas yra ne kas kita kaip vieno iš aptartų būdų nustatytos vaiko kilmės paneigimas.

Kitas aktualus klausimas - kas yra laikoma patikimu įrodymu paneigiant ar patvirtinant tėvystę.

LR CK 3.148 str. 1 d. nurodyta, kad pagrindas tėvystei nustatyti yra moksliniai įrodymai (ekspertizių įrodyti giminystės ryšį išvados) ir kitos CPK numatytos įrodymų

⁴⁵ Sagatys G., *supra* note, 6:87.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note, 10.

priemonės.⁴⁷ CPK 177 str. 1 d. numatyta, kad įrodymai civilinėje byloje yra bet kokie faktiniai duomenys, o to pačio straipsnio 2 d. nurodoma, kad faktiniai duomenys nustatomi tokiomis priemonėmis kaip šalių ir trečiųjų asmenų paaiškinimais, liudytojų parodymais, rašytiniais įrodymais, daiktiniais įrodymais, nuotraukomis ir kt.⁴⁸ Iš šios teisės normos nėra iki galo aišku, ar moksliniai įrodymai ir kitos įrodinėjimo priemonės yra lygiavertės siekiant patvirtinti/nuginčyti tėvystę.

EŽTT byloje *Kalacheva prieš Rusiją*⁴⁹ pareiškėjos vaikas gimė ne santuokoje. Pareiškėja kreipėsi į teismą dėl tėvystės nustatymo asmeniui su kuriuo susipažino, siekdama įrodyti, kad jis yra vaiko tėvas bei gauti išlaikymą vaikui. Atlikus DNR ekspertizės tyrimą tapo aišku, kad minėtas asmuo yra biologinis vaiko tėvas. Nepaisant to, nacionalinis teismas atmetė pareiškėjos reikalavimus, nes įrodymai buvo gauti pažeidžiant numatytąsias procedūras, t.y. nebuvo tinkamai laikomasi instrukcijų atliekant bandymą, todėl kilo abejonių ar kraujas, naudojamas DNR testui, iš tiesų buvo minėto vyro.

Šioje byloje EŽTT nusprendė, kad DNR testas yra vienintelis mokslinis metodas, leidžiantis objektyviai atsakyti į tėvystės nustatymo klausimą, o šio testo įrodomoji vertė akivaizdžiai nusveria kitų įrodymų įrodomąją vertę. EŽTT pažymėjo, kad norint užtikrinti geriausius vaiko interesus būtina aiškiai atsakyti kas yra pareiškėjos vaiko tėvas. Nacionaliniai teismai nurodydami, kad pirmasis DNR tyrimas yra nepatikimas, tačiau nesiimdami jokių priemonių, t.y. nereikalaudami atlikti pakartotinio DNR tyrimo, kuriuo siekiama nustatyti vaiko biologinį tėvą, neatsižvelgė į vaiko interesus ir nerado teisingos pusiausvyros tarp konkuruojančių šalių interesų.⁵⁰

LAT ne viename savo sprendime yra pažymėjęs, kad tėvystę patvirtinant ar paneigiant pirmenybė yra teikiama moksliniam įrodymams. DNR ekspertizės išvados yra patikimas, objektyvus mokslinis įrodymas, kuris turi didesnę įrodomąją galią prieš kitus įrodymus.⁵¹

Taigi remiantis teismų praktika neginčijamai DNR ekspertizės tyrimo išvados yra tvirčiausias ir pagrindinis įrodymas nustatant ar asmuo yra vaiko tėvas ar ne.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note, 10.

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. gegužės 07 d. sprendimas byloje *Kalacheva prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 3451/05“, HUDOC, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Kalacheva%20v.%20Russia"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-92572"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 14 d. nutartiscivilinėje byloje Nr. 3K-3-279/2011“, LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=2cef284-fe3f-421c-bb0b-2f0399f1ecc5>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-558/2013“, LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=514bcef5-f4f5-4582-9bbd-0502aea50892>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje e3K-3-92-706/2016“, LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=4535ea0a-bc85-497b-bd64-8f3968c4a269>

Būna atveju, jog kyla ginčų siekiant atlikti DNR ekspertizę dėl vaiko tėvystės. EŽTT nurodo, kad reikia ieškoti balanso tarp vaiko interesų ir asmens privataus gyvenimo gerbimo. EŽTT byloje *Mikulić prieš Kroatiją*⁵² būtent ir buvo sprendžiamas klausimas dėl DNR ekspertizės atlikimo, kai numanomas tėvas nesutinka jos atlikti.

Pareiškėja kreipėsi į teismą dėl tėvystės nustatymo, tačiau asmuo vengė atlikti DNR ekspertizę ir nustatyti ar iš tikrųjų yra pareiškėjos tėvas. Pareiškėja, remdamasi Konvencijos 8 str. skundėsi, kad nacionaliniai teismai buvo neveiksmingi, sprendžiant ieškinį dėl tėvystės nustatymo, todėl paliko ją netikrumo dėl savo asmens identiškumo būsenos.

EŽTT pasisakė, kad kai tėvystė negali būti nustatyta DNR ekspertizės tyrimais, asmens interesai, kuris siekia tėvystės nustatymo, turi būti apsaugoti. Procesinių priemonių priversti tariamą tėvą paklusti teismo nutarčiai (dėl DNR tyrimų atlikimo) stoka atitinka proporcingumo principą tik tada, kai yra numatytos alternatyvios priemonės, leidžiančios nepriklausomai institucijai greitai išspręsti ieškinį dėl tėvystės. EŽTT konstatavo, kad šioje byloje pareiškėjai prieinama procesinė tėvystės nustatymo tvarka neužtikrino teisingos pusiausvyros tarp pareiškėjos teisės į tai, kad būtų be reikalo nedelsiant pašalintas netikrumas dėl jos asmens identiškumo ir jos tariamo tėvo teisės neatlikti DNR tyrimo. Taigi dėl teismų neefektyvumo pareiškėja liko užsitęsusio netikrumo dėl savo asmens identiškumo būsenos, todėl buvo pripažinta, kad buvo pažeistas Konvencijos 8 str.⁵³

Svarbu tai, kad šioje byloje nebuvo užsimezges tarp pareiškėjos ir jos tariamo tėvo šeimos ryšys, nes kaip jau buvo išaiškinta, Konvencijos 8 str. saugo ne tik tradicinę šeimą (sudariusią santuoką), bet ir pakankamai pastovius šeiminius ryšius⁵⁴, tačiau taip pat EŽTT nurodė, kad Konvencijos 8 str. saugo ne tik „šeimos“, bet ir „privatų“ gyvenimą.

Lietuvos teisės aktuose nėra įtvirtintas priverstinis ekspertizės atlikimas spėjamam vaiko tėvui. Tačiau LAT nutartyje yra nurodęs, kad: „CK 3.148 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta teismo diskrecijos teisė atsakovui atsisakius ekspertizės, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, vertinti tokį atsisakymą kaip tėvystės įrodymą. Į kokias konkrečiai aplinkybes esant tokiai situacijai teismas turėtų atsižvelgti, įstatyme nekonkretizuota. Bet kuriuo atveju teismas turėtų vertinti atsisakymo atlikti ekspertizę priešasčių svarbą, kitų byloje esančių įrodymų objektyvumą ir

⁵²„Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. vasario 08 d. sprendimas byloje Mikulić prieš Kroatiją, pareiškimo Nr. 53176/99“, HUDOC, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Mikulic%20Croatia"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-60035"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

⁵³*Ibid.*

⁵⁴„Europos Žmogaus Teisių Teismo 1994 m. spalio 27 d. sprendimas byloje Kroon ir kiti prieš Nyderlandus, pareiškimo Nr. 18535/91, HUDOC, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Kroon%20and%20Others%20v.%20the%20Netherlands"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-57904"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

patikimumą, jų įrodomąją reikšmę byloje reikalingiems faktams nustatyti ir t. t. Atsakovo nurodytų atsisakymo atlikti ekspertizę priežasčių svarba turi būti vertinama, atsižvelgiant į jo fiziologines ir asmenines savybes, taip pat teismas turi spręsti, ar vienos vertybės (teisės į privatų gyvenimą) ribojimas kitos vertybės (teisės žinoti savo kilmę) naudai yra proporcingas”.⁵⁵ Taigi šiuo atveju nepakanka nurodyti abstraktų teisės aktų saugomų vertybių pažeidimą, kadangi vaiko teisė žinoti savo kilmę yra prioritetinga.

⁵⁵„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2011 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-218/2011”, LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=a7d201fa-41c3-438d-b65e-3518c0318dcb>

3. TĖVYSTĖS NUGINČIJIMO INSTITUTAS

Tėvystės (motinystės) nuginčijimo institutas – tai teisinė procedūra, kuri tam tikriems asmenims suteikia teisę paneigti vaiko kilmės iš konkrečių asmenų (motinos ar tėvo) juridinį faktą, dėl kurio pasibaigia vaiko ir šių asmenų teisės bei pareigos.

Atkreiptinas dėmesys, kad tėvystės nuginčijimas praktikoje yra kur kas dažnesnis nei motinystės nuginčijimas. Ieškinyms dėl motinystės nuginčijimo gali būti pareiškiamas vaikų sukeitimo arba surogatinės motinystės atveju.⁵⁶ Taigi šiame baigiamajame magistriniame darbe dėmesys skiriamas tėvystės nuginčijimui.

Lietuvoje tėvystės (motinystės) nuginčijimo institutą reglamentuoja LR CK trečiosios knygos „Šeimos teisė“ X skyriaus ketvirtojo skirsnio pavadinimu „Tėvystės (motinystės) nuginčijimas“ 3.149 str. – 3.153 str. normos. Šios teisės normos įtvirtina taisykles, kuriomis remiantis galima kreiptis su ieškiniu į teismą, norint nuginčyti tėvystę. Taigi nuginčyti tėvystę (motinystę) galima tik išimtinai teismo tvarka.

LR CK 3.138 str. numato, kad vaiko tėvus patvirtina gimimo įrašas, sudarytas civilinės būklės aktų registravimą reglamentuojančio įstatymo nustatyta tvarka.⁵⁷ Taigi tėvystės nuginčijimo institutas numato tvarką, kuria vadovaujantis galima pripažinti, kad vaiko gimimo įrašė nurodyti tėvų ar vieno iš jų duomenys įrašyti neteisingai. Kol nėra pripažinta, kad vaiko gimimo įrašė nurodyti neteisingi tėvų duomenys, t.y. nėra nuginčyta tėvystė (motinystė), asmenys, nurodyti vaiko gimimo įrašė kaip tėvai, jais yra laikomi nuo pat vaiko gimimo.

Apibendrinant, kaip matyti iš LR CK įtvirtintų normų, kurios reglamentuoja tėvystės nuginčijimą, svarbu tai, kad ne kiekvienas asmuo gali nuginčyti tėvystę, be to, reiškiant ieškinį dėl tėvystės nuginčijimo turi būti laikomasi sutrumpinto ieškinio senaties termino, tenkinamos įstatyme įtvirtintos sąlygos bei pagrindai. Tėvystės nuginčijimas nėra paprasta, formali procedūra kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. Kadangi tėvystė yra susijusi su vaiku, išskirtinėmis vaiko ir tėvo teisėmis bei pareigomis vienas kito atžvilgiu, o vaiko interesams skiriamas ypatingas dėmesys bei teisinė apsauga, todėl tėvystės nuginčijimas apima ir įstatymo nesureglamentuotus asmeninius, socialinius vaiko ir tėvo santykius, kuriuos saugo ir gina teismai.

⁵⁶ Mikelėnas V., *supra* note, 2: 324.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note, 10.

3.1. Tėvystės (motinystės) nugincijimo sąlygos

Suinteresuotam asmeniui norinčiam nugincyti tėvystę (motinystę) yra reikalinga žinoti tai, kad norint pasinaudoti šiuo institutu įstatymo leidėjas yra įtvirtinęs imperatyvias sąlygas, kuriomis esant (nesant) galima (negalima) pasinaudoti tėvystės (motinystės) nugincijimo institutu.

Tėvystės (motinystės) nugincijimo sąlygos yra dvi ir jos įtvirtintos LR CK 3.149 str., kuriame numatyta, kad:

1. Duomenis gimimo įrašė apie vaiko motiną ar tėvą leidžiama nugincyti tik teismo tvarka;
2. Duomenų vaiko gimimo įrašė apie vaiko motiną ar tėvą, įrašytų remiantis įsiteisėjusiu ir galutiniu teismo sprendimu, nugincyti negalima.

Z. Smirnovienė nurodo, kad teismo tvarka ginčyti tėvystę yra privaloma tada, kai vaiko gimimo įrašė tėvų duomenys nurodyti laikantis įstatymo nustatytų taisyklių. Pavyzdžiui, kai tėvystė nustatoma CK 3.140 str. 2 d. įtvirtintu pagrindu – kai vaikas gimsta ne santuokoje, tačiau dar nėra praėję trys šimtai dienų po santuokos nutraukimo, todėl vaiko tėvas privalo būti įrašytas buvęs motinos sutuoktinis. Civilinės metrikacijos skyrio darbuotojams suklydus ir įrašius neteisingus duomenis, klaida būtina ištaisyti, norint nugincyti buvusio sutuoktinio tėvystę.⁵⁸

Dėl antrosios sąlygos pasakytina, kad joje įtvirtinti du reikalavimai – 1) teismo sprendimas turi būti įsiteisėjęs ir vėliau nepanaikintas, o duomenys apie tėvus gali būti išbraukti tik panaikinus teismo sprendimą.⁵⁹

Darytina išvada, jog atsižvelgiant į tai, kad vaikų teisių klausimais pirmumas turi būti teikiamas geriausiems jų interesams, taip pat į tai, kad vaiko kilmės nugincijimas yra ypatingai jautrus klausimas visuomenėje, įstatymo leidėjas įtvirtinto pakankamai griežtas ir imperatyvias sąlygas siekiant išvengti asmenų, kurie visiškai nepagrįstai siektų nugincyti tėvystę.

3.2. Tėvystės (motinystės) nugincijimo pagrindai

LR CK kodekse yra įtvirtinti pagrindai, kuriuos patenkinus galimas tėvystės (motinystės) nugincijimas. Šie pagrindai įtvirtinti LR CK 3.150 str.:

⁵⁸ Valentinas Mikelėnas ir kt., *Civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė*. (Vilnius: Justitia, 2002). 288.

⁵⁹ *Ibid.*

- 1) nuginčyti tėvystę, kai vaikas gimė susituokusiems tėvams arba nepraėjus daugiau kaip trimis šimtams dienų po santuokos pabaigos, galima tik įrodžius, kad asmuo negali būti vaiko tėvas;
- 2) nuginčyti motinystę ar tėvystę, pripažintą pareiškimu dėl tėvystės pripažinimo, galima tik įrodžius, kad vaiko motina ar tėvas nėra biologiniai tėvai.

Šie du LR CK straipsnyje nurodyti pagrindai suteikia teisę pripažinti, kad vyras (tėvas) ar moteris (motina) nėra vaiko tėvai.

Pagal LR CK 3.150 str. 1 d. įtvirtintą normą matyti, kad tėvystės nuginčijimas pagal šią straipsnio dalį galimas tik tuomet, kai vaiko kilmė buvo nustatyta remiantis tėvystės prezumpcija, t.y. pagal LR CK 3.140 straipsnio 1, 2, 3 dalį kuri buvo aparta šio baigiamojo magistrinio darbo poskyryje „*Vaiko kilmės nustatymas*“. Pagal Z. Smirnovienę nuginčyti tėvystę šiuo atveju galima: „įrodžius, kad asmuo, įrašytas kaip vaiko tėvas, negali toks būti. Taigi įrodymai, kad asmuo negali būti vaiko tėvas gali būti ne tik moksliniai (ekspertizių išvados, paneigiančios giminystės ryšį), bet ir kiti įtikinami faktai. Pavyzdžiui, santuoka nutraukta todėl, kad moteris laukėsi kito vyro vaiko ir tai nustatyta teismo sprendimu nutraukti santuoką, sutuoktinis, iki vaiko pradėjimo, išvyko į tolimą šalį ir iki pat šiam gimstant nebuvo susitikęs su jo motina ir panašiai“.⁶⁰ Remiantis Z. Smirnoviene, tėvystės (motinystės) nuginčijimas pagal CK 3.150 str. 2 d. įtvirtintą pagrindą galimas, kai tai neaptarta šio straipsnio 1 dalyje. Galimas motinystės nuginčijimas, nustatčius vaiko kilmę CK 3.139 str. 1 – 3 d. nustatyta tvarka, tėvystės nuginčijimas, nustatčius vaiko kilmę, tėvui pripažinus tėvystę pareiškimu 3.140 str. 4 – 5 d. nustatyta tvarka.⁶¹ Taigi tėvystė (motinystė) šiuo pagrindu gali būti nuginčyta tik įrodžius, kad vaiko tėvas (motina) nėra biologiniai tėvai.

3.3. Asmenys, turintys teisę kreiptis dėl tėvystės (motinystės) nuginčijimo

LR CK 3.151 str. yra nurodytas konkretus asmenų ratas, kuris turis teisę pareikšti ieškinį dėl tėvystės (motinystės) nuginčijimo, taigi jokie kiti asmenys, kurie nėra nurodyti šiame CK straipsnyje, tokios teisės neturi. LR CK 3.151 str. skamba taip:

„1. Pareikšti ieškinį dėl tėvystės (motinystės) nuginčijimo gali asmuo, vaiko gimimo akto įrašė įrašytas kaip vaiko motina ar tėvas, asmuo, vaiko gimimo įrašė neįrašytas kaip motina ar tėvas, bet laikantis save vaiko motina ar tėvu, nepilnamečio vyro, vaiko gimimo įrašė įrašyto kaip tėvas, tėvai ar globėjai (rūpintojai), vaikas, sulaukęs pilnametystės, ar nepilnametis, įgijęs visišką veiksnumą.

⁶⁰ Mikelėnas V., *supra* note, 58:288.

⁶¹ *Ibid*, 289.

2. Jei vaiko motina ar tėvas yra neveiksnūs šioje srityje arba ribotai veiksnūs šioje srityje, pareikšti ieškinį gali jo globėjai ar rūpintojai.

3. Pareikšti ieškinį dėl tėvystės nuginkėjimo vyrui, kuris yra miręs, gali jo įpėdiniai, jeigu asmuo, įrašytas kaip vaiko tėvas, mirė nepasibaigus ieškinio senaties terminui, numatytam šio kodekso 3.152 straipsnyje”.⁶²

Taigi šiame straipsnyje yra įtvirtintos septynios asmenų grupės, kurios turi teisę pareikšti ieškinį dėl tėvystės ar atitinkamai motinystės nuginkėjimo:

- 1) Asmuo, vaiko gimimo liudijime įrašytas kaip vaiko motina ar tėvas (LR CK 3.151 str. 1 d.);
- 2) Asmuo, vaiko gimimo liudijime neįrašytas kaip motina ar tėvas, bet laikantis save vaiko motina ar tėvu (LR CK 3.151 str. 2 d.);
- 3) Nepilnamečio vyro, vaiko gimimo įrašė įrašyto kaip tėvas, tėvai ar globėjai (rūpintojai) (LR CK 3.151 str. 1 d.);
- 4) Vaikas, sulaukęs pilnametystės (LR CK 3.151 str. 1 d.);
- 5) Nepilnametis, įgijęs visišką veiksnumą (LR CK 3.151 str. 1 d.);
- 6) Neveiksnaus ar ribotai veiksnus šioje srityje asmens globėjai ar rūpintojai (LR CK 3.151 str. 2 d.);
- 7) Įpėdiniai mirusio vyro, kuris yra įrašytas kaip vaiko tėvas, jeigu jis mirė nepasibaigus ieškinio senaties terminui, numatytam LR CK 3.152 straipsnyje (LR CK 3.151 str. 3 d.).

Nagrinėdamas bylą teismas privalo patikrinti, ar asmuo turi reikalavimo teisę kreiptis su ieškiniu į teismą dėl tėvystės nuginkėjimo. Jeigu asmuo neturi teisės reikšti tokio reikalavimo, ieškinį teismas privalo atmesti. Taip pat pažymėtina, kad tokiu atveju teismas neturėtų tirti faktinių aplinkybių, t.y. ar iš tiesų vaiko tėvai nėra biologiniai to tėvai.⁶³

LAT praktikoje nebuvo nagrinėjamas klausimas ar asmuo turi teisę kreiptis dėl tėvystės motinystės nuginkėjimo, tačiau apeliacinės instancijos teisme šis klausimas buvo analizuotas.

Civilinėje byloje Nr.2S-2320-345/2011 ieškovė kreipėsi su ieškiniu į teismą, kuriame be kitų reikalavimų teismo prašė atnaujinti įstatymo nustatytą ir praleistą procesinį terminą pateikti teismui ieškinį dėl tėvystės nuginkėjimo.

Pirmosios instancijos teismas atsisakė priimti ieškovės ieškinį, nes ieškovė vaiko gimimo liudijime įrašyta kaip motina ir šio fakto neginčija, kai tuo tarpu pareikšti ieškinį dėl tėvystės (motinystės) nuginkėjimo gali asmuo, vaiko gimimo akto įrašė įrašytas kaip vaiko

⁶² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note, 10.

⁶³ Mikelėnas V., *supra* note, 58:290.

motina ar tėvas, asmuo, vaiko gimimo įrašė neįrašytas kaip motina ar tėvas, bet laikantis save vaiko motina ar tėvu.

Ieškovė pateikė atskirąjį skundą, kuriame nurodė, kad teismui atsisakius priimti ieškinį, pažeisti ieškovės, kaip sūnaus įstatyminės atstovės, teisės ir interesai.

Apeliacinės instancijos teismas ieškovės atskirąjį skundą patenkino ir nurodė, kad: „CK 3.151 straipsnio 1 dalyje nurodytas asmenų ratas turintis teisę kreiptis į teismą dėl motinystės ar tėvystės nuginkijimo. Teismas nesutinka su pirmosios instancijos teismo išvada, jog ieškovė neturi teisės kreiptis į teismą dėl tėvystės nuginkijimo, jeigu ieškovė vaiko gimimo liudijime įrašyta kaip motina šio fakto neginčija, nes teisės aktai numato, jog pareikšti ieškinį dėl tėvystės (motinystės) nuginkijimo gali asmuo, vaiko gimimo akto įrašė įrašytas kaip vaiko motina ar tėvas, asmuo, vaiko gimimo įrašė neįrašytas kaip motina ar tėvas, bet laikantis save vaiko motina ar tėvu. CK 3.151 straipsnio 1 dalyje numatyta teisė asmenims kreiptis dėl motinystės ar tėvystės nuginkijimo suteikiamas ir asmenims, kurie vaiko gimimo įrašė nurodyti kaip vaiko motina ar tėvas, tačiau manantys, jog tokie nėra. Taigi, šiuo atveju ieškinį dėl tėvystės nuginkijimo galima pareikšti ginčijant įrašą tiek apie save, tiek apie kitą iš tėvų. Tuo tarpu ieškovė, pagimdžiusi vaiką būdama susituokusi, gali paduoti ieškinį dėl savo vyro (buvusio sutuoktinio) tėvystės nuginkijimo, jeigu mano, kad šis nėra biologinis vaiko tėvas“.⁶⁴

Taigi kaip matyti iš šios bylos ieškinį dėl tėvystės (motinystės) nuginkijimo galima pareikšti ginčijant įrašą tiek apie save, tiek apie kitą iš tėvų.

Kitoje civilinėje byloje Nr. 2S-419-280/2010 teismas nurodė, kad ieškovo teisę į tėvystės nuginkijimą suteikia CK 3.151 str., o ieškinio priėmimo stadijoje nesprenžiamas ieškinio pagrįstumo klausimas.

Pirmosios instancijos teismas nustatė terminą ieškinio trūkumams pašalinti, pareikalavo ieškinyje nurodyti dar vieną reikalavimą, t. y. reikalavimą nustatyti konkretaus asmens tėvystę.

Ieškovas teismui pateikė atskirąjį skundą. Apeliacinės instancijos teismas nurodė: „Pagal CPK 135 str. nuostatas ieškinio dalyką ir pagrindą nurodo tik ieškovas, todėl pirmosios instancijos teismas, spręsdamas ieškinio priėmimo klausimą, neturi teisės reikalauti iš ieškovo pareikšti dar kitą reikalavimą, tuo labiau atsisakyti priimti ieškinį, jei nebus pareikštas teismo nurodytas papildomas reikalavimas, nes to nenustato procesinės teisės normos, kiti įstatymai. Kai asmuo kreipiasi su pareiškimu, teismas turi patikrinti, ar ieškinys atitinka procesiniams dokumentams keliamus formos ir turinio reikalavimus, numatytus CPK 111 ir 135 str., nustatyti, ar pareiškimą paduodantis asmuo turi teisę kreiptis į teismą dėl teisminės gynybos. Ieškovo teisę

⁶⁴ „Vilniaus apygardos teismo 2011 m. lapkričio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-2320-345/2011“, ETEISMAI, <http://eteismai.lt/byla/240258893434817/2S-2320-345/2011>

į tėvystės nuginkėjimą suteikia CK 3.151 str. Ieškinio priėmimo stadijoje nesprendžiamas ieškinio pagrįstumo klausimas“.

Darytina išvada, kad teismas negali apriboti asmens teisės, kuri suteikta ir numatyta CK 3.151 str., ieškinio priėmimo stadijoje išspręsdamas ieškinio pagrįstumą.

3.4. Ieškinio senaties terminas pareikšti ieškinį dėl tėvystės (motinystės) nuginkėjimo

Ieškinio senatis – tai įstatymų nustatytas laiko tarpas (terminas), per kurį asmuo gali apginti savo pažeistas teises pareikšdamas ieškinį. Ieškinio senatis atsiranda suėjus ieškinio senaties terminui. Vadinas, ieškinio senaties terminas yra juridinis faktas, o ieškinio senatis - to juridinio fakto sukurta teisinė pasekmė.

Ieškiniui dėl tėvystės (motinystės) nuginkėjimo yra taikomas sutrumpintas ieškinio senaties terminas – LR CK 3.152 str. 1 d. įtvirtinta, kad kreiptis į teismą dėl tėvystės (motinystės) nuginkėjimo nustatomas vienerių metų ieškinio senaties terminas.⁶⁵ Darytina išvada, kad sutrumpintas vienerių metų senaties terminas pareikšti ieškinį dėl tėvystės (motinystės) nuginkėjimo nustatytas sąmoningai vaiko interesų naudai, kadangi tėvystės (motinystės) nuginkėjimas yra itin socialiai jautrus klausimas, susijęs su vaiku, jo tapatumo, identiteto klausimu, taip pat tarp vaiko ir vaiko tėvų (nebūtinai biologinių tėvų) susiformuoja tamprūs socialiai, psichologiniai ryšiai, todėl manytina, pagrįstai tėvystės (motinystės) nuginkėjimui nėra taikomas LR CK 1.125 str. 1 d. įtvirtintas bendrasis dešimties metų ieškinio senaties terminas.

Ieškinio senaties terminas prasideda nuo teisės į ieškinį atsiradimo dienos. Teisė į ieškinį atsiranda nuo tos dienos, kurią asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti apie savo teisės pažeidimą. LR CK 3.152 str. 1 d. nurodyta, kad terminas ieškiniui pareikšti dėl tėvystės (motinystės) nuginkėjimo skaičiuojamas nuo tos dienos kada asmuo, kuris kreipiasi į teismą, sužinojo apie ginčijamus duomenis įrašytus vaiko gimimo įrašė, arba paaiškėjo aplinkybių, duodančių pagrindą teigti, kad duomenys neatitinka tikrovės.⁶⁶

Kaip matyti iš LR CK normos, ieškinio senaties terminas gali būti skaičiuojamas nuo tada kai asmuo: 1) sužinojo apie duomenis, įrašytus vaiko gimimo įrašė ar 2) paaiškėjo aplinkybės, duodančios pagrindą teigti, kad duomenys neatitinka tikrovės/nėra teisingi.

Pirmojo atvejo pavyzdžiu galėtų būti situacija, kai vyras buvo susituokęs su moterimi, tačiau faktinis jų šeiminis gyvenimas nutrūko, sutuoktiniai kartu nebegyveno. Po keleto metų moteris netikėtai paskambino vyrui ir pasakė, kad nori kreiptis į teismą su ieškiniu dėl santuokos

⁶⁵Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note, 10.

⁶⁶*Ibid.*

nutraukimo ir išlaikymo priteisimo jų trimečiui vaikui, kurio tėvu gimimo įrašė yra įrašytas būtent minėtas vyras. Vyras apie vaiko egzistavimą iki moters skambučio nieko nežinojo, nes su žmona nebendravo, tačiau yra įsitikinęs, kad jis tikrai negali būti biologiniu vaiko tėvu ir nori nuginčyti tėvystę. Taigi šiuo atveju vyras (vaiko tėvas) apie duomenis įrašytus vaiko gimimo įrašė sužinojo nuo moters (vaiko motinos) skambučio, t.y. informavimo momento ir ieškinio senaties terminas skaičiuotųsi būtent nuo šio sužinojimo momento, taigi ieškinio senaties terminas nebūtų praleistas, neatsižvelgiant į tai, kad vaikui yra trys metai.

Antrojo atvejo pavyzdžiu galėtų būti sumodeliuota situacija, kai sutuoktiniams gimsta vaikas, tačiau po keleto metų vyras ir žmona nusprendžia skirtis, tada žmona apimta pykčio pasako vyrui, kad jis nėra jų vaiko tėvas. Taigi vyrui nusprendus kreiptis su ieškiniu dėl tėvystės nuginčijimo, senaties ieškinio terminas pradedamas skaičiuoti nuo tada, kai moteris pranešė šią žinią, t.y. paaiškėjo aplinkybės, kurios leidžia manyti, kad gimimo įrašė duomenys neatitinka tikrovės. Aplinkybės, duodančios pagrindą teigti, kad duomenys neatitinka tikrovės gali būti ne tik išreikštos žodžiu, t.y. ne vien faktiškai niekuo nepagrįsti žodžiai, bet pavyzdžiui ir moksliniai tyrimai – DNR ekspertizės išvados. Šioje vietoje atkreiptinas dėmesys, kad DNR ekspertizės išvados yra patikimiausias ir objektyviausias įrodymas, kadangi yra tai mokslinis tyrimas, kuris turi didesnę įrodomąją galią tiek jį laikant aplinkybe, leidžiančia teigti, kad duomenys vaiko gimimo įrašė įrašyti neatitinkantys tikrovės, tiek neigiant, ginčijant pačią tėvystę (motinystę), taigi pirmenybė yra teikiama moksliniams įrodymams.

Kaip jau tapo aišku, pareikšti ieškinį dėl tėvystės (motinystės) nuginčijimo taikomas vienerių metų ieškinio senaties terminas, tačiau svarbu tai, kad jis gali būti atnaujintas.

Remiantis CK1.131 str. 2 d. vienerių metų ieškinio senaties terminas dėl tėvystės nuginčijimo gali būti atnaujintas, tik tokiu atveju, jei jis buvo praleistas dėl svarbių priežasčių.⁶⁷ LR CK ar kiti įstatymai nenurodo priežasčių, kurios yra laikomos svarbiomis ir kurias nustatčius būtų pagrindas pasibaigusį ieškinio senaties terminą atnaujinti. Dar daugiau, LR CK nėra įtvirtintų ir kriterijų, kuriais remiantis būtų galima spręsti kada ieškinio senaties termino praleidimo priežastys yra pripažintinos svarbiomis. Taigi kiekvienu atveju ar ieškinio senaties terminas praleistas dėl svarbių priežasčių dėl kurių būtų pagrindas atnaujinti terminą, vertina teismas, kaskart išsamiai ištyręs ir individualiai atsižvelgęs į kiekvienos bylos faktines aplinkybes. LAT formuodamas praktiką tėvystės (motinystės) nuginčijimo bylose yra pasisakęs dėl kriterijų, kuriais remiantis gali būti laikoma, kad tai yra pagrindas pripažinti, kad ieškinio senatis praleista dėl svarbių priežasčių: „Svarbios priežastys yra vertinamoji aplinkybė, todėl

⁶⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note, 10.

būtina nustatyti ne tik jų objektyvų egzistavimą, bet ir asmens, kuris dėl šių priežasčių laiku nesikreipė į teismą dėl tėvystės nugynimo, subjektyvų požiūrį į šias aplinkybes ir jų svarbą.⁶⁸

3.5. Biologinės ir faktinės (socialinės) tėvystės santykio sąsaja EŽTT ir LAT jurisprudencijoje

Išnagrinėjus tėvystės (motinystės) nugynimo instituto sampratą, nugynimo pagrindus bei sąlygas, susijusias ir randamas sąvokas ginčijant tėvystę (motinystę) bei išsiaiškinus kitus, tėvystės (motinystės) nugynimui svarbius klausimus, galima analizuoti biologinės ir faktinės (socialinės) tėvystės santykį, kurį šiuo baigiamuoju magistriniu darbu norima išsamiai ištirti.

Kaip matyti iš aukščiau išdėstytos medžiagos, LR CK ir kituose įstatymuose neginčijamai dominuoja biologinė tėvystė, apie faktinę (socialinę) tėvystę nėra užsimenama. Tačiau keičiantis visuomenei neišvengiamai kartu turi keistis ir teisinė bazė. Teismai yra ta institucija, kuri reaguodama į pokyčius, vyraujančius visame pasaulyje, aiškindama ir taikydama įstatymus turi teisę formuoti teisinę praktiką ta linkme, kuri būti arčiausiai to meto žmogaus ir atitiktų tu dienų realijas.

Taigi norint atskleisti biologinės ir faktinės (socialinės) tėvystės santykį, šio santykio problematiką, reikalinga išanalizuoti teismų praktika tiek Europos, tiek Lietuvos mastu. Siekiant tinkamai atskleisti biologinės ir faktinės (socialinės) tėvystės santykį yra pasirinkti aktualūs EŽTT ir LAT priimti sprendimai, kurie padės suprasti kaip keitėsi tėvystės (motinystės) supratimas ir kokią įtaką tai padarė visam tėvystės nugynimo institutui.

Konstitucinis Teismas EŽTK ir EŽTT jurisprudencijos įtaką konstitucinių žmogaus teisių doktrinai vertina kaip teisės aiškinimo šaltinį, kuris yra svarbus tiek teisės aiškinimui, tiek taikymui.⁶⁹ Lietuva, tame tarpe ir Lietuvos teismai privalo vadovautis ir atsižvelgti į EŽTT priimtus sprendimus ir suformuotas taisykles, todėl nagrinėjant tėvystės nugynimo institutą svarbu apžvelgti reikšmingesnę EŽTT teismų praktiką nagrinėjamais klausimais.

⁶⁸„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-596/2013”, LITEKO,<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=6c076b70-a22c-4aea-8dc4-7573dc12d8f7>

⁶⁹„Konstitucinio Teismo 2006 m.kovo 14 d. nutarimas”, *Valstybės žinios*, 20060316, Nr. 301050.

EŽTT šios kategorijos bylose yra pažymėjęs, kad biologinė tiesa ir „šeimos gyvenimas“ yra dvi vertybės, kurios dažnai yra konflikto priežastis.⁷⁰ Pažymėtina, kad EŽTT savo sprendimais jau yra suformavęs pagrindines gaires, kuriomis yra vadovaujama.

Viena seniausių, bet aktualių darbui yra EŽTT byla *Rasmussen prieš Daniją*⁷¹, kurioje buvo keliamas klausimas dėl senaties termino taikymo. Šioje byloje faktinės aplinkybės tokios, kad pareiškėjui su žmona susilaukus vaiko, kilo abejonės, kad vaikas nėra pareiškėjo, tačiau pareiškėjas niekur nesikreipė. Kiek vėliau iširus santuokai ir kilus ginčams dėl vaiko išlaikymo, pareiškėjas nesėkmingai kreipėsi į teismą dėl tėvystės nuginčijimo.

Pareiškėjas EŽTT nurodė, kad jo teisių apribojimas kreiptis į teismą siekiant užginčyti tėvystę buvo diskriminacija dėl lyties, pažeidžianti Konvencijos 14 straipsnį, kartu taip pat buvo pažeisti Konvencijos 6 ir 8 straipsniai, kadangi kreipusis į nacionalinį teismą dėl leidimo paduoti ieškinį dėl tėvystės nuginčijimo, teismas atsisakė išduoti leidimą, motyvuojant tuo, kad buvo pasibaigęs senaties terminas ir nebuvo pagrindo taikyti išimties, tačiau jo sutuoktinei toks senaties terminas buvo netaikomas. Nepaisant pareiškėjo argumentų, EŽTT laikė, kad pareiškėjo padėtis senaties termino atžvilgiu yra pagrįsta, tuo siekiama išvengti vaiko padėties pabloginimo, tuo atveju, jeigu pareiškėjas po poros metų kreiptųsi į teismą su ieškiniu dėl tėvystės nuginčijimo. Taigi, pasak EŽTT, Konvencija nebuvo pažeista.⁷²

Šiuo atveju EŽTT buvo įvertinta tai, kad dėl tėvystės nuginčijimo nebuvo kreiptasi iš karto, kai dėl vaiko kilmės buvo kilęs įtarimas. Kaip matyti EŽTT griežčiau atsižvelgė į tai, kad senaties terminas buvo praleistas.

Kitoje EŽTT byloje *Shofman prieš Rusiją*⁷³ taip pat buvo vertinamas ieškinio senaties terminas dėl tėvystės nuginčijimo, tačiau šioje byloje buvo užfiksuotas Konvencijos pažeidimas.

Bylos faktinės aplinkybės tokios, kad pareiškėjui esant santuokoje su sutuoktine, gimė vaikas. Pareiškėjas vaiką augino ir rūpinosi kaip savo. Tik po keletos metų po vaiko gimimo, kai sutuoktinė nusprendė nutraukti santuoką, tapo žinoma, kad pareiškėjas galimai nėra biologinis vaiko tėvas, o šį faktą patvirtino kiek vėliau atlikti DNR tyrimai. Tėvystės nepavyko nuginčyti,

⁷⁰ Esther Farnos Amoros, „Biology-based systems of parentage and safety valves protecting social parenting“, iš *The Right to Family Life in the European Union*, Maribel Gonzalez Pascual, Aida Torres Perez (London: Routledge, 2017), 183. ^[1] ^[2] ^[3] ^[4] ^[5] ^[6] ^[7] ^[8] ^[9] ^[10] ^[11] ^[12] ^[13] ^[14] ^[15] ^[16] ^[17] ^[18] ^[19] ^[20] ^[21] ^[22] ^[23] ^[24] ^[25] ^[26] ^[27] ^[28] ^[29] ^[30] ^[31] ^[32] ^[33] ^[34] ^[35] ^[36] ^[37] ^[38] ^[39] ^[40] ^[41] ^[42] ^[43] ^[44] ^[45] ^[46] ^[47] ^[48] ^[49] ^[50] ^[51] ^[52] ^[53] ^[54] ^[55] ^[56] ^[57] ^[58] ^[59] ^[60] ^[61] ^[62] ^[63] ^[64] ^[65] ^[66] ^[67] ^[68] ^[69] ^[70] ^[71] ^[72] ^[73] ^[74] ^[75] ^[76] ^[77] ^[78] ^[79] ^[80] ^[81] ^[82] ^[83] ^[84] ^[85] ^[86] ^[87] ^[88] ^[89] ^[90] ^[91] ^[92] ^[93] ^[94] ^[95] ^[96] ^[97] ^[98] ^[99] ^[100] ^[101] ^[102] ^[103] ^[104] ^[105] ^[106] ^[107] ^[108] ^[109] ^[110] ^[111] ^[112] ^[113] ^[114] ^[115] ^[116] ^[117] ^[118] ^[119] ^[120] ^[121] ^[122] ^[123] ^[124] ^[125] ^[126] ^[127] ^[128] ^[129] ^[130] ^[131] ^[132] ^[133] ^[134] ^[135] ^[136] ^[137] ^[138] ^[139] ^[140] ^[141] ^[142] ^[143] ^[144] ^[145] ^[146] ^[147] ^[148] ^[149] ^[150] ^[151] ^[152] ^[153] ^[154] ^[155] ^[156] ^[157] ^[158] ^[159] ^[160] ^[161] ^[162] ^[163] ^[164] ^[165] ^[166] ^[167] ^[168] ^[169] ^[170] ^[171] ^[172] ^[173] ^[174] ^[175] ^[176] ^[177] ^[178] ^[179] ^[180] ^[181] ^[182] ^[183] ^[184] ^[185] ^[186] ^[187] ^[188] ^[189] ^[190] ^[191] ^[192] ^[193] ^[194] ^[195] ^[196] ^[197] ^[198] ^[199] ^[200] ^[201] ^[202] ^[203] ^[204] ^[205] ^[206] ^[207] ^[208] ^[209] ^[210] ^[211] ^[212] ^[213] ^[214] ^[215] ^[216] ^[217] ^[218] ^[219] ^[220] ^[221] ^[222] ^[223] ^[224] ^[225] ^[226] ^[227] ^[228] ^[229] ^[230] ^[231] ^[232] ^[233] ^[234] ^[235] ^[236] ^[237] ^[238] ^[239] ^[240] ^[241] ^[242] ^[243] ^[244] ^[245] ^[246] ^[247] ^[248] ^[249] ^[250] ^[251] ^[252] ^[253] ^[254] ^[255] ^[256] ^[257] ^[258] ^[259] ^[260] ^[261] ^[262] ^[263] ^[264] ^[265] ^[266] ^[267] ^[268] ^[269] ^[270] ^[271] ^[272] ^[273] ^[274] ^[275] ^[276] ^[277] ^[278] ^[279] ^[280] ^[281] ^[282] ^[283] ^[284] ^[285] ^[286] ^[287] ^[288] ^[289] ^[290] ^[291] ^[292] ^[293] ^[294] ^[295] ^[296] ^[297] ^[298] ^[299] ^[300] ^[301] ^[302] ^[303] ^[304] ^[305] ^[306] ^[307] ^[308] ^[309] ^[310] ^[311] ^[312] ^[313] ^[314] ^[315] ^[316] ^[317] ^[318] ^[319] ^[320] ^[321] ^[322] ^[323] ^[324] ^[325] ^[326] ^[327] ^[328] ^[329] ^[330] ^[331] ^[332] ^[333] ^[334] ^[335] ^[336] ^[337] ^[338] ^[339] ^[340] ^[341] ^[342] ^[343] ^[344] ^[345] ^[346] ^[347] ^[348] ^[349] ^[350] ^[351] ^[352] ^[353] ^[354] ^[355] ^[356] ^[357] ^[358] ^[359] ^[360] ^[361] ^[362] ^[363] ^[364] ^[365] ^[366] ^[367] ^[368] ^[369] ^[370] ^[371] ^[372] ^[373] ^[374] ^[375] ^[376] ^[377] ^[378] ^[379] ^[380] ^[381] ^[382] ^[383] ^[384] ^[385] ^[386] ^[387] ^[388] ^[389] ^[390] ^[391] ^[392] ^[393] ^[394] ^[395] ^[396] ^[397] ^[398] ^[399] ^[400] ^[401] ^[402] ^[403] ^[404] ^[405] ^[406] ^[407] ^[408] ^[409] ^[410] ^[411] ^[412] ^[413] ^[414] ^[415] ^[416] ^[417] ^[418] ^[419] ^[420] ^[421] ^[422] ^[423] ^[424] ^[425] ^[426] ^[427] ^[428] ^[429] ^[430] ^[431] ^[432] ^[433] ^[434] ^[435] ^[436] ^[437] ^[438] ^[439] ^[440] ^[441] ^[442] ^[443] ^[444] ^[445] ^[446] ^[447] ^[448] ^[449] ^[450] ^[451] ^[452] ^[453] ^[454] ^[455] ^[456] ^[457] ^[458] ^[459] ^[460] ^[461] ^[462] ^[463] ^[464] ^[465] ^[466] ^[467] ^[468] ^[469] ^[470] ^[471] ^[472] ^[473] ^[474] ^[475] ^[476] ^[477] ^[478] ^[479] ^[480] ^[481] ^[482] ^[483] ^[484] ^[485] ^[486] ^[487] ^[488] ^[489] ^[490] ^[491] ^[492] ^[493] ^[494] ^[495] ^[496] ^[497] ^[498] ^[499] ^[500] ^[501] ^[502] ^[503] ^[504] ^[505] ^[506] ^[507] ^[508] ^[509] ^[510] ^[511] ^[512] ^[513] ^[514] ^[515] ^[516] ^[517] ^[518] ^[519] ^[520] ^[521] ^[522] ^[523] ^[524] ^[525] ^[526] ^[527] ^[528] ^[529] ^[530] ^[531] ^[532] ^[533] ^[534] ^[535] ^[536] ^[537] ^[538] ^[539] ^[540] ^[541] ^[542] ^[543] ^[544] ^[545] ^[546] ^[547] ^[548] ^[549] ^[550] ^[551] ^[552] ^[553] ^[554] ^[555] ^[556] ^[557] ^[558] ^[559] ^[560] ^[561] ^[562] ^[563] ^[564] ^[565] ^[566] ^[567] ^[568] ^[569] ^[570] ^[571] ^[572] ^[573] ^[574] ^[575] ^[576] ^[577] ^[578] ^[579] ^[580] ^[581] ^[582] ^[583] ^[584] ^[585] ^[586] ^[587] ^[588] ^[589] ^[590] ^[591] ^[592] ^[593] ^[594] ^[595] ^[596] ^[597] ^[598] ^[599] ^[600] ^[601] ^[602] ^[603] ^[604] ^[605] ^[606] ^[607] ^[608] ^[609] ^[610] ^[611] ^[612] ^[613] ^[614] ^[615] ^[616] ^[617] ^[618] ^[619] ^[620] ^[621] ^[622] ^[623] ^[624] ^[625] ^[626] ^[627] ^[628] ^[629] ^[630] ^[631] ^[632] ^[633] ^[634] ^[635] ^[636] ^[637] ^[638] ^[639] ^[640] ^[641] ^[642] ^[643] ^[644] ^[645] ^[646] ^[647] ^[648] ^[649] ^[650] ^[651] ^[652] ^[653] ^[654] ^[655] ^[656] ^[657] ^[658] ^[659] ^[660] ^[661] ^[662] ^[663] ^[664] ^[665] ^[666] ^[667] ^[668] ^[669] ^[670] ^[671] ^[672] ^[673] ^[674] ^[675] ^[676] ^[677] ^[678] ^[679] ^[680] ^[681] ^[682] ^[683] ^[684] ^[685] ^[686] ^[687] ^[688] ^[689] ^[690] ^[691] ^[692] ^[693] ^[694] ^[695] ^[696] ^[697] ^[698] ^[699] ^[700] ^[701] ^[702] ^[703] ^[704] ^[705] ^[706] ^[707] ^[708] ^[709] ^[710] ^[711] ^[712] ^[713] ^[714] ^[715] ^[716] ^[717] ^[718] ^[719] ^[720] ^[721] ^[722] ^[723] ^[724] ^[725] ^[726] ^[727] ^[728] ^[729] ^[730] ^[731] ^[732] ^[733] ^[734] ^[735] ^[736] ^[737] ^[738] ^[739] ^[740] ^[741] ^[742] ^[743] ^[744] ^[745] ^[746] ^[747] ^[748] ^[749] ^[750] ^[751] ^[752] ^[753] ^[754] ^[755] ^[756] ^[757] ^[758] ^[759] ^[760] ^[761] ^[762] ^[763] ^[764] ^[765] ^[766] ^[767] ^[768] ^[769] ^[770] ^[771] ^[772] ^[773] ^[774] ^[775] ^[776] ^[777] ^[778] ^[779] ^[780] ^[781] ^[782] ^[783] ^[784] ^[785] ^[786] ^[787] ^[788] ^[789] ^[790] ^[791] ^[792] ^[793] ^[794] ^[795] ^[796] ^[797] ^[798] ^[799] ^[800] ^[801] ^[802] ^[803] ^[804] ^[805] ^[806] ^[807] ^[808] ^[809] ^[810] ^[811] ^[812] ^[813] ^[814] ^[815] ^[816] ^[817] ^[818] ^[819] ^[820] ^[821] ^[822] ^[823] ^[824] ^[825] ^[826] ^[827] ^[828] ^[829] ^[830] ^[831] ^[832] ^[833] ^[834] ^[835] ^[836] ^[837] ^[838] ^[839] ^[840] ^[841] ^[842] ^[843] ^[844] ^[845] ^[846] ^[847] ^[848] ^[849] ^[850] ^[851] ^[852] ^[853] ^[854] ^[855] ^[856] ^[857] ^[858] ^[859] ^[860] ^[861] ^[862] ^[863] ^[864] ^[865] ^[866] ^[867] ^[868] ^[869] ^[870] ^[871] ^[872] ^[873] ^[874] ^[875] ^[876] ^[877] ^[878] ^[879] ^[880] ^[881] ^[882] ^[883] ^[884] ^[885] ^[886] ^[887] ^[888] ^[889] ^[890] ^[891] ^[892] ^[893] ^[894] ^[895] ^[896] ^[897] ^[898] ^[899] ^[900] ^[901] ^[902] ^[903] ^[904] ^[905] ^[906] ^[907] ^[908] ^[909] ^[910] ^[911] ^[912] ^[913] ^[914] ^[915] ^[916] ^[917] ^[918] ^[919] ^[920] ^[921] ^[922] ^[923] ^[924] ^[925] ^[926] ^[927] ^[928] ^[929] ^[930] ^[931] ^[932] ^[933] ^[934] ^[935] ^[936] ^[937] ^[938] ^[939] ^[940] ^[941] ^[942] ^[943] ^[944] ^[945] ^[946] ^[947] ^[948] ^[949] ^[950] ^[951] ^[952] ^[953] ^[954] ^[955] ^[956] ^[957] ^[958] ^[959] ^[960] ^[961] ^[962] ^[963] ^[964] ^[965] ^[966] ^[967] ^[968] ^[969] ^[970] ^[971] ^[972] ^[973] ^[974] ^[975] ^[976] ^[977] ^[978] ^[979] ^[980] ^[981] ^[982] ^[983] ^[984] ^[985] ^[986] ^[987] ^[988] ^[989] ^[990] ^[991] ^[992] ^[993] ^[994] ^[995] ^[996] ^[997] ^[998] ^[999] ^[1000]

⁷¹ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1984 m. lapkričio 18 d. sprendimas byloje Rasmussen prieš Daniją, pareiškimo Nr. 8777/79“, https://menneskeret.dk/sites/menneskeret.dk/files/afgoerelsesdatabase/1984-11-28_8777.79_rasmussen_v._denmark.pdf.

⁷² *Ibid.*

⁷³ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. lapkričio 24 d. sprendimas byloje Shofman prieš Rusiją, pareiškimo Nr. 74826/01, HUDOC, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Shofman"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-71303"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{) }

nes pagal nacionalinius teisės aktus, tėvystę galima buvo nuginčyti tik per vienerius metus nuo vaiko gimimo momento.

Pareiškėjas, remdamasis Konvencijos 8 straipsniu, teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą, skundėsi, kad jam buvo užkirstas kelias tėvystės nuginčijimui dėl fakto, kad yra suėjęs ieškinio senaties terminas, kuris buvo pradėtas skaičiuoti nuo vaiko gimimo registracijos datos.

EŽTT nusprendė, kad faktas, jog pareiškėjui buvo užkirstas kelias tėvystei ginčyti dėl to, kad jis neišsiaiškino, jog gali nebūti vaiko tėvas per metus po to, kai sužinojo apie vaiko registraciją, nebuvo proporcingas teisėtam tikslui. Šiuo atveju nebuvo nustatyta teisinga bendrojo intereso apsaugoti šeimos santykių teisinį tikrumą ir pareiškėjo teisės į tai, kad teisinė prezumpcija dėl jo tėvystės būtų peržiūrėta biologinių įrodymų kontekste, pusiausvyra.⁷⁴ Taigi EŽTT šioje byloje padarė išvadą, kad, nepaisant valstybei suteiktos vertinimo laisvės, nebuvo užtikrinta pareiškėjo teisė į privataus gyvenimo gerbimą.

Iš šių dviejų EŽTT sprendimų matyti, kad tuo atveju, kai asmuo sąžiningai nežino, jog nėra vaiko biologinis tėvas ir dėl šios priežasties yra praleidžiamas ieškinio senaties terminas, o nacionaliniams teismams tuo pagrindu neleidus nuginčyti tėvystės, yra pagrindas konstatuoti kad yra Konvencijos pažeidimas.

EŽTT nagrinėjo biologinės ir socialinės tėvystės problemą kitoje *Soderback prieš Švediją*⁷⁵ byloje.

Pareiškėjas buvo biologinis vaiko tėvas, kuris niekada negyveno nei su vaiku, nei su motina. Praėjus aštuoneriems metams po vaiko gimimo, vaiko motina susituokė su kitu vyru ir nutraukė pareiškėjo ir jos dukters santykius, kurie buvo tik fragmentiški. Pareiškėjas vėliau kreipėsi į socialines institucijas, prašydamas užtikrinti jam galimybę bendrauti su vaiku. Beveik tuo pačiu metu vaiko motinos sutuoktinis kreipėsi į teismą dėl įvaikinimo. Nors pareiškėjas nesutiko, tai nebuvo kliūtis vaiko įvaikinimui pagal Švedijos įstatymus. Švedijos teismas nustatė, kad įvaikinimas šioje byloje atitiko vaiko interesus ir patenkino vaiko motinos sutuoktinio prašymą dėl įvaikinimo. Pareiškėjas teigė, kad dėl tokio sprendimo jis galutinai prarado visus santykius su vaiku.

EŽTT atmetė pareiškėjo pareiškimą ir nusprendė, kad įvaikinimas buvo teisėtas pagal įstatymą, siekiant apsaugoti vaiko teises ir laisves. Atsižvelgdamas į silpną ir netinkamą vaiko ir

⁷⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas, *supra* note, 73.

⁷⁵ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1998 m. spalio 28 d. sprendimas byloje *Soderback prieš Švediją*, pareiškimo Nr. 24484/94“, HUDOC, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Soderback"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-62806"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

jos biologinio tėvo (dėl tėvo kaltės) ryši, EŽTT nusprendė, kad minėto sprendimo poveikis nesudaro neproporcingo kišimosi į pareiškėjo teisę į šeimos gyvenimą. Be to, EŽTT atsižvelgė į vaiko santykius su savo tėvu kaip į reikšmingą aplinkybę, t.y. vaikas gyveno su motina ir su tėvu kuris vaiką įsivaikino beveik nuo gimimo. Socialinis tėvas dalyvavo auginant, prižiūrint ir ugdant vaiką.⁷⁶ Taigi šiame sprendime EŽTT parodė, kad socialinė tėvystė yra ne ką mažiau svarbi nei biologinė tėvystė. Jeigu biologinė tėvystė nėra „išaugusi“ į socialinę tėvystę, tokiu atveju biologinio tėvo teisės ir interesai gali likti neapginti.

Dar kitoje EŽTT byloje *Keegan prieš Airiją*⁷⁷ sprendžiant tėvystės koliziją, esant kitoms faktinėms aplinkybėms jau buvo akcentuota biologinės tėvystės svarba.

Šioje byloje pareiškėjas gyveno su moterimi ne santuokoje, kai moteris sužinojo, jog yra nėščia. Pora planavo susituokti, bet iki vaiko gimimo nutraukė santykius. Po to, kai vaikas gimė, motina jį įvaikino be pareiškėjo žinios ar sutikimo. Kai pareiškėjas sužinojo apie tai kreipėsi į nacionalinį teismą, prašydamas, kad jis būtų pripažintas vaiko globėju, tačiau Airijos Aukščiausiasis Teismas nusprendė, kad biologinio tėvo pageidavimai neturėtų būti svarbesni, jei vaiko tėvai - su kuriais šiuo atveju vaikas jau gyveno daugiau nei metus - gali užtikrinti vaiko gerovę.

EŽTT atkreipė dėmesį į tai, kad šiuo atveju vien tik tai, kad Airijos teisinė sistema suteikia teisę priimti sprendimą netinkamai ir nežinant ar realus (biologinis) tėvo sutinka, neatsižvelgiant į tai, kad tėvas ir motina išsiskyrė prieš vaikus gimstant, yra pagrindas teigti, kad buvo pažeista pareiškėjo teisė į šeimos santykius. Šiuo atveju EŽTT nusprendė, kad Konvencijos 8 straipsnyje numatyta teisė į šeimos gyvenimo gerbimą taip pat apima vaiko ir biologinio tėvo santykius, nesvarbu, kad vaiko tėvas ir motina nebuvo susituokę, tačiau ilgą laiką gyveno kartu iki moters nėštumo.⁷⁸

Šioje byloje galima aptikti socialinės (faktinės) ir biologinės tėvystės santykio koliziją, taip pat yra pateikiamas išaiškinimas, kad šeimos santykiai apima ir ilgalaikį bendro gyvenimo vedimą nesusituokus kas lėmė palankų sprendimą pareiškėjo atžvilgiu.

EŽTT byloje *Mizzi prieš Malta*⁷⁹ buvo suformuota taisyklė, kad vaiko socialiniam tėvui (santuoktiniui) yra procesinė galimybė paneigti tėvystę.

⁷⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas, *supra* note, 75.

⁷⁷ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1994 m. balandžio 19 d., sprendimas byloje Keegan prieš Airiją, pareiškimo Nr. 16969/90“, HUDOC, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Keegan"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-57881"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. sausio 12 d. [1] [2] Mizzi prieš Malta, pareiškimo Nr. 26000/02“, HUDOC, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Mizzi"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-71983"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

Bylos faktinės aplinkybės tokios, kad pareiškėjo žmona tapo nėščia, tačiau sekančiais metais sutuoktiniai išsiskyrė. Vadovaujantis Maltos teise, pareiškėjas automatiškai buvo laikomas (pripažintas) vaiko tėvu ir buvo įregistruotas kaip tėvas. Pareiškėjo iniciatyva buvo atliktas DNR tyrimas, kurio pagrindu buvo nustatyta, kad jis nėra tikrasis vaiko tėvas. Pareiškėjas siekė pareikšti civilinę bylą Maltoje, kad nuginčytų tėvystę, tačiau nesėkmingai.

Pareiškėjas kreipėsi į EŽTT motyvuojant tuo, kad jo teisė ginčyti tėvystę nebuvo pakankamai užtikrinta nacionalinėje teisėje, nes šiai procedūrai buvo nustatytas šešių mėnesių terminas, todėl buvo neproporcingai trukdoma jo teisei į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą.

EŽTT pažymėjo, kad Maltos teisės aktuose nustatyta tėvystės prezumpcijos ginčijimo procedūra yra pernelyg radikali ir nebūtina demokratinėje visuomenėje, o faktas, kad pareiškėjas nė karto negalėjo atsisakyti tėvystės, nebuvo proporcingas. EŽTT taip pat nusprendė, kad vaiko teisė pasinaudoti pareiškėjo dukters „socialine realybe“ neviršija pareiškėjo teisėto intereso bent kartą ginčyti jo tėvystę.⁸⁰ Taigi EŽTT padarė išvadą, kad pusiausvyra tarp bendrojo intereso apsaugoti šeimos santykių teisinį saugumą ir pareiškėjo interesą ginčyti tėvystę buvo nustatyta klaidingai.

EŽTT bylose *Kautzor prieš Vokietiją* ir *Ahrens prieš Vokietiją* dėl biologinės ir socialinės tėvystės santykio sustiprino savo poziciją dėl biologinių tėvų, kurie neturi jokių faktinių santykius su savo vaikais.

EŽTT byloje *Kautzor prieš Vokietiją*⁸¹ pareiškėjas teigė, kad nacionalinių teismų atsisakymas leisti jam ginčyti kito asmens teisinę tėvystę ir nustatyti savo tėvystę pažeidė jo teises į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą ir diskriminavo jį.

Pareiškėjas buvo susituokęs su moterimi, tačiau išsiskyrė. Porai po santuokos nutraukimo gimė vaikas. Po kiek laiko pareiškėjas parašė moteriai laišką, nurodydamas, kad nori bendrauti su vaiku ir pripažinti tėvystę, tačiau po keletos dienų po šio laiško kitas vyras su moters sutikimu pripažino vaiko tėvystę. Pareiškėjui nebuvo suteikta galimybė atlikti medicininius DNR tyrimus, kad būtų galutinai įsitikinta ar pareiškėjas yra biologinis vaiko tėvas, taip pat nebuvo leista nuginčyti kito asmens tėvystės.

EŽTT pažymėjo, kad Vokietijos vidaus teisėje numatytos dvi galimybės tariamai biologiniam tėvui teisiškai nustatyti tėvystę: jei nėra teisiškai įtvirtinto tėvo ir jei nors egzistuoja

⁸⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas, *supra* note, 79.

⁸¹ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. vasario 26 d. *Kautzor* prieš Vokietiją, pareiškimo Nr. 23338/09“, HUDOC, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Kautzor"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-109809"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

teisiškai įtvirtintas tėvas, galima užginčyti tėvystės tik tuomet, jei tarp vaiko ir teisėto tėvo nėra susiformavę socialiniai ir šeimos santykiai. Šiuo atveju teisinė tėvystė sutapo su faktiniu vaiko socialinio tėvo vaidmeniu.⁸²

EŽTT konstatavo, kad sprendimas dėl esamų šeimos santykių tarp vaiko ir jo teisėto tėvo turi viršenybę už santykį su tariamu biologiniu tėvu, kiek tai susiję su teisiniu statusu ir tai patenka į valstybės atsakomybės ribas. Taigi EŽTT padarė išvadą, kad nebuvo pažeista Konvencijos 14 straipsnis kartu su 8 straipsniu.

EŽTT byloje *Ahrens prieš Vokietiją*⁸³ pareiškėjas palaikė glaudžius ryšius su moterimi, tačiau minėta moteris turėjo santykius ir su kitu vyru, su kuriuo vėliau apsigyveno ir vedė bendrą ūkį. Moteris informavo pareiškėją, kad yra nėščia, tačiau vyras su kuriuo gyveno pripažino vaiko tėvystę ir vaiką augino kartu. Pareiškėjas po kurio laiko pareiškė ieškinį dėl tėvystės nuginčijimo, tačiau faktinis vaiko tėvas nurodė, kad jis gyvena su vaiku, juos sieja socialiniai ir šeiminiai santykiai bei jis prisiėmė visą atsakomybę už vaiką, net jei jis nėra biologinis tėvas. Atlikus ekspertizę paaiškėjo, kad pareiškėjas yra biologinis vaiko tėvas. Teismai netenkino pareiškėjo ieškinio.

Pareiškėjas kreipėsi į EŽTT su pareiškimu, jog atsisakymas leisti jam ginčyti tėvystę dėl vaiko faktinio tėvo ir teisiškai įtvirtinti savo tėvystę pažeidė jo teisę į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą. Nurodė, kad teisės aktai leidžia dominuoti socialinei šeimai prieš biologinio tėvo interesus bei nacionaliniai teismai nepakankamai išnagrinėjo ar egzistavo ilgalaikiai santykiai tarp vaiko ir jo faktinio tėvo.

EŽTT įvertinęs visas bylos aplinkybes, taip pat tai, kad vaiko tėvo ir vaiko motinos santykiai buvo vien tik seksualinio pobūdžio, nustatė, kad pareiškėjo reikalavimas dėl tėvystės nustatymo nėra pagrįstas. EŽTT nusprendė, kad biologinio tėvo teisės į privataus šeimyninio gyvenimo gerbimą nebuvo pažeistos, nes skirtingai nei vaiko ir socialinio tėvo santykiai, tarp pareiškėjo ir vaiko niekada nebuvo glaudžių asmeninių ryšių.⁸⁴ EŽTT nusprendė, kad nebuvo pažeistas Konvencijos 14 straipsnis kartu su 8 straipsniu.

Šios dvi aptartos bylos ir EŽTT priimti sprendimai kelia abejonių ar nebuvo pažeistos biologinių tėvų teisės ir teisėti interesai, užkertant kelią jiems pasinaudoti savo tėvystės teisėmis, nes abiejose bylose tiek biologinis, tiek numanomas biologinis tėvas iš tikrųjų siekė vaiko teisių nuo gimimo, tačiau to negalėjo įgyvendinti. Nors EŽTT suteikė pirmenybę vaiko interesams manytina, kad jie negali aklaai viršyti kitų susijusių asmenų, t.y. tėvų tiek biologinių, tiek socialinių teisių ir teisėtų interesų.

⁸² Europos Žmogaus Teisių Teismas, *supra* note, 81.

⁸³ Europos Žmogaus Teisių Teismas, *supra* note, 5.

⁸⁴ *Ibid.*

EŽTT byloje *A.L. prieš Lenkiją*⁸⁵, pareiškėjas ir moteris susilaukė sūnaus, tačiau jie nebuvo susituokę. Po vaiko gimimo pora susituokė, o pareiškėjas vaiko tėvystę pripažino pareiškimu. Po keletos metų santuoka nutrūko, moteris susituokė su kitu vyru ir tada pareiškėjas ėmė įtarti, kad nėra vaiko biologinis tėvas. Atlikus DNR tyrimą tapo aišku, kad pareiškėjas nėra biologinis vaiko tėvas. Pareiškėjui nebuvo suteikta galimybė nuginčyti tėvystės dėl ieškinio senaties termino.

EŽTT nustatė, kad pareiškėjas tėvystę pripažino savanoriškai, nors iki tol turėjo abejonių dėl savo tėvystės, todėl įvertino tai, kad turėjo galimybę ginčyti tėvystę iki senaties termino pabaigos. EŽTT padarė išvadą, kad nacionaliniai teismai teisingai vertino vaiko ir pareiškėjo interesus, užtikrino šeimos santykių teisinį tikrumą, į kurį atsižvelgiama į vaiko interesus ir šioje byloje atsižvelgė į ieškinio senaties terminą.⁸⁶ Taigi, EŽTT nusprendė, kad pareiškėjo teisės nebuvo pažeistos pagal Konvencijos 8 straipsnį.

Vienoje naujausių EŽTT bylų *Nazarenko prieš Rusiją*⁸⁷ buvo sustiprinta pozicija dėl socialinio tėvo statuso.

Remiantis faktinėmis bylos aplinkybėmis, vaiko globa santuokos nutraukimo byloje, atsižvelgiant į pareiškėjo vaiko lytį ir amžių (8 metų mergaitė), buvo suteikta vaiko motinai, nepaisant vaiko noro gyventi su tėvu. Dar daugiau, atliktas DNR tyrimas atskleidė, kad vaiko biologinis tėvas nebuvo pareiškėjas, todėl pareiškėjo tėvystė buvo nutraukta, jo vardas buvo pašalintas iš vaiko gimimo liudijimo. Dėl šių aplinkybių pareiškėjas buvo visiškai pašalintas iš vaiko gyvenimo. Rusijos Federacijos nacionalinių teismų sprendimai, remiantis nacionalinės teisės nuostatomis, pripažino, kad socialinis tėvas neturi teisės reikalauti jo, kaip tėvo, pareigų ir teisių, susijusių su vaiku. Pareiškėjas (socialinis tėvas) kreipėsi į EŽTT, nurodydamas, kad yra pažeistas Konvencijos 8 straipsnis.

EŽTT nusprendė, kad asmuo, kuris tam tikrą laiką išaugino savo vaiką, neturėtų būti pašalintas iš vaiko gyvenimo po to, kai paaiškėja, kad šis asmuo nėra vaiko biologinis tėvas, nebent tam yra priežasčių, susijusių su vaiko geriausiais interesais.⁸⁸ EŽTT nurodė, kad šioje byloje nebuvo nustatytos jokios aplinkybės, kurios leistų manyti, kad tolesnis vaiko ir socialinio tėvo bendravimas pakenks vaikui. Taigi buvo nustatytas Konvencijos 8 straipsnio pažeidimas.

⁸⁵„Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. vasario 18 d. sprendimas byloje *A.L. prieš Lenkiją* pareiškimo Nr. 28609/08“, HUDOC, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["28609/08"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-140920"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

⁸⁶ *Ibid.*

⁸⁷„Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. liepos 16 d. sprendimas byloje *Nazarenko prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 39438/13“, HUDOC, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Nazarenko"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-156084"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

⁸⁸ *Ibid.*

Iš pateiktų EŽTT sprendimų, išanalizavus ir atsižvelgus į konkrečias kiekvienos bylos aplinkybes, galima įvertinti kokia linkme yra formuojama EŽTT praktika, tačiau iš esmės negalima tiksliai pasakyti kokį sprendimą galimai priims EŽTT konkrečiu atveju, nes nėra vieningos praktikos tėvystės nuginčijimo bylose, kadangi EŽTT savo sprendimuose akcentuoja plačią diskrecijos teisę valstybėms narėms reguliuoti šiuos teisinius santykius.

Apibendrinant aptartus EŽTT sprendimus, galima padaryti išvadą, kad biologinės tėvystės negalima laikyti vienintele tėvystės forma arba vienintele tėvyste, kuriai suteikiama teisinė apsauga. Iš EŽTT nagrinėtų bylų matyti, kad sprendimai priimami žinoma atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes, bet didžiulis dėmesys skiriamas vaiko ir paties tėvo tarpusavio santykiams, kas kart analizuoja ar yra susiformavę glaudūs ryšiai, prioritetas suteikiamas vaiko interesams, kas iš esmės didžiąja dalimi nulemia teismų sprendimus. Pats EŽTT yra pabrėžęs, kad šio pobūdžio bylose apsvaistymas to, kas atitiktų geriausių vaiko interesus, turi esminę reikšmę, todėl vaiko geriausi interesai gali nusverti tėvų interesus.⁸⁹ Pabrėžtina, kad EŽTT suformuoti sprendimai daro įtaką ir nacionalinių valstybių teismams, tame tarpe ir Lietuvai.

Galima teigti, kad tėvystės nuginčijimo bylų, kurios buvo nagrinėjamos LAT yra sąlyginai nedaug lyginant su kitomis civilinėmis bylomis, pavyzdžiui dėl vaiko išlaikymo priteisimo. Taip yra todėl, nes tėvystės nuginčijimas nėra kasdienis dalykas dėl savo specifikos ir pakankamai griežtai reglamentuoto tėvystės nuginčijimo instituto. Taip pat didžioji dalis bylų dėl tėvystės nuginčijimo sprendimų įsiteisėdavo jau apeliacinės instancijos teisme, nes apeliacinės instancijos teismo sprendimai šalių apskritai nebuvo skundžiami kasacine tvarka ir (ar) tiesiog nebūdavo nagrinėjami LAT, kadangi LAT atsisakydavo kasacinius skundus priimti (CPK 350 str. 2 d.). Pažymėtina, kad LAT praktikoje nagrinėjamu laikotarpiu bylų dėl motinystės nuginčijimo nėra.

Lietuvos teismų praktiką tėvystės nuginčijimo bylose, nagrinėjant biologinės ir faktinės (socialinės) tėvystės santykio problemą, būtų galima skirstyti į du etapus/periodus, t.y. teismų praktika iki 2006 m. imtinai ir teismų praktika nuo 2007 m. iki šių dienų.

LAT iki 2006 m. imtinai tėvystės nuginčijimo bylose faktinės (socialinės) tėvystės klausimo iš esmės neanalizavo ir jai ypatingo dėmesio neskyrė, tuo laikotarpiu faktiškai dominavo biologinė tiesa, tačiau, kad būtų galima suprasti kaip kito teismų praktika, reikalinga apžvelgti keletą aktualių LAT bylų nagrinėta iki 2006 m. imtinai, tada bus galima matyti kokias taisykles LAT formavo tuo metu, kaip keitėsi praktika ir tėvystės suvokimas iki šių dienų.

LAT 2007 m. išnagrinėjusi tėvystės nuginčijimo bylą priėmė itin reikšmingą sprendimą, kuris atvėrė kelią faktinei (socialinei) tėvystei. Galima sakyti, kad nuo tada biologinė (tradicinė) tėvystė ir faktinė (socialinė) tėvystė, esant tam tikroms faktinėms aplinkybėms ėmė

⁸⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas, *supra* note, 87.

konkuruoti ir biologinės tiesos dominavimas išnyko. Norint atskleisti biologinės ir faktinės (tėvystės) santykių Lietuvoje, santykio problematiką reikalinga išsami LAT bylų analizė, kadangi tik teismų praktikoje be biologinės tėvystės dominuoja ir faktinė (socialinė) tėvystė.

LAT bylos ir formuojama praktika tėvystės nugincijimo bylose nuo 2002 m. iki 2006 m. imtinai.

LAT civilinėje byloje Nr.3K-3-1028/2002⁹⁰ ieškovas su ieškiniu kreipėsi dėl tėvystės nugincijimo. Ieškovas nurodė, kad su atsakove susituokė 1995 m., nes atsakovė informavo, kad nuo jo laukiasi kūdikio. Vaiko gimimo įrašė įrašyta, kad ieškovas yra vaiko tėvas, tačiau teigia, jog jis nėra vaiko biologinis tėvas, nes 2001 m. susipažinęs su atsakovės gimdymo medicinine istorija sužinojo, kad vaikas gimė visiškai išnešiotas - 41 savaitės, jo paskaičiavimu atsakovė turėjo pastoti sausio 7-14 dienomis, kai su ieškovu intymių santykių nepalaikė. Santuoka buvo nutraukta dar 1996 m.

LAT nurodė, jog nėra įrodymų, kad atsakovas galėtų nebūti vaiko tėvu. Pagrindas tėvystei nustatyti yra moksliniai įrodymai ir kitos CPK numatytos priemonės. Teismo medicinos ekspertizės išvados duomenimis ieškovas yra vaiko tėvu su 99,00 proc. tikimybe. Nors taisyklėse dėl medicininės ekspertizės nurodoma, kad ekspertizės metu nustatyta galimos tėvystės tikimybė (99,00) yra nepakankama kategoriškam tėvystės fakto nustatymui (tėvystė laikoma įrodyta, jei tikimybė yra ne mažesnė nei 99,75 proc.), tačiau ieškovo tėvystę patvirtina ta aplinkybė, kad jis pats tėvystę pripažino, o ieškovo nurodytos aplinkybės iš įrašų atsakovės gimdymo istorijoje nepatvirtina ieškinio dėl tėvystės nugincijimo pagrįstumo. Taigi LAT paliko galioti žemesnės instancijos teismo sprendimą.⁹¹

Kitoje civilinėje byla Nr. 3K-3-348/2005⁹² ieškovas nurodė, kad 1992 m. susituokė su atsakove, o 2004 m. santuoką nutraukė, tačiau vaikų santuokoje nesusilaukė. Atsakovė turėjo dukterį, gimusią dar iki santuokos sudarymo. Ieškovas teigė, kad jis nėra atsakovės dukters biologinis tėvas. Vaiko gimimo įrašė kaip tėvas buvo nurodytas kitas asmuo, tačiau atsakovei paprašius sutikimo pakeisti jos dukters pavardę į ieškovo, pastarasis sutiko, buvo padarytas civilinės būklės pakeitimo įrašas, kuriuo ieškovas pripažintas atsakovės dukters tėvu. Atsakovas teigė, kad apie šį faktą sužinojo tik 2004 m., kadangi manė, kad bus pakeista tik vaiko pavardė, tačiau nepripažinta jo tėvystė.

LAT nurodė kad, tėvystės nugincijimo atveju, vertinant sužinojimą apie ginčijamus duomenis, sužinojimo samprata negali būti susiaurinama iki civilinės būklės akto įrašo kopijos

⁹⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1028”, TEISĖS GIDAS, <http://www.teisesgidas.lt/lat.php?id=9174>

⁹¹ *Ibid.*

⁹² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-348/2005”, TEISĖS GIDAS, <http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=28369>

įteikimo fakto. Tokiais atvejais, reikšmingi visi duomenys, patvirtinantys tėvystę, t. y. paso išdavimas, gyventojų registro duomenys, sutikimas dėl vaiko vykimo į užsienį ir kiti duomenys. Byloje surinkti įrodymai, kurie patvirtina ieškovo sužinojimą apie jo pripažinimą tėvu anksčiau nei nurodo ieškovas. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai šių įrodymų nevertino ir nepasisakė dėl jų reikšmės taikant ieškinio senatį.⁹³ LAT apeliacinės instancijos teismo nutartį panaikino ir perdavė apeliacinės instancijos teismui nagrinėti iš naujo.

Taigi kaip matyti, nors byloje ir buvo nustatyta ta aplinkybė, kad ieškovas nėra atsakovės vaiko tėvas, LAT gražino nagrinėti apeliacinės instancijos teismui bylą, kadangi buvo praleistas sutrumpintas vienerių metų ieškinio senaties terminas, todėl jeigu apeliacinės instancijos teismas pakartotinai nagrinėjęs ieškinį jį atmetė, tai vien dėl to, kad buvo praleistas ieškinio senaties terminas, tačiau ne dėl to, kad galimai tarp ieškovo ir atsakovės vaiko susiformavo ryšys dėl kurio vaikas, nepaisant kraujo ryšio, laiko savo tėvu, šios aplinkybės LAT net nevertino ir nepasisakė.

Dar kitoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-421/2005⁹⁴ ieškovas nurodė, kad su atsakove susituokė 1998 m. santuokoje gimė vaikas, šalių santuoka nutraukta 2002 m. 2003 m. kilus nesutarimui dėl sūnaus išlaikymo atsakovė pareiškė, kad jis ir toliau turės mokėti išlaikymą ne savo sūnui, todėl kreipėsi į teismą.

LAT nurodė, jog CK 3.140 str. 1 d. numatytas iki santuokos pradėto vaiko kilmės nustatymas neatitinka tikrosios (biologinės) vaiko kilmės iš tėvo, nuginčyti tėvystę galima tik įrodžius, kad asmuo, įrašytas kaip vaiko tėvas, negali toks būti. Įrodymai, kad asmuo negali būti vaiko tėvas, gali būti ne tik moksliniai (ekspertizės išvados, paneigiančios giminytės ryšį), bet ir kitos įtikinamos faktinės aplinkybės. Esant abejonių dėl įrodymų patikimumo, tokiais atvejais turėtų būti remiamasi giminytės ryšių patvirtinimo ar paneigimo ekspertizės išvada. Byloje surinkti įrodomieji faktai neduoda pagrindo nustatyti, jog ieškovas negali būti vaiko tėvas. Šalys iki santuokos sudarymo palaikė artimus santykius, kurių metu buvo pradėtas vaikas, jie sudarė santuoką, vaikui gimus atsakovas pripažino tėvystę. Nustačius šiuos įrodomuosius faktus dėl vaiko tėvystės, teismas rėmėsi įrodymų visuma ir fakto, jog vaiko motina atsisakė atlikti DNR ekspertizę, pagrįstai nelaikė tėvystę paneigiančiu įrodymu.⁹⁵

Taigi iš šių teismų sprendimų matyti, kad iš esmės nuginčyti tėvystę buvo galima tada, kai įrodoma, kad nesi vaiko biologinis tėvas. Darytina išvada, kad tuo laikotarpiu faktinė (socialinė) tėvystė iš esmės Lietuvoje neturėjo reikšmės, nes dominavo tik biologinė tiesa, t.y. vaiko ir tėvo kraujo ryšys, o įrodžius jo nebuvimą buvo galima tėvystę nuginčyti. LAT

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismas, *supranote*, 92.

⁹⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-421/2005“, TEISĖS GIDAS, <http://www.teisesgidas.lt/lat.php?id=28680>

⁹⁵ *Ibid.*

praktikoje nebuvo vertinama ar tarp vaiko ir socialinio tėvo buvo susiformavę glaudūs ryšiai, kurie vėlesnėse bylose vaidina ypatingą vaidmenį.

LAT bylos ir formuojama praktika tėvystės nugincijimo bylose nuo 2007 m. iki 2018 m.

Taigi viena svarbiausių Lietuvos teismų praktikoje dėl tėvystės nugincijimo byla susijusi su biologinės ir faktinės (socialinės) tėvystės santykiu yra civilinė byla Nr. 3K-3-9/2007⁹⁶, kuri suformavo naują precedentą ginčijant tėvystę. Šioje byloje buvo suformuotos taisyklės bei pagrindinės gairės, kuriomis vadovaujantis buvo įtvirtinta socialinės (faktinės) tėvystė. Šioje byloje pirmą kartą įrodžius, kad asmuo nėra biologinis vaiko tėvas, tėvystė nebuvo nugincyta dėl faktinės (socialinės) tėvystės.

Šioje byloje ieškovas nurodė, kad 1993 m. buvo įregistruota jo ir atsakovės santuoka, santuokoje gimė duktė. 2003 m. jo ir atsakovės santuoka buvo nutraukta, iš ieškovo buvo priteistas vaiko išlaikymas. Ieškovas nurodė, kad jis visuomet turėjo abejonių ar yra biologinis vaiko tėvas, todėl kreipėsi į DNR laboratoriją dėl tėvystės nustatymo. Gautoje išvadoje buvo nurodyta, kad jis nėra biologinis vaiko tėvas, todėl ieškovas kreipėsi su ieškiniu dėl tėvystės nugincijimo bei prašė panaikinti teismo sprendimu priteistą vaiko išlaikymą.

Ieškovas pateikė kasacinį skundą, kuriame kėlė klausimus dėl teisės normų, nustatančių ieškiniu senatį kreiptis į teismą dėl tėvystės nugincijimo ir vaiko teisės žinoti savo tėvus, taikymo ir aiškinimo.

LAT šioje byloje nurodė, kad: „Tėvystė yra teisinis tėvo ryšys su vaiku, kuris reiškia socialinį ir teisinį vaiko ir tėvo ryšio pripažinimą, todėl nagrinėjant klausimą dėl tėvystės nugincijimo kiekvienu atveju yra svarbu nustatyti, kokie yra susiklostę santykiai tarp vaiko ir tėvo. [...] Šiuo atveju yra svarbu įvertinti ne tik vaiko santykį su tėvu, bet ir tėvo santykį su vaiku, jo požiūrį į jį. [...] Sprendžiant apie tėvo santykį su vaiku turi būti atsižvelgiama į daugybę objektyvių faktorių, taip pat ir tėvo ketinimus (pavyzdžiui, ar tėvas dalyvauja auklėjant vaiką, ar teikia išlaikymą, kaip pasikeitė jo santykiai su vaiku po skyrybų su vaiko motina, ar galima teigti, kad jis save laiko ir pripažįsta vaiko tėvu, ar tretiesiems asmenimis prisistato kaip vaiko tėvas ir pan. [...] Tėvystės nugincijimas yra susijęs su labai svarbiomis vaiko ir tėvo tarpusavio asmeninėmis ir turtinėmis teisėmis ir pareigomis, taip pat apima ir įstatymo nereglamentuojamus asmeninio pobūdžio psichologinius, socialinius vaiko ir tėvo santykius, [...] šio klausimo sprendimas negali būti redukuojamas iki biologinės tikrovės konstatavimo, t. y. egzistuoja ar ne kraujo ryšys tarp tėvo ir vaiko. Bylose dėl tėvystės nugincijimo būtina vadovautis [...] prioritetinės vaiko teisių apsaugos ir gynimo principu, pagal kurį imantis bet kokių veiksmų, susijusių su vaiku, jo teisėmis ir interesais, svarbiausia yra tai, kad kiekvienas atliekamas

⁹⁶„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-9/2007“, LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=b767f66d-3469-4a22-9327-f62399ab2452>

veiksmas ar priimamas sprendimas atitiktų vaiko interesus (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio 1 dalis, CK 3.3 straipsnis, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnio 1 punktą). [...] Turi būti siekiama užtikrinti, kad vaikas neliktų be tėvo, t. y. tėvystės nugalinėjimas turėtų būti taikomas, siekiant nustatyti tikrąją vaiko kilmę (CK 3.146 straipsnio 2 dalis). Be to, iškilus biologinės ir faktinės tėvystės santykio problemai, turėtų būti atsižvelgiama į visus pirmiau nurodytus kriterijus ir priimamas vaiko interesus labiau atitinkantis sprendimas. [...] Kiekvienu konkrečiu atveju sprendžiant dėl tėvystės nugalinėjimo turi būti randama teisinga pusiausvyra tarp asmens, siekiančio nugalinėti tėvystę, šeimos bei visuomenės interesų, tačiau visada būtina vadovautis vaiko interesais“.⁹⁷

Teismas nustatė, kad šioje byloje tarp dukters ir ieškovo susiklostę tėviški santykiai, dukra ieškovą pažinojo kaip vienintelį savo tėvą, tarp jų užsimezgęs glaudus tarpusavio ryšys. Tuo tarpu ieškovas pripažino vaiką kaip savo, auklėjo ir ugdė nuo pat jo gimimo, dalyvavo kasdieniame jo gyvenime, nutrūkus sutuoktinių santuokai vaiko ir tėvo bendravimas nenutrūko, teikė išlaikymą. Taip šioje byloje vaikui liktų grėsmė likti be tėvo, netekti išlaikymo, nes biologinis tėvas nėra žinomas. Taigi šioje byloje esminis vaiko interesas yra išsaugoti ilgametį ryšį su tėvu, šeimos stabilumą. Taip pat LAT pažymėjo, kad: „teismai pagrįstai ieškinio senaties termino momento nelaukė DNR laboratorijos specialisto išvados gavimo dienos, o ieškinio senaties termino taikymą vertino visų byloje nustatytų aplinkybių kontekste, pažymėdami, kad ieškovo pasyvumas dėl tėvystės santykių su vaiku turėjo lemiamą reikšmę, nustatant ieškinio senaties termino pradžią. Dėl to laikytina, kad dvylika metų ieškovas, visą laiką turėdamas abejonių dėl savo tėvystės vaiko, kurio gimimo įrašė jis įrašytas tėvu, atžvilgiu, nesiėmė priemonių ginti savo subjektinės tėvystės teises“.⁹⁸

Šioje byloje teismas suformavo itin reikšmingas taisykles nustatant faktinę (socialinę) tėvystę dėl kurių, net ir nesant biologiniu vaiko tėvu, tėvystės nugalinėti nėra galima:

- 1) Tarp tėvo ir vaiko yra užsimezgęs glaudus tarpusavio ryšys;
- 2) Tėvo ketinimai (dalyvavimas vaiko auklėjime, vaiko išlaikymas, savęs laikymas ir pripažinimas tėvu ir pan.);
- 3) Vaikas negali likti be tėvo.
- 4) Tėvystės ginčijimas yra galimas, siekiant nustatyti tikrąją vaiko kilmę, t.y. turi būti žinomas biologinis vaiko tėvas.
- 5) Visada būtina vadovautis prioritetiniais vaiko interesais.

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, supra note, 96.

⁹⁸ *Ibid.*

Kitoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-460/2007⁹⁹ ieškovė su ieškiniu kreipėsi į teismą dėl tėvystės nugincijimo, kuriuo prašė panaikinti duomenis vaiko gimimo įrašė apie tai, kad trečiasis asmuo yra vaiko tėvas, nustatyti, kad atsakovas yra šio vaiko tėvas ir priteisti iš atsakovo išlaikymą vaikui bei nutraukti teismo sprendimu iš trečiojo asmens priteistą išlaikymą. Ieškovė nurodė, kad vaiko tėvas yra atsakovas, nepaisant to, jog sūnus gimė ieškovei esant santuokoje su trečiuoju asmeniu.

LAT šioje byloje nurodė: „priimant sprendimą turi būti atsižvelgta į vaiko nuomonę, jei tai neprieštaruoja paties vaiko interesams. [...] Tėvystė yra ne tik biologinis, bet ir teisinis tėvo ryšys su vaiku, kuris reiškia socialinį ir teisinį vaiko ir tėvo ryšio pripažinimą, todėl nagrinėjant klausimą dėl tėvystės nugincijimo kiekvienu atveju svarbu nustatyti, kokie yra vaiko ir tėvo santykiai. [...] Tėvystės nugincijimas yra susijęs su labai svarbiomis vaiko ir tėvo tarpusavio asmeninėmis ir turtinėmis teisėmis ir pareigomis, taip pat apima įstatymo nereglamentuojamus asmeninio pobūdžio psichologinius, socialinius vaiko ir tėvo santykius, todėl šio klausimo sprendimas negali būti redukuojamas iki biologinės tikrovės konstatavimo, t. y. egzistuoja ar ne kraujo ryšys tarp tėvo ir vaiko. [...] Turi būti siekiama užtikrinti, kad vaikas neliktų be tėvo, t. y. tėvystės nugincijimas turėtų būti taikomas, siekiant nustatyti tikrąją vaiko kilmę. [...] Senaties termino kreiptis į teismą dėl tėvystės nugincijimo klausimas turi būti taip pat sprendžiamas, atsižvelgiant į prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principą – būtina įvertinti, ar galimas tėvystės nugincijimas konkrečiu atveju nepažeis vaiko interesų“.¹⁰⁰

Konkrečiai šioje byloje LAT nurodė, kad žemesnės instancijos teismai nesiaiškino, kokie yra vaiko ir tėvo santykiai, tėvo ketinimai, koks tėvo požiūris į vaiką, ar vaikas jį pažinojo kaip vienintelį savo tėvą. Priešingai nei apeliacinės instancijos teismas, LAT padarė išvadą, kad atsakovas taip pat yra ginčo dalyvis, nes bylą nagrinėję teismai nustatė, kad atsakovas yra vaiko tėvas, iš jo priteistas išlaikymas, todėl turi teises ir pareigas, taigi turi teisę reikalauti taikyti ieškinio senatį. LAT taip pat pažymėjo, kad teismai neįvertino to, jog priėmus teismo sprendimą, keičiasi asmenų, prieš kuriuos jis yra priimamas, objektyvi tikrovė, kuri buvo susiformavusi daugiau kaip dešimt metų, todėl turi būti įvertintas būsimas jo poveikį vaiko interesams.

Taigi LAT nusprendė pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų sprendimus panaikinti ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui.

Kaip matyti teismas šioje byloje jau rėmėsi nagrinėtos civilinės bylos Nr.3K-3-9/2007suformuota praktika bei padarytomis išvadomis, kadangi pirmosios instancijos teismai į

⁹⁹„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-460/2007“, LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=fe858478-8482-407b-9f7a-f53be16c6d3e>

¹⁰⁰*Ibid.*

tai neatsižvelgė ir neįvertino LAT gražino bylą nagrinėti iš naujo ir išsiaiškinti reikšmingas faktines bylos aplinkybes.

Tad ši aptarta civilinė byla Nr. 3K-3-460/2007 vėl buvo nagrinėjama pirmoje ir apeliacinėje instancijose, kol galiausiai po trijų metų vėl pasiekė LAT. Šiai bylai buvo suteiktas civilinės bylos Nr. 3K-3-312/2010¹⁰¹.

LAT šioje byloje nurodė, kad: „Teismas atnaujindamas ieškinio senaties terminą ir remdamasis vaiko nuomone, išsakyta teismo posėdyje, taip pat kompleksinio psichiatrinio-psichologinio įvertinimo išvada, Vaikų teisių apsaugos tarnybos išvada, kitais byloje surinktais ir išnagrinėtais įrodymais, pasisakė, kad vaikas nuo mažens žinojo apie savo kilmę, iki šiol prisimena laikotarpį, kai jo ir tėvo santykiai buvo artimi, nesupranta tėvo dabartinio elgesio, trokšta bendravimo su tėvu. Taigi, atnaujindamas terminą, teismas atsižvelgė būtent į vaiko teises ir interesus, ir teismo išvada atitinka kasacinio teismo suformuotą CK 3.152 straipsnio ir 1.131 straipsnio 2 dalies taikymo praktiką.“¹⁰²

Šioje byloje svarbu tai, kad trečiojo asmens tėvystė buvo nugincyta atsižvelgiant išimtinai į vaiko interesus, t.y. buvo įvertinta tai, kad vaikas nori bendrauti su savo biologiniu tėvu ir nuo mažens žinojo savo tikrąją kilmę. Taigi yra atsižvelgiama išimtinai į vaiko ryšį su biologiniu tėvu.

LAT civilinėje byloje Nr. 3K-3-304/2010¹⁰³ pirmenybę suteikė faktinei (socialinei) tėvystei.

Ieškovas nurodė, kad su atsakove susipažino 1995 m., o susituokė 2000 m. Dar iki santuokos sudarymo šalys artimai bendravo, gimus vaikui atsakovė nurodė, jog vaiko tėvas yra ieškovas. Ieškovas tėvystę pripažino 2002 m. Nuo 2007 m. ieškovas su atsakove nebegyveno, nepalaikė jokių tarpusavio ryšių nei su ja, nei su vaiku. Ieškovas tais pačiais metais iš buvusios kaimynės sužinojo, jog jis galimai nėra vaiko biologinis tėvas. Šią aplinkybę galiausiai patvirtino pati atsakovė ir DNR ekspertizė.

Ieškovas pateikė kasacinį skundą, kuriuo kėlė klausimą dėl to, kas labiau atitinka prioritetingas vaiko teisių ir interesų apsaugos bei gynybos principą: vaiko teisė žinoti savo kilmę ar socialinės tėvystės nustatymas, nors jo teigimu, ryšys tarp jo ir vaiko yra nutrūkęs. Pasak ieškovo teismas neįvertino to, kad: „socialinis vaiko ir jo ryšys yra negrižtamai nutrūkęs, todėl

¹⁰¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-312/2010“, LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=a3bc779c-a7a2-44fd-9cb6-611dd4b263f8>

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-304/2010“, LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=b2e1760b-67dc-4f8d-b14d-634a84fc1079>

vaiko interesų gynimu negalima laikyti siekio jo gimimo liudijime tėvu įrašyti bet kokį asmenį, nesantį nei biologiniu, nei ateityje būsiantį jo socialiniu tėvu”¹⁰⁴.

LAT šioje byloje nurodė: „Kai asmens, pripažinto vaiko tėvu, ir paties vaiko požiūriai į jų santykius skiriasi, būtina įvertinti tai, kad dėl psichologinių priežasčių vaikas tėvu ar motina gali laikyti asmenį, kuris nėra jo biologinis tėvas ar motina, o tokiu atveju vaikui svarbesnis emocinis ryšys su asmeniu, kurį jis laiko motina ar tėvu, nei kraujo ryšys. Taigi vaiko darnios ir harmoningos raidos požiūriu svarbiau tai, ką pats vaikas pripažįsta savo motina ar tėvu, nei biologinė motinystė ar tėvystė. Dėl to siekiant apsaugoti vaiko interesus, prioritetas teiktinas vaiko nuomonei bei pozicijai santykių su tam tikru asmeniu atžvilgiu, o ne kraujo ryšiui su tuo asmeniu. Požiūris į tėvystę ne tik kaip į biologinį ryšį leidžia užtikrinti šeimos santykių teisinio reglamentavimo lankstumą ir atsižvelgti į gyvenimo realijas. Tai leidžia geriau apsaugoti vaiko interesus, nes tėvo (motinos) teisės ir pareigos gali būti nustatytos ir asmeniui, kurio su vaiku kraujo giminystė nesieja. Taigi šiuolaikinė šeimos teisė pripažįsta, kad biologinis vaiko ir tėvo ryšys nebėra vienintelis tėvystės pagrindas. Dėl to tėvystės nuginčijimo instituto paskirtis nėra tik biologinės tiesos konstatavimas ir, sprendžiant dėl tėvystės nuginčijimo, taip pat turi būti siekiama užtikrinti, kad vaikas neliktų be tėvo, o tėvystės nuginčijimas turėtų būti taikomas tais atvejais, kai siekiama nustatyti tikrąją vaiko kilmę. [...]Būtina nuginčyti tėvystę tuo atveju, kai siekiama nustatyti kito asmens tėvystę. Dėl to ginčijant tėvystę kartu turėtų būti keliamas reikalavimas nustatyti kito asmens tėvystę“.¹⁰⁵

Šiuo konkrečiu atveju teismas nustatė, kad per dešimties metų laikotarpį susiformavo glaudūs ieškovo ir vaiko santykiai, pats vaikas žino apie tai, jog ieškovas nėra jo biologinis tėvas, tačiau prie ieškovo yra prisirišęs, laiko brangesniu žmogumi nei biologinį tėvą. LAT įvertino ir tai, kad ieškovas ilgo laiko tarpą augino vaiką kaip savo bei atsižvelgė ir į tai, kad biologinio tėvo nustatymas byloje yra neaiškus, todėl, nuginčijus ieškovo tėvystę, vaikui kiltų grėsmė likti be tėvo. Taigi LAT padarė išvadą: „kad esant neaiškiai perspektyvai nustatyti biologinį tėvą, o ieškovui kaip tėvui bendravus su vaiku tokį ilgą laiką, biologinė tėvystė praranda aktualumą, nes svarbesni tampa paties vaiko prisirišimas“.¹⁰⁶ Teismas nusprendė apeliacinės instancijos teismo sprendimą palikti nepakeistą.

Šioje byloje LAT suformavo aiškia poziciją, kad prioritetas teiktinas vaiko, o ne tėvo nuomonei, todėl jei vaikas asmenį, kuris nėra biologinis tėvas laiko savo tėvu, tėvystės nuginčyti nėra įmanoma. Vėlgi svarbu tai, kad šioje byloje nebuvo žinomas biologinis vaiko tėvas.

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, *supra* note, 103.

¹⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, *supra* note, 103.

¹⁰⁶ *Ibid.*

LAT civilinėje byloje 3K-3-596/2013¹⁰⁷ pirmenybę suteikė biologinei tėvytei.

Ieškovė nurodė, kad 1999 m. ji susilaukė sūnaus, kurio tėvu gimimo liudijime buvo įrašytas jos sutuoktinis atsakovas S. K., tačiau jis nėra vaiko biologinis tėvas. Ieškovė teigė, kad nuo 1998 m. iki 2008 m. dirbo su atsakovu V. R. vienoje įmonėje. Atsakovas V. R. buvo vedęs, tačiau ieškovė 1999 m. pastojė nuo atsakovo V.R. Ieškovės teigimu, anksčiau į teismą dėl tėvystės nustatymo ji nesikreipė bijodama prarasti darbą, studijas universitete, nes jame dėstytoju dirbo atsakovas V. R.

Ieškovės ir atsakovo S. K. santuoką nėra nutraukta. Ieškovė su sutuoktiniu susitikdavo tik retkarčiais, santykiai nebuvo geri, su vaiku bendraudavo mažai, juo nesidomėjo. 2011 m. ieškovė sutuoktiniui ir vaikui pasakė, kad vaiko tėvas yra kitas asmuo. Atlikta DNR ekspertizė patvirtino, kad atsakovas S. K. nėra vaiko biologinis tėvas.

LAT nurodė, kad: „Nors paprastai vaiko kilmė yra grindžiama giminyste, t. y. vaiko ir tėvų kraujo ryšiu, tačiau svarbiausia yra ne biologinės tiesos, o vaiko tėvų, galinčių pasirūpinti vaiku ir užtikrinti jo ugdymą, nustatymas. [...] Asmuo, įrašytas vaiko tėvu, paneigdamas savo ir vaiko kraujo ryšio faktą, nutraukia ir teisinį santykį su vaiku, vadinasi, vaikas lieka be tėvo. [...] Ieškiniams dėl tėvystės nustatymo ieškinio senaties terminas netaikomas, todėl tokio pobūdžio bylose, kai yra pareiškiamas dvigubas reikalavimas – nuginčyti ir nustatyti tėvystę, teismas ieškinio senaties termino taikymo klausimą turėtų vertinti ne kiekvienam pareikštam reikalavimui atskirai, o kartu, prioritetiškai atsižvelgdamas į vaiko interesus. Tėvo vaidmuo vaiko gyvenime yra ypač svarbus, todėl visi su tėvystės nuginčijimu, nustatymu susiję klausimai turi būti sprendžiami įvertinus visus naujai kuriamo santykio aspektus iš vaiko perspektyvos“.¹⁰⁸

Nagrinėjamoje byloje teismas nurodė, kad atnaujinant ieškinio senaties terminą svarbios yra ne tik ieškovės nurodytos aplinkybės, dėl ko ji negalėjo anksčiau kreiptis dėl tėvystės nuginčijimo, bet ir faktas, kad tarp vaiko ir atsakovo S. K. nesusiformavo tvirti tėvo ir sūnaus santykiai, berniukas nori sužinoti savo biologinį tėvą, tai yra svarbu vaiko tapatumui nustatyti. Teismas nurodė, kad šiuo atveju nėra paneigiama socialinės tėvystės reikšmė vaikui, tačiau reikalinga spręsti vaiko kilmės nustatymo klausimą iš esmės, atsižvelgiant į egzistuojantį vaiko ir atsakovo S. K. ryšį, vaiko požiūrį bei faktą, kad atsakovas S. K. nėra biologinis vaiko tėvas. Teismas įvertino ir tai, kad socialinės, teisinės tėvystės išsaugojimu nėra suinteresuotas nei atsakovas S. K., nei vaikas.

Kasatorius taip pat nurodė, kas buvo pažeistas proporcingumo principas, nes sureikšminant vaiko teisę žinoti savo tėvus, buvo neįvertinti kiti konkuruojantys interesai kaip

¹⁰⁷„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-596/2013“, LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=6c076b70-a22c-4aea-8dc4-7573dc12d8f7>

¹⁰⁸*Ibid.*

teisės į privatų ir šeimos gyvenimą ir t.t., tačiau teismas nurodė, kad savo paties veiksmais kasatorius pažeidė savo šeimos narių teises į teisinį saugumą ir stabilumą bei privatų gyvenimą. Taigi LAT apeliacinės instancijos teismo sprendimą toje dalyje, kurioje pripažino, kad atsakovas S. K. nėra vaiko tėvas, o atsakovas V. R. yra vaiko tėvas, paliko nepakeistą.

Šioje byloje LAT atsižvelgė į tai, kad tarp vaiko ir faktinio tėvo nebuvo susiformavęs glaudus ryšys, o biologinis tėvas buvo žinomas.

LAT šioje byloje suformavo taisykles, kad ieškiniams dėl tėvystės nustatymo ieškinio senaties terminas netaikomas, todėl tokio pobūdžio bylose, kai yra pareiškiamas dvigubas reikalavimas – nugincyti ir nustatyti tėvystę, teismas ieškinio senaties termino taikymo klausimą turėtų vertinti ne kiekvienam pareikštam reikalavimui atskirai, o kartu, prioritetiškai atsižvelgdamas į vaiko interesus bei tai, kad visi su tėvystės nugincijimu susiję klausimai turi būti sprendžiami įvertinus naujai kuriamo santykio aspektus iš vaiko perspektyvos.

Kitoje LAT nagrinėtoje civilinėje byloje Nr. e3K-3-92-706/2016¹⁰⁹ ieškovė prašė teismo nustatyti, kad jos miręs sūnus nėra vaiko tėvas. Ieškovė nurodė, kad jos miręs sūnus nuo 2008 m. periodiškai gyveno su atsakove iki 2012 m., tačiau nebuvo susituokę. Gimimo liudijime ieškovės sūnus nurodytas kaip vaiko tėvas, tačiau ieškovės sūnui buvo kilę abejonių dėl tėvystės, todėl jis savo iniciatyva atliko DNR tyrimą, tačiau ieškovei nėra žinomi tyrimo duomenys, todėl prašė teismo juos išreikalauti.

LAT nurodė, kad miręs sūnus pripažino, jog yra atsakovės sūnaus tėvas ir išreiškė valią būti įrašytas vaiko tėvu gimimo įrašė. Iki tėvo mirties, tėvo ir vaiko santykiai buvo tinkamai patvirtinti ir realizuojami - gyveno kartu kaip šeima atsakovės bute, kartu augino, auklėjo, prižiūrėjo ir išlaikė sūnų. Teismo nustatytą tėvo ir sūnaus ryšį, tėvo rūpinimąsi juo iš esmės patvirtino ir kasatorė, miręs sūnus ne tik pripažino tėvystę, bet ir palaikė glaudžius santykius su sūnumi, juos plėtojo, t. y. buvo susiformavę vaiko ir tėvo santykiai. LAT nurodė, kad: „Atsižvelgiant į prioritetinius vaiko interesus, teismų praktikoje CK 3.150 straipsnio 2 dalis ir CK 3.146 straipsnio 2 dalis taikoma sistemiškai: tėvystė nugincijama, kai siekiama nustatyti tikrąjį vaiko tėvą. Ieškinį tėvystei nugincyti reiškusi vaiko senelė nepateikė duomenų, kad jos sūnus nėra biologinis vaiko tėvas; ieškiniu nebuvo siekiama nustatyti tikrosios vaiko kilmės (nors kasatorė teigia priešingai), nes byloje nepateikta jokių objektyvių duomenų dėl galimybės nustatyti kitą tėvą ar bent konstatuoti, kad yra kitas, biologinis, tėvas.[...] Teisėjų kolegija pripažįsta tinkama teismų išvadą, kad tėvystės nugincijimo bylose vaiko interesais svarbus ne tik teisinis, bet ir socialinis tėvo ir sūnaus ryšys (teismai nustatė buvusius nuolatinis, artimus,

¹⁰⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-92-706/2016”, LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=4535ea0a-bc85-497b-bd64-8f3968c4a269>

puoselėjamus D. A. ir T. A. kaip tėvo ir sūnaus santykius)“.¹¹⁰ Taigi LAT apeliacinės instancijos teismo nutartį paliko nepakeistą.

Vienoje naujausių LAT civilinių bylų Nr.3K-3-321-687/2016¹¹¹ ieškovė prašė teismo pripažinti, kad jos gimimo liudijime įrašas, jog atsakovas yra vaiko tėvas, o ji yra jo duktė, yra neteisingas bei prašė pripažinti kitą asmenį vaiko tėvu.

LAT šioje byloje pažymėjo, kad atsakovas apie tai, kad jis nėra vaiko tėvas sužinojo jam įteikus vaiko motinos ieškinį dėl tėvystės nugincijimo ir tėvystės nustatymo kitam asmeniui, iki ieškinio dėl tėvystės nugincijimo gavimo jokių abejonių dėl vaiko tėvystės neturėjo, todėl nustatė, kad nėra praleistas ieškinio senaties terminas tėvystei ginčyti.

LAT šioje byloje pabrėžė, kad visi su tėvystės nugincijimu, susiję klausimai turi būti sprendžiami nuodugniai įvertinus visus naujai kuriamo santykio aspektus iš vaiko perspektyvos.¹¹²

Teismas padarė išvadą, kad nors tarp dukters ir atsakovo susiformavo tvirti tėvo ir dukters santykiai, tačiau nėra paneigta vaiko teisės sužinoti savo kilmę. Tokiu atveju ne visada paneigiama socialinės tėvystės reikšmė vaikui. Teismas atsižvelgdamas į visų aplinkybių visetą, t.y. tai, kad vaikas nori žinoti savo kilmę, į tai, kad yra žinoma, kad atsakovas nėra vaiko biologinis tėvas, ir yra nurodomas spėjamas biologinis tėvas, tokiu atveju teismas turi spręsti tėvystės nugincijimo ir nustatymo klausimus, atsižvelgdamas į vaiko interesus.

Iš EŽTT ir LAT jurisprudencijos sprendimų matyti, kad vaiko interesų pirmumas vyravo (neleista nugincyti tėvystės) situacijose, kai pareiškėjai nesiėmė veiksmų laiku inicijuoti tėvystės nugincijimo procesą. Kai žinojo arba turėjo pagrindą abejoti dėl tėvystės nuo pat vaiko gimimo, taip pat kai vaikams grėsė galimas materialinio išlaikymo netekimas, nebuvo aiškiai žinomas biologinis tėvas. Taigi apibendrinant galima daryti išvadą, kad ginčijant tėvystę vertinama, ar asmuo, kuris ginčija pareiškimu pripažintą tėvystę, žinojo ar turėjo pagrindo įtarti, kad nėra vaiko tėvas, tačiau vis tiek pripažino tėvystę, vertinama grėsmė vaikui, nugincijus tėvystę, netekti tėvo ir materialinio išlaikymo, taip labai svarbus kriterijus ar yra galimybė nustatyti biologinį vaiko tėvą ir kitos teisiškai reikšmingos aplinkybės¹¹³. Tai įvertinus yra bandoma suderinti skirtingus vaiko ir tėvų (biologinių ir faktinių) interesus, atrasti teisingą šių interesų pusiausvyrą, bet visgi labiau atsižvelgiant į vaiko interesus.

Sutiktina su G. Sagačio nuomone, kad *de facto* ir *de iure* tėvystės santykio problema negali būti analizuojama vienpusiškai, atsižvelgiant išimtinai tik į vaiko interesus. Vaiko

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, *supra* note, 109.

¹¹¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 22 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-321-687/2016“, LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=e125d5a5-4a8c-4b4b-99ee-f0b6cf38e64c>

¹¹² *Ibid.*

¹¹³ *Ibid.*

interesai, kurie yra prioritetiniai, negali dažnu atveju nustelbti kitų suinteresuotų šalių, visų pirma tėvų (tiek biologinių, tiek faktinių) teisių bei teisėtų interesų.¹¹⁴ Šioje situacijoje svarbu tai, kad vaiko gimimo liudijime įrašytas įrašas apie vaiko tėvystę, turi daug teisinių pasekmių, tokių kaip prievole išlaikyti nepilnamečius vaikus iki pilnametystės, galimai su paveldėjimo teisiniais santykiais susiję klausimai ir kitos teisinės pasekmės, kurios atitenka asmeniui, kuris iš esmės neturėtų teikti išlaikymo, kadangi nėra biologinis vaiko tėvas, tačiau dėl to, kad tėvystės nepavyksta nuginčyti visos šios teisinės pasekmės išlieka ir yra privalomos. Darytina išvada, kad saugant ir ginant prioritetinius vaiko interesus, negali būti visiškai paneigiamos tėvo (tiek biologinio, tiek faktinio) teisės.

Manytina, kad Lietuvos teisiniai sistemai siekiant apsaugoti vaiko interesus ir užtikrinti, kad vaikas neliktų be tėvo, be materialinio išlaikymo, t.y. kad būtų užtikrinti vaiko turiniai ir neturtiniai interesai, turi būti siekiama, kad ir faktiniam (socialiniam) vaiko tėvui, kuris iš esmės nepagrįstai šias pareigas įgyvendino būtų reali galimybė, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, apginti savo pažeistas teises.

¹¹⁴ Sagatys G., *supra* note, 6:122.

4. TĖVŲ PRIEVOLĖ MATERIALIAI IŠLAIKYTI VAIKUS KAIP TĖVYSTĖS TEISINĖ PASEKMĖ

Viena pagrindinių įstatyme įtvirtintų tėvų pareigų yra materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus (CK 3.192 str.), o atskirais atvejais ir pilnamečius vaikus, kai yra tam tikros CK 3.192¹ str. 1 d. įtvirtintos sąlygos: vaikai yra ne vyresni negu 24 metų ir jiems būtina materialinė parama, t.y. 1) mokosi pagal vidurinio ugdymo programą ar pagal formaliojo profesinio mokymo programą pirmajai kvalifikacijai įgyti arba 2) studijuoja aukštojoje mokykloje pagal nuolatinės studijų formos programą. Priteisiant išlaikymą pilnamečiams vaikams taip pat atsižvelgiama į vaikų, sulaukusių pilnametystės, turtinę padėtį, gaunamas pajamas, galimybę patiems gauti pajamų ir kitas kiekvienu konkrečiu atveju svarbias aplinkybes. Pažymėtina, kad tėvai neprivalo išlaikyti vaikų, sulaukusių pilnametystės, kurie siekia ne pirmojo aukštojo išsilavinimo ar profesinės kvalifikacijos.

Apibendrinant, tėvai savo nepilnamečius vaikus privalo išlaikyti iki 18 metų amžiaus, o atskirais aptartais atvejais ir pilnamečius vaikus iki 24 metų. Nors vaikų ir tėvų tarpusavio pareigos grindžiamos vaiko kilme, tačiau, kad atsirastų vaiko ir tėvų tarpusavio teisiniai santykiai vien vaiko gimimo kaip fakto nepakanka.

Remiantis CK 3.138 str. vaiko tėvus patvirtina gimimo įrašas, sudarytas civilinės būklės aktų registravimą reglamentuojančio įstatymo nustatyta tvarka. Taigi kaip jau ne kartą buvo minėta, jog tėvams, taip pat ir vaikams kiltų tarpusavio pareigos, vaiko tėvai privalo būti patvirtinti įstatyme nustatyta tvarka, vadinasi išlaikymo pareiga kyla tik tiems asmenims, kurie yra įrašyti vaiko gimimo įrašė.

Vadovaujantis CK 3.139 str. 1 d. gimimo įrašė vaiko motina įrašoma moteris, nurodyta vaiko gimimo pažymėjime. To paties straipsnio 2 d. nurodyta, kad vaiko gimimo pažymėjime motina nurodoma moteris dėl kurios nekyla abejonių, kad ji pagimdė vaiką. Taigi vaiko kilmę iš motinos įprastai patvirtina medicinos įstaigos, kurioje vaikas gimė, išduotas vaiko gimimo pažymėjimas. Tokia tvarka įrašant motiną į vaiko gimimo įrašą iš esmės užtikrina, kad vaiko gimimo įrašė bus įrašyta tikroji biologinė vaiko motina. Tuo tarpu nustatant vaiko kilmę iš tėvo nėra aiškinamasi ar vyras (tėvas) yra biologinis vaiko tėvas, t.y. dažniausiai taikoma jau magistriniame darbe aptarta CK 3.140 str. 1 d. įtvirtinta teisinė tėvystės prezumpcija pagal kurią, jei vaiką pagimdė motina, kuri yra susituokusi, nors vaikas pradėtas iki santuokos, kaip vaiko tėvas gimimo įrašė įrašomas vaiko motinos sutuoktinis. Taigi santuokos liudijimas yra vienas iš pagrindų vyrą įrašyti vaiko tėvu. Lyginant su motinos nustatymu, tėvystės nustatymo atveju nėra reikalaujama ir nurodoma, kad tėvu įrašomas tas asmuo dėl kurio nekyla abejonių, jog yra biologinis vaiko tėvas. Nors iš esmės LR CK nėra reglamentuojama faktinė (socialinė) tėvystė,

bet yra sudaromos galimybės jai atsirasti, kadangi nustatant tėvystę tai nebūtinai gali atspindėti biologinę tikrovę.

Kaip matyti iš išdėstyto, tarp tėvų ir jų vaikų pareigos atsiranda tik tada, kai yra teisiniai faktai, t.y. įvykis – vaiko gimimas ir veiksmas – šio įvykio įregistravimas numatyta tvarka. Tai lemia ir prigimtine vaiko biologinių tėvų pareigą išlaikyti savo vaiką. Tai yra konstitucinė pareiga, kuri yra įtvirtinta LR Konstitucijos 38 str.: „Tėvų teisė ir pareiga – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti”¹¹⁵. Tai yra perkelta ir į CK 3.192 str. 1 d., kurioje taip pat nurodyta, kad tėvai privalo materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus. Šios tėvų pareigos vaikų atžvilgiu negalima atsisakyti ar kitaip ją apriboti, ji yra privaloma pilna apimtimi, o tėvams neteikiant išlaikymo geranoriškai, yra galimas priverstinis šios prievolės įvykdymas, t.y. teismine tvarka yra priteisiamas vaikui reikalingas išlaikymas.

Vertinant šį reglamentavimą tėvystės nuginčijimo kontekste atrodytų, kad jeigu asmuo, vaiko gimimo įrašė įrašytas kaip vaiko tėvas, nėra biologinis šio vaiko tėvas, tai jam kaip subjektui, kuriam pagal įstatymą gali atsirasti vaiko kilme grindžiama asmeninė pareiga išlaikyti šį vaiką turėtų nekilti. Tačiau praktikoje yra kur kas kitaip. Kai vaiko tėvas įrašytas gimimo įrašė nėra biologinis vaiko tėvas, t.y. kai teisinis vaiko kilmės iš tėvo konstatavimas neatitinka biologinės vaiko kilmės iš tėvo tikrovės, o dėl jau aptartų teismų praktikos suformuotų taisyklių, tėvystės nuginčijimas esant tam tikrų sąlygų visetui nėra įmanomas ir galimas net nustačius, jog asmuo nėra vaiko biologinis tėvas. Dažniausiai tai nutinka, kai nėra žinomas tikrasis biologinis vaiko tėvas, o atsižvelgiant į vaiko prioritetinius interesus, vaikas negali likti be tėvo, todėl tėvystė negali būti nuginčyta. Kadangi tėvystė lieka nenuginčyta visos asmens kaip vaiko tėvo asmeninės ir turtinės pareigos vaiko atžvilgiu išlieka, taigi išlieka ir materialinė pareiga išlaikyti vaiką, nors vaiką su vaiko tėvu nesieja biologinis ryšys. Kitaip sakant tol, kol vaiko gimimo įrašė yra įrašyti asmenys kaip vaiko tėvai, nepaisant to, jog yra aišku, kad šių asmenų nesieja kraujo ryšys, asmenys (tėvai) privalo teikti išlaikymą vaikui, o jeigu tėvystės nuginčijimo klausimas nėra išsprendžiamas tėvo, kuris ginčija tėvystę naudai, išlaikymas teikiamas toliau iki vaiko pilnametystės.

Tėvystės nuginčijimo instituto siekis ir yra panaikinti vaiko gimimo įrašė įrašytus neteisingus duomenis, o kartu ir panaikinti kylančias neturtines ir turtines pareigas vaiko atžvilgiu, tačiau suformuota teismų praktika tarsi trukdo tai įgyvendinti ir pasinaudoti šiuo institutu esant tam tikroms jau aptartoms sąlygoms, kurios nėra naudingos tėvystę siekiančiam

¹¹⁵ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *Valstybės žinios*, Nr. 33-1014 (1992).

nuginčyti asmeniui (tėvui). Galima sumodeliuoti situaciją, kai asmuo visą gyvenimą save laikęs vaiko biologiniu tėvu, sąžiningai nežinojęs apie tai, jog vaikas yra ne jo, visgi sužino, kad tai nėra jo biologinis vaikas, šalia patirto šoko yra eilę moralinių ir negrįžtamų psichologinių procesų vien dėl fakto, kad tai nėra jo biologinis vaikas, tačiau prie to prisideda ir teisinė aplinkybė, kad kai kada tėvystės nuginčyti nepavyksta dėl to yra priimamas nepalankus teismo sprendimas tėvystę ginčijusiam tėvui. Vaiko gimimo įrašė asmuo lieka kaip vaiko tėvas, todėl neabejotinai ir turtinė pareiga išlaikyti vaiką lieka. Taigi be to, kad asmuo buvo apgautas, sugniuždytas dar ir privalo teikti išlaikymą vaikui, su kuriuo nesieja joks biologinis ryšys. Šioje vietoje natūraliai kyla klausimas ar tokiu atveju nėra pažeidžiamos tariamo vaiko tėvo teisės ir teisėti interesai ir kokių būdu jas apginti, kai vaiko interesai yra aukščiau tėvų interesų.

4.1. Nepagrįstai teikto išlaikymo vaikui susigražinimo galimybės pasinaudojant nuostolių atlyginimo institutu

Teisinė prievolė teikti išlaikymą ir materialiai rūpintis savo vaiku yra privaloma tiems, kurie vaiko gimimo įrašė nurodyti kaip vaiko tėvas (motina), tačiau nustatius, kad išlaikymas buvo teiktas vaikui, kurį su išlaikymą teikiančiu asmeniu nesiejo kraujo giminystės ryšys yra galimybė pasinaudoti civiliniame kodekse įtvirtintu nuostolių atlyginimo institutu, t.y. galima kreiptis į teismą su ieškiniu dėl nuostolių atlyginimo, laikant, kad vaikui teiktas išlaikymas yra patirti nuostoliai.

CK 6.245 str. 1 d. įtvirtinta, kad civilinė atsakomybė yra turtinė prievolė, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius).¹¹⁶Civilinė atsakomybė yra dviejų rūšių: sutartinė ir deliktinė. To paties straipsnio 4 dalyje apibrėžiama kas yra deliktinė civilinė atsakomybė – tai turtinė prievolė, atsirandanti dėl žalos, kuri nesusijusi su sutartiniais santykiais, išskyrus atvejus, kai įstatymai nustato, kad deliktinė atsakomybė atsiranda ir dėl žalos, susijusios su sutartiniais santykiais.

Nagrinėjamu atveju sumokėtas išlaikymas vaikui yra laikomas patirtais nuostoliais, taigi ginčo teisiniai santykiai kvalifikuotini kaip civilinės deliktinės atsakomybės santykiai įtvirtinti minėtame CK 6.245 str. 4 d., todėl sutartinės civilinės atsakomybės aptarti nėra būtina, kadangi analizuojamu atveju ji nėra aktuali.

Tam, kad kiltų prievolė atlyginti žalą, remiantis bendrosiomis civilinės atsakomybės taisyklėmis, turi būti nustatytos visos šios sąlygos: neteisėta veika (veiksmi, neveikimas), žalos

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note, 10.

padarymo faktas, priežastinis ryšys tarp neteisėtos veikos ir atsiradusios žalos, kaltė (CK 6.246 str. –6.249 str.).

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra priėmęs reikšmingą nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-239/2009, kurioje pasisakė svarbiais klausimais sprendžiant dėl nuostolių atlyginimo, kuriais laikomi vaikui teiktas išlaikymas.

Šioje byloje faktinės aplinkybės tokios, kad ieškovas ir atsakovė sudarė santuoką, kurioje gimė dukra. Teismo sprendimu šalių santuoka buvo nutraukta, ieškovas įsipareigojo mokėti nepilnametės dukters išlaikymui po 1000 Lt kas mėnesį iki dukters pilnametystės. Po kelėtos metų teismo sprendimu buvo pripažinta, kad ieškovas nėra dukros biologinis tėvas, ir nutrauktas išlaikymo išieškojimas. Ieškovas sumokėjo vaiko išlaikymui 28 000 Lt, todėl laikydamas, kad vaiko išlaikymui sumokėti pinigai yra jo patirti nuostoliai, prašė priteisti iš atsakovės 28 000 Lt nuostolių atlyginimo, 5 proc. dydžio metines palūkanas.

LAT pasisakė, kad žemesnės instancijos teismas pagrįstai nurodė, kad vaikui priklausančios lėšos, kurios gautos pagal pareikštą ieškinį negali būti civilinės atsakomybės objektas. Dėl šios priežasties negalima išieškoti iš vaikui priklausančio turto pagal tėvų prievoles, nes šis turtas yra jų nepilnamečio vaiko nuosavybė, kuris neatsako pagal savo tėvų prievoles. Teismas taip pat pabrėžė ši su nepilnamečių vaikų išlaikymu susijusi turtinė prievolė, yra asmeninio (*intuitu personae*) pobūdžio, t.y. tiek motina, tiek tėvas, jeigu pagal įstatymą nustatyta vaiko kilmė iš jų, yra individualiai atsakingi už išlaikymo teikimą nepilnamečiams vaikams, todėl šių prievolių vykdymas negali būti perleistas/perkeltas kitiems asmenims, įkeičiamas, įskaitytas už skolas ir pan.

Šioje byloje svarbu ir tai, kad buvo nurodyta kaip pasireiškia neteisėti veiksmai: „vaiko motinos veiksmai (veikimas ar neveikimas), lėmę jos sutuoktinio, nesančio biologiniu jos vaiko tėvu, taigi ir prigimtinės (vaiko kilme grindžiamos) pareigos teikti šiam vaikui išlaikymą turėtoju, įrašymą tėvu vaiko gimimo įrašė, taip sudarant sąlygas įpareigoti tokį asmenį vykdyti pagal įstatymą ne jam, o kitam asmeniui – biologiniam vaiko tėvui – priklausančią asmeninio pobūdžio prievolę, pripažintini netinkamu (nesąžiningu, neatidžiu ir nerūpestingu) įstatyme (CK 3.185 straipsnio 1 dalis, 3.186 straipsnio 2 dalis) vaiko motinai, kaip uzufuktorei, nustatytų su jos vaikui nuosavybės teise priklausančiu turtu, be kita ko, gaunamu ir kaip išlaikymas, tvarkymu susijusių pareigų vykdymu. Minėta, kad tėvų, nevykdančių ar netinkamai vykdančių savo pareigas vaikams, veiksmai ar neveikimas laikytini priešingais teisei, t. y. neteisėtais”¹¹⁷. Taigi iš esmės atsakovės neteisėti veiksmai pasireiškė tuo, kad neinformavo ieškovo, su kuriuo ketino sudaryti santuoką, apie turėtus artimus santykius su kitu vyru, o pranešė ieškovui apie

¹¹⁷„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. liepos 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-239/2009”, LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=60831fe7-1a98-4d2c-aec5-27a1240a1957>

nėštumą tik kaip apie su juo susijusį faktą, todėl ieškovas visą laiką manė, kad jis yra vaiko tėvas.

Teismas pažymėjo, kad kaltė gali pasireikšti ne tik tyčia, bet ir neatsargumu, kai asmuo atitinkamomis aplinkybėmis elgiasi nepakankamai apdairiai ir rūpestingai. Dėl šių aplinkybių teismas konstatavo atsakovės kaltą (neatidų ir nerūpestingą) neveikimą (CK 6.248 straipsnio 3 dalis) lėmusį ieškovo 28 000 Lt nuostolius, t.y. teiktą vaikui išlaikymą, kurio ieškovas neprivalėjo teikti (CK 6.247, 6.249 straipsniai). Taigi LAT nustatė, visas sąlygas atsakovės civilinei atsakomybei atsirasti. Taigi ieškovo ieškinys buvo visiškai patenkintas.¹¹⁸

4.1.1. Nuostolių (žalos) dydžio nustatymas

Išsiaiškinus, jog yra galimybė prisiesti nuostolius, laikant, kad nuostoliai yra nepagrįstai vaikui teiktas išlaikymas, kitas itin svarbus klausimas – žalos (nuostolių) dydžio nustatymas.

Pagal CK 3.192 str. 3 d. materialinį išlaikymą nepilnamečiams vaikams turi teikti abu tėvai, o to paties straipsnio 1 d. numatyta, kad išlaikymo tvarka ir forma nustatoma bendru tėvų susitarimu.¹¹⁹ LAT civilinėje byloje Nr. 3K-3-21/2007 suformavo prezumpciją: kad kai tėvai gyvena kartu ir tvarko bendrą šeimos ūkį, taip prisidedami ir prie vaikų materialinio išlaikymo, taigi reziumuojama, kad išlaikymą vaikams teikia abu tėvai iki teismas nenustato kitaip.¹²⁰ Ginčo atveju, pareiga įrodyti, kad kartu gyvenant viena šalis neteikė nepilnamečiui vaikui išlaikymo tenka tam asmeniui, kuris tai teigia. Tai svarbu kai yra prašoma nuostolių atlyginimo, pavyzdžiui laikotarpiu, kai sutuoktiniai gyveno santuokoje ir bendrai išlaikė vaiką. Tačiau tais atvejais, kai vienas iš tėvų su vaiku negyvena, jam tenka pareiga įrodinėti, jog tėvų pareigas vykdė, nors ir gyveno skyrium, tai nurodė LAT civilinėje byloje Nr. 3K-3-233/2011.¹²¹

Iš šios suformuotos teismų praktikos yra aišku, kad kreipiantis su ieškiniu į teismą dėl nuostolių atlyginimo priteisimo, galima reikalauti atlyginti nuostolius ne tik pavyzdžiui už laikotarpį nuo teismo sprendimo nutraukti santuoką ir priteisti vaikui išlaikymą iki tėvystės nugalinimo, bet ir už laikotarpį nuo vaiko gimimo momento iki tėvystės nugalinimo.

¹¹⁸ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, *supra* note, 117.

¹¹⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note, 10.

¹²⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-21/2007“, LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaijeska/tekstas.aspx?id=7b57e79f-2b50-4e1a-bba0-193b468932d6>

¹²¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 09 d., nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-233/2011, LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaijeska/tekstas.aspx?id=897ae107-7c99-460a-883a-b98b6a8caa9e>

Teismui sprendžiant dėl nuostolių dydžio atlyginimo tėvui, kuris teikė nepagrįstą išlaikymą vaikui, iš esmės yra aišku kokius nuostolius asmuo patyrė tada, kai yra priimtas teismo sprendimas, pavyzdžiui, kai šalys buvo geranoriškai susitarusios dėl vaiko išlaikymo dydžio santuokos nutraukimo pasekmių sutartyje, kurią vėliau patvirtino teismas, nutraukiant santuoką kartu buvo priteistas išlaikymas vaikui ar teismui priėmus nutartį dėl vaiko išlaikymo padidinimo, patvirtintus taiko sutartį dėl vaiko išlaikymo. Taigi darytina išvada, kad teismui neturėtų kilti abejonių kokio dydžio nuostolius asmuo patyrė, jeigu yra teismo sprendimas, kuriuo buvo priteistas atitinkamas vaikui išlaikymas ir žinoma, kai yra pagrindžiančių įrodymų, jog tas teismo sprendimas buvo vykdomas, pavyzdžiui atlikti bankiniai pavedimai.

Kur kas kita situacija, kai išlaikymas vaikui buvo teikiamas asmenims esant santuokoje. Šiuo atveju aktualus klausimas yra kaip nustatyti žalos dydį, kai vaikui išlaikymas buvo teiktas vedant bendrą ūkį santuokoje. Kadangi šeimos santykiai yra specifiniai, grindžiami pasitikėjimu, bendru sutarimu, todėl su šeimos santykiais susiję klausimai įprastai nėra įforminami raštu, nefiksuojami kitu būdu ir įrodymai nekaupiami. Dėl šios priežasties ir kyla klausimas kaip nustatyti kiek tėvas iš tiesų prisidėjo prie nepilnamečio vaiko išlaikymo esant santuokoje, ar ieškinyje nurodyta reikalaujama suma atitinka realybę ir koks žalos atlyginimo dydis būtų teisėtas ir teisingas.

LR CPK 12 str. įtvirtintas rungimosi principas, kuris reiškia, kad įrodinėjimo pareiga ir pagrindinis vaidmuo įrodinėjant tenka įrodinėjamų aplinkybių nustatymu suinteresuotoms šalims, taigi žalos dydį, turi įrodyti žalos atlyginimo prašantis asmuo.¹²² Dažnu atveju asmenims žalos dydžio nepavyks įrodyti dėl aukščiau aptartų specifinių šeimos teisinių santykių, tačiau žalos padarymo faktas yra, vadovaujantis teismų praktikoje suformuota prezumpcija, jeigu nebus įrodyta priešingai. LAT civilinėje byloje 3K-3-220-916/2015 yra pasisakęs, kad: „žalos padarymo faktas, kaip pagrindas prievolei dėl žalos atlyginimo atsirasti, yra įrodytas, ieškinyje dėl žalos atlyginimo negali būti atmetas tik tuo pagrindu, kad suinteresuota šalis tinkamai neįrodė patirtų nuostolių dydžio“.¹²³ Taigi vadovaujantis šia teismų praktika tokio asmens ieškinyje negali būti atmetas vien dėl to, kad nėra įrodyta koks išlaikymas buvo teiktas vaikui, kai sutuoktiniai gyveno bendrai santuokoje ir vedė bendrą ūkį. Šiuo atveju yra aktuali CK 6.249 str. 1 d. įtvirtinta taisyklė, kad tais atvejais, kai šalis nuostolių dydžio negali tiksliai įrodyti, jų dydį nustato teismas.¹²⁴

¹²² „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“, *Valstybės žinios* IX, 743 (2002).

¹²³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-220-916/2015“, LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=7ef72e21-f4cc-4610-ac64-58282435171e3K-3-220-916/2015>

¹²⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *op.cit.*

LAT civilinėje byloje Nr.3K-3-481-248/2016 būtent buvo sprendžiamas klausimas dėl žalos dydžio nustatymo, patirto teikiant išlaikymą ne savo sūnui. Taigi ši byla svarbi tuo, kad suformavo prezumpciją kaip nustatomas patirtos žalos (nuostolių) dydis.

Bylos faktinės aplinkybės tokios, kad ieškovui su atsakove 2006 m. susituokus po kelėtos mėnesių gimė atsakovės sūnus, kurio tėvu gimimo įrašė buvo nurodytas ieškovas. 2013 m. šalių santuoka buvo nutraukta ir iš ieškovo buvo priteistas išlaikymas vaikui po 700 Lt (202,73 EUR) kas mėnesį mokamomis periodinėmis išmokomis nuo 2012 m. gegužės 17 d. iki pilnametystės. Teismo 2013 m. lapkričio 25 d. sprendimu nustatyta, kad ieškovas nėra vaiko tėvas ir teismo nutartimi atsižvelgiant į tai, kad ieškovas nėra biologinis atsakovės sūnaus tėvas, panaikinta sprendimo dalis dėl išlaikymo priteisimo. Ieškovas prašė priteisti iš atsakovės 9568,17 EUR nuostolių atlyginimo ir 5 proc. palūkanas už priteistą sumą. Šie nuostoliai susidėjo iš dviejų dalių: iš nuostolių, susijusių su vaiko išlaikymu, atlyginimo priteisimu nuo 2012 m. gegužės 17 d. iki tėvystės nugincijimo 9956 Lt (2883 EUR) ir nuostolių, atsiradusių nuo vaiko gimimo iki tėvystės nugincijimo 23 081 Lt (6684,71 EUR).

LAT pažymėjo, kad byloje nenustatyta, kad šalys gyvendamos kartu, netvarkė bendro šeimos ūkio. Kai šeimos ūkis yra vedamas bendrai, vaiko išlaikymo faktui konstatuoti nėra svarbu, kuris iš tėvų asmeniškai perka vaikui reikalingus daiktus ar apmoka kitų jo poreikių tenkinimą. Tokiais atvejais pripažįstama, kad vaikus išlaikė abu tėvai, bendrai sutarę dėl išlaikymo.

Dėl žalos dydžio LAT pasisakė, kad: „žalos dydžio skaičiavimas turi būti protingas, paremtas byloje surinktais įrodymais ir kita faktine medžiaga. [...] esant šalių ginčui dėl praeityje buvusio lėšų naudojimo, jų skyrimo kiekvieno šeimos nario poreikiams tenkinti ir kitiems tikslams, įrodinėjimo procesas tampa komplikuoatas, šalis dažnai negali pateikti pakankamų įrodymų. Tokia situacija atitinka CK 6.249 straipsnio 1 dalies sąlygą, kad jeigu šalis nuostolių dydžio negali tiksliai įrodyti, tai jų dydį nustato teismas”.¹²⁵

LAT praktikoje pripažįstama, kad orientaciniu kriterijumi, priteisiant vaikui išlaikymą būtiniems poreikiams patenkinti, pripažintinas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytos minimaliosios mėnesinės algos (toliau – MMA) dydžio išlaikymas. Taigi teismas apskaičiuodamas žalos dydžio atlyginimą tuo metu, kai sutuoktiniai gyveno santuokoje, rėmėsi 1/2 dalimi MMA dydžio. Teismas pažymėjo, kad nuo 2010 m. balandžio 12 d. iki 2012 m. balandžio 1 d. MMA sudarė 800 Lt (231,69 EUR).

¹²⁵„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-481-248/2016”, LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=4c31a9c1-1b4d-4092-a153-b6bc31aaf0>

Šioje vietoje svarbu tai, kad nors ir teismas remiamasi MMA dydžiu atlyginant nuostolius, tačiau kiekvienu atveju įvertina ar realu, jog asmuo galėjo teikti tokio dydžio išlaikymą, t.y. yra atsižvelgiama kokias asmuo gavo pajamas bei patyrė išlaidas, tai pat atsižvelgiama ir į priešingos pusės gaunamas pajamas ir tokiu būdu įvertinama ar nuostoliai gali būti prilyginami nurodytam pusei MMA dydžiui.

Šioje byloje teismas įvertino nurodytas aplinkybes ir tai patvirtinančius įrodymus, bei konstatavo, kad, atėmus būtinąsias išlaidas, ieškoviui kas mėnesį likdavusi pinigų suma sudarė apie 560 Lt (162,18 EUR), o atsižvelgiant į tai, kad atsakovės pajamos buvo mažesnės nei ieškovo, nusprendė, jog ieškovas vaiko išlaikymui galėjo skirti po 1/2 dalį MMA kas mėnesį, todėl ši suma laikytina ieškovo patirtais nuostoliais.¹²⁶

Taigi apibendrinant galima daryti išvadą, kad priteisiant nuostolių dydį, kai nepagrįstas išlaikymas vaikui buvo teiktas santuokoje vedant bendrą ūkį, vadovaujamosi orientaciniu pusės MMA kriterijumi, atsižvelgiant į tai, kad šeimos teisiniai santykiai yra specifiniai, grindžiami pasitikėjimu, todėl su šeimos santykiais susiję klausimai įprastai nėra dokumentuojami.

4.1.2. Ieškinio senatis žalos atlyginimo kontekste

Kitas esminis klausimas, tai laikotarpis už kurį teismas turi teisę atlyginti asmeniui patirtus nuostolius.

Ieškinys dėl nuostolių atlyginimo laikant, kad vaikui teiktas nepagrįstas išlaikymas yra asmens nuostoliai, yra pareiškiamas deliktinės civilinės atsakomybės pagrindu.

CK 1.125 str. 1 d. nurodyta, kad bendrasis ieškinio senaties terminas yra dešimt metų, tačiau to paties straipsnio 8 d. numato, kad sutrumpintas trejų metų ieškinio senaties terminas taikomas reikalavimams dėl padarytos žalos atlyginimo.¹²⁷ CK 1.127 str. 1 d. numato, kad ieškinio senaties terminas prasideda nuo teisės į ieškinį atsiradimo dienos. Teisė į ieškinį atsiranda nuo tos dienos, kurią asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti apie savo teisės pažeidimą.¹²⁸

Jau minėtoje LAT civilinėje byloje Nr. 3K-3-481-248/2016 ieškovas ieškiniu prašė priteisti patirtus nuostolius teikiant vaikui išlaikymą nuo vaiko gimimo iki tėvystės nugincijimo, t.y. 2013 m. lapkričio 25 d., tačiau teismas taikė sutrumpintą ieškinio senaties terminą bei nurodė, kad ieškovas apie savo teisės pažeidimą, t. y. kad jis nėra vaiko tėvas sužinojo 2013 m. balandžio 12 d., gavęs DNR laboratorijos išvadą, taigi teismas nuostolių atlyginimą laikotarpį

¹²⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, *supra* note, 125.

¹²⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note, 10.

¹²⁸ *Ibid.*

skaičiavo nuo 2010 m. balandžio 12 d. iki 2013 m. lapkričio 25 d., t.y. iki priimto teismo sprendimo dėl tėvystės nugincijimo.

Iš suformuotos LAT praktikos akivaizdu, kad asmuo teikęs vaikui išlaikymą nuo jo gimimo momento iki pilnametystės neturi galimybės prisiteisti visų patirtų nuostolių.

Pavyzdžiui, asmuo atlikęs DNR tyrimus 2018 m. sausio pradžioje sužino, kad nėra vaiko biologinis tėvas, kreiptis į teismą dėl tėvystės nugincijimo nustatomas vienerių metų ieškinio senaties terminas, taigi su ieškiniu dėl tėvystės nugincijimo asmuo kreipiasi 2018 m. gruodžio pabaigoje. Remiantis teismų viešai skelbiama statistika 2017 metais I instancijos teismuose dėl tėvystės (motinystės) nugincijimo iš viso buvo išnagrinėtos 359 bylos, iš kurių 136 buvo išnagrinėtos per 6 mėnesių laikotarpį, 90 bylų išnagrinėta nuo 6 mėnesių iki 12 mėnesių laikotarpiu, o 10 bylų nagrinėjimo trukmė užtruko 12 mėnesių ir ilgiau.¹²⁹ Taigi iš šios statistikos akivaizdu, kad vidutiniškai tėvystės nugincijimo bylos išnagrinėjamos per metus laiko. Tai įvertinant, sumodeliuotoje situacijoje sprendimas dėl tėvystės nugincijimo kartu panaikinant vaikui teiktą išlaikymą galėtų būti priimtas 2019 m. gruodžio pabaigoje. Vadovaujantis teismo suformuota prezumpcija, teismas nuostolių atlyginimą maksimaliai šiuo atveju galėtų priteisti laikotarpiu nuo 2015 m. pradžios iki 2019 m. gruodžio pabaigos, t.y. už keturis metus. Manytina, kad šis nuostolių atlyginimo laikotarpis nėra teisingas, jeigu nepagrįstas išlaikymas vaikui buvo teiktas kur kas ilgiau.

Tai aktualu ir šiame magistriniame darbe nagrinėjamu atveju, kai teisme tėvystės nepavyksta nugincyti, teismui pripažinus, kad tarp tėvo ir vaiko susiformavo glaudus socialinis ryšys, nors ir yra negincijami įrodymai (DNR tyrimo rezultatai), kad asmuo nėra vaiko biologinis tėvas, todėl asmuo, vadovaujantis įstatymo normomis, toliau privalo teikti vaikui išlaikymą iki jo pilnametystės. Manytina, kad tai nėra teisinga ir socialinio (faktinio) tėvo atžvilgiu, nes didžiosios dalies teikto išlaikymo vaikui susigrąžinti per nuostolių atlyginimo institutą, remiantis šia praktika, nėra įmanoma, o nugincijus tėvystę kartu būtų buvęs panaikintas ir sprendimas dėl vaiko išlaikymo, taigi būtų nepatirti papildomi nuostoliai.

Kitas atvejis, kai sužinoma, jog asmuo nėra vaiko biologinis tėvas jau vaikui esant pilnamečiui, pavyzdžiui net praėjus keleriems metams nuo to, kai vaikui buvo teiktas išlaikymas. Pagal LAT praktika, kadangi žala atlyginama tik už tris paskutinius metus nuo sužinojimo apie įvykį nuostoliai nebebūtų atlyginami, kadangi tuo laikotarpiu išlaikymas nebuvo teiktas.

Dar daugiau, nors teismai pirmenybę skiria išlaikymo teikimui kas mėnesinėmis periodinėmis išmokomis, kurios yra įtvirtintos CK 3.196 str. 1 d. 1 p., tačiau be šios išlaikymo formos, tame pačiame straipsnyje yra numatytos ir kitos dvi, tai – vaikui priteisiama konkreti

¹²⁹ „Statistika“, Lietuvos teismai, žiūrėta 2018 m. vasario 20 d., <http://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106>

pinigų suma ar tam tikras turtas. Šiais dviem atvejais teismas išlaikymą turinčiam teikti asmeniui priteisia tam tikrą piniginių lėšų sumą ar turtą, kuris „padengtu“ vaiko išlaikymą iki pilnametystės. Šios pastarosios vaiko išlaikymo formos yra vienkartinės, dažniausiai taikomos tais atvejais, kai tikėtina, kad išlaikymas periodinėmis išmokomis nebus teikiamas. Taigi tokiu atveju teismui priteisus vieną iš šių dviejų išlaikymo formų ir vėliau kreipiantis į teismą dėl nuostolių atlyginimo pagal suformuotą LAT praktiką, jeigu nuo sužinojimo momento bus praėję daugiau nei treji metai, vėlgi nuostolių atlyginimas nebus galimas. Tačiau galima ir atvirkštinė situacija, jeigu sužinoma nepraėjus trejiems metams, visas teiktas vienkartinis išlaikymas pinigais ar turtu galėtų būti atlygintas. Tai neteisinga asmenų, kurie išlaikymą teikia skirtingomis formomis, atžvilgiu. Pavyzdžiui, skirtingiems asmenims išlaikymo laikotarpis ir dydis buvo priteistas vienodas, bet vienas išlaikymą teikė kasmėnesinėmis periodinėmis išmokomis, o kitas vienkartinę pinigine išmoka. Pritaikius sutrumpintą senatį žalos dydžio atlyginimo skaičiavimo laikotarpiui, dėl skirtingos išlaikymo formos vienam asmeniui, kuris išlaikymą teikė vienkartinę pinigine išmoka galėtų būti atlygintas visas teiktas išlaikymas, o kitam, kuris mokėjo periodinėmis išmokomis, nuostoliai būtų paskaičiuoti už tris paskutinius metus nuo sužinojimo momento apie pažeistas teises, nors abu asmenys turėtų tas pačias teises į visų nuostolių atlyginimą.

Darytina išvada, kad tokia LAT suformuota praktika šios kategorijos bylose yra ydinga.

Sutrumpintas ieškinio senaties terminas turėtų būti taikomas reikalavimo pareiškimui dėl nuostolių atlyginimo teisme, tačiau ne laikotarpiu, už kurį padarytą žalą, skaičiavimui.

Šios kategorijos bylose toks ieškinio senaties reglamentuojančių teisės normų aiškinimas, manytina prieštarauja protingumo, sąžiningumo ir teisingumo principams.

Šio pobūdžio ginčiuose nuostolių (žalos) susidarymas yra tęstinio pobūdžio dėl privalomo kasmėnesinio vaiko išlaikymo teikimo. Asmuo dėl vaiko motinos neteisėtų veiksmų patiria neigiamas pasekmes, nuostolius per visą vaiko išlaikymo teikimo laikotarpį, o taikius sutrumpintą ieškinio senaties terminą laikotarpiui už kurį gali būti paskaičiuojama žala, dažnu atveju nebus atlyginta net didžioji dalis asmens visų patirtų nuostolių, todėl manytina toks ieškinio senaties taikymas nėra teisingas.

Šios nuomonės laikosi ir Kauno apygardos teismas civilinėje byloje Nr. e2A-2164-324/2017.

Byloje faktinės aplinkybės tokios, kad teismas 2003 m. priteisė iš ieškovo po 125 Lt išlaikymą vaikui periodinėmis kasmėnesinėmis išmokomis. 2015 m. teismo sprendimu buvo pripažinta, kad ieškovas nėra vaiko biologinis tėvas. Ieškovas vaiko išlaikymui sumokėjo 4328,54 Eur, už vykdymo išlaidas 129,10 Eur, todėl ieškiniu prašė priteisti iš atsakovės 4328,54

Eur sumą dėl nepagrįsto praturtėjimo, 129,10 Eur turtinės žalos, 5 procentų dydžio metines palūkanas ir bylinėjimo išlaidas.

Ieškinys buvo patenkintas visiškai, tačiau atsakovė pateikė apeliacinį skundą, motyvuodama CK 1.125 str. 8 d. įtvirtintu trijų metų ieškinio senaties terminu reikalavimams dėl žalos atlyginimo, nurodė, kad turi atlyginti tik tą žalą, kuri ieškovui buvo padaryta nuo 2012 m. lapkričio 25 d. iki 2015 m. lapkričio 25 d. mokant išlaikymą jos vaikui.

Kauno apygardos teismas pasisakė, kad: „Ieškinio senatis – tai įstatymų nustatytas laiko tarpas (terminas), per kurį asmuo gali apginti savo pažeistas teises, pareikšdamas ieškinį (CK 1.124 straipsnis). Ieškinio senaties terminas prasideda nuo teisės į ieškinį atsiradimo dienos. Teisė į ieškinį atsiranda nuo tos dienos, kai asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti apie savo teisės pažeidimą (CK 1.127 straipsnio 1 dalis). Ieškinio senaties termino pabaiga iki ieškinio pateikimo yra pagrindas ieškinį atmesti (CK 1.131 straipsnio 1 dalis).[...] Pirmosios instancijos teismas nustatė, jog ieškovo teisė reikalauti iš atsakovės sugrąžinti ieškinyje nurodytą vaikui skirtą išlaikymo sumą atsirado 2014 m. lapkričio 7 d., gavus tėvystę paneigiančią ekspertizės išvadą [...] Ieškinį dėl žalos atlyginimo ieškovas pareiškė 2016 m. balandžio 8 d., t.y. nepraleidęs trijų metų ieškinio senaties termino nei jį skaičiuojant nuo 2014 m. lapkričio 7 d., nei nuo 2016 m. balandžio 8 d. Ieškinio senaties terminas taikomas reikalavimo pareiškimui teisme, o ne padarytos žalos dydžio apskaičiavimui”.¹³⁰ Taigi pirmosios instancijos teismo sprendimą paliko nepakeistą ir priteisė visus patirtus nuostolius.

Teismų įstatymo 23 str. 2 d. numatyta, kad: „Aukščiausiasis Teismas formuoja vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus”.¹³¹ Taigi LAT teismas atlieka viešosios kasacijos funkciją - kasacinėse nutartyse suformuoja precedentus siekiant užtikrinti vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką valstybėje, tačiau reikėtų atkreipti dėmesį, kad jie nėra privalomi žemesnės instancijos teismams priimant galutinį sprendimą.

Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarime yra konstatavęs, kad: „Iš Konstitucijos kylančios bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos negalima interpretuoti kaip hierarchinės, nes nė vienas žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismas nėra administraciniu arba organizaciniu atžvilgiu ar kaip nors kitaip pavaldus jokiam aukštesnės instancijos teismui: pirmosios instancijos bendrosios kompetencijos teismai nėra

¹³⁰ „Kauno apygardos teismo 2017 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-2164-324/2017”, ETEISMAI, <http://eteismai.lt/byla/10089375030536/e2A-2164-324/2017>

¹³¹ „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas”, *Valstybės žinios*, Nr. 46-851, (1994).

pavaldūs nei apeliacinės, nei kasacinės instancijos bendrosios kompetencijos teismams, o Lietuvos apeliacinis teismas nėra pavaldus Lietuvos Aukščiausiajam Teismui.¹³²

LAT 2011 m. lapkričio 21 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-439/2011 taip pat yra pasisakęs dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo statuso ir šio teismo bei kitų bendrosios kompetencijos teismų tarpusavio santykio. LAT nurodė, kad: „Reikalavimas paisyti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimų konkrečioje byloje, atsižvelgti į pagrindus ir argumentus, kuriais remiantis buvo panaikinti žemesniųjų instancijų teismų sprendimai ar nutartys, nereiškia, kad kasacinis teismas pateikia ar gali pateikti privalomus nurodymus dėl to, kokį galutinį sprendimą turėtų priimti žemesnės grandies teismas“.¹³³

Atsižvelgiant į teismų išaiškinimus, nors šiuo nagrinėjamu klausimu LAT ir yra priėmęs nutartį, kurioje suformavo precedentą dėl sutrumpinto senaties taikymo žalos dydžio atlyginimo laikotarpio paskaičiavimui, tačiau žemesnės instancijos teismo naujesnėje nutartyje yra priėmęs kitokį sprendimą - žalos dydžio atlyginimo laikotarpio paskaičiavimui netaikė sutrumpinto senaties termino. Manytina, kad kiekvienu atveju teismas priimdamas sprendimą turėtų vadovautis savo vidiniu įsitikinimu, bendraisiais teisės principais ir įvertinti ne tik LAT suformuotus precedentes, bet atsižvelgti ir į žemesnės instancijos teismuose priimtus sprendimus ir nutartis bylose, kuriose panašios ar tapačios faktinės aplinkybės.

Apibendrinant darytina išvada, kad CK 1.125 str. 8 d. įtvirtintas trijų metų ieškinio senaties terminas šios kategorijos bylose turėtų būti taikomas reikalavimo pareiškimui teisme, o ne padarytos nuostolių (žalos) dydžio apskaičiavimo laikotarpiui, jog būtų galimybė atlyginti visus asmens patirtus nuostolius.

4.2. Nepagrįstai teikto išlaikymo vaikui susigrąžinimo galimybės pasinaudojant nepagrįsto praturtėjimo institutu

Teismų praktikoje randama, kad asmenys norėdami prisiteisti nepagrįstai vaikui sumokėtą išlaikymą į teismą kreipiasi su ieškiniu dėl nepagrįsto praturtėjimo, kuris įtvirtintas LR CK 6.237 str. 1 d. Nors kvalifikuoti teisinius santykius yra byla nagrinėjančio teismo pareiga, tačiau toks nurodytas ieškinio teisinis pagrindas yra netinkamas.¹³⁴

¹³² „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas byloje Nr. 33/03, LRKT“, <http://www.lrkt.lt/teismo-aktai/paieska/135/ta202/content>

¹³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-439/2011, LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=a6b32dff-b1f5-4d2a-bd43-3796102e65cf>

¹³⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note, 10.

CK 6.237 str. 1 d., numatyta, kad tas, kuris be teisinio pagrindo savo veiksmais ar kitokiu būdu tyčia ar dėl neatsargumo įgijo tai, ko jis negalėjo ir neturėjo gauti, privalo visa tai gražinti asmeniui, kurio sąskaita tai buvo įgyta.

LAT civilinėje byloje Nr. e3K-3-47-248/2017, išaiškino, kad: „tenkinant ieškinį dėl nepagrįsto praturtėjimo, turi būti nustatytos nepagrįsto praturtėjimo prielaidos. Tokios prielaidos yra: 1) atsakovas yra praturtėjęs dėl ieškovo veiksmų; 2) atsakovo praturtėjimą atitinka ieškovo turto sumažėjimas (atsakovas turi būti praturtėjęs ieškovo sąskaita); nepagrįsto praturtėjimo priteisimas negalimas, kai dėl vieno asmens praturtėjimo niekas nepatiria nuostolių; 3) priežastinis ryšys tarp ieškovo turto sumažėjimo ir atsakovo praturtėjimo; 4) atsakovo praturtėjimui neturi būti teisinio pagrindo (įstatymo, sutarties ir kt.); 5) nepagrįstas praturtėjimas turi egzistuoti pareiškiant ieškinį; 6) šalis, kurios turtas sumažėjo, neturi būti prisiėmusi nuostolių atsiradimo rizikos; 7) ieškovas turi negalėti apginti savo pažeistos teisės kitais gynybos būdais, t. y. nepagrįsto praturtėjimo instituto negalima taikyti kaip priemonės, kuria būtų siekiama išvengti kitų CK normų taikymo”.¹³⁵

Jau minėtoje civilinėje byloje Nr. e2A-2164-324/2017 asmuo kreipėsi į teismą su ieškiniu dėl nepagrįsto praturtėjimo, tačiau teismas teisinius santykius kvalifikavo kaip civilinės deliktinės atsakomybės santykius (CK 6.245 str. 4 d.) ir nurodė, kad nepagrįstas praturtėjimas pirmiausiai siejamas su asmeniu, nepagrįstai gavusiu lėšas iš kitos asmens, o ieškovas neįrodinėjo, jog vaikui mokėtą išlaikymą nepagrįstai savo reikmėms sunaudavo jo motina, o pagal CK tikrasis prievolinio išlaikymo teisinio santykio subjektas yra vaikas, išlaikymui gaunamas turtas ar lėšos yra vaiko nuosavybė, o tėvai turi tik tvarkymo teisę (uzufруктą).¹³⁶ Tai, jog teisiniai santykiai turi būti kvalifikuoti kaip civilinės atsakomybės santykiai, o ne nepagrįstas praturtėjimas buvo išaiškinta ir Kauno apygardos teismo 2016 m. gruodžio 07 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. e2A-1827-254/2016.

Apibendrinant darytina išvada, kad nuostolių atlyginimas per nepagrįsto praturtėjimo institutą nėra galimas.

4.3. Neturtinės žalos atlyginimo galimybės

Teikiant ieškinį dėl tėvystės nugincijimo ar dėl nuostolių atlyginimo dažnu atveju reikalaujama ir neturtinės žalos atlyginimo.

¹³⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-47-248/2017”, LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=7043a44f-49d7-4ac6-ac29-9dcdd721fff8>

¹³⁶ Kauno apygardos teismas, *supra* note, 130.

Pagal CK 6.250 str. 1 d. neturtinės žalos apibrėžimą, neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais.¹³⁷ CK 6.250 str. 2 d. įsakmiai numatyta, kad neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais.¹³⁸ Taip pat nurodyta, kad neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta dėl nusikaltimo, asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo bei kitais įstatymų nustatytais atvejais.

CK 3.147 str. – 3.153 str. neturtinės žalos atlyginimas asmeniui, anksčiau buvusiam įrašytu kaip vaiko tėvas, įstatyme nėra nustatytas. Tokios nuomonės laikosi ir Lietuvos teismai.¹³⁹

Manytina, kad asmuo sąžiningai ilgą laiką save laikęs vaiko biologiniu tėvu, jį auginęs ir rūpinęsis, neabejotinai patiria dvasinius išgyvenimus bei sukrėtimus, sužinojęs, tiek tą faktą, kad nėra vaiko biologinis tėvas, tiek, kad moteris, su kuria siejo glaudus ir artimas ryšys, dažnu atveju nuspėję faktą, kad turėjo intymius santykius su kitu vyru ir galimai, dėl to yra galimybė kilti tiek teisinėms, tiek moralinėms pasekmėms.

Nors tokiais atvejais Lietuvos teismų sistema nenumato neturtinės žalos atlyginimo galimybės, tačiau manytina, kad teisinga būtų, jog tokia galimybė, nors ir nedažna, bet teismų praktikoje atsirastų, kadangi žiūrint iš moralinės pusės, asmeniui, kuris prašo neturtinės žalos atlyginimo minėtomis sąlygomis, tai leistų patikėti į teisingą teismą.

Neturtinė žala tokio pobūdžio bylose, galėtų būti atlyginama įrodžius sveikatos sutrikdymą, kadangi įstatyme neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai yra sutrikdoma asmens sveikata, nedetalizuojant kokio tai laipsnio sveikatos sutrikdymas.

Tai reiškia, kad ieškovas, siekdamas neturtinės žalos atlyginimo tokio pobūdžio bylose, turėtų įrodyti sveikatos sutrikdymo faktą, kuris būtų priežastiniame ryšyje su moters neteisėtais veiksmais. Taigi iš esmės, reikėtų pateikti įrodymus, pavyzdžiui, kad buvo lankytasi pas psichologus, psichiatrus, taip pat atitinkamų specialistų padarytos išvados dėl miego sutrikimų, depresijos ar kitų neigiamų žmogui sukeltų sveikatos padarinių ryšium dėl susiklosčiusios situacijos. Manytina, tokiu atveju neturtinė žala galėtų būti laikyta įrodyta dėl ko turėtų būti atlyginta ir tokio pobūdžio bylose.

Panaši nuomonė aptinkama ir teismų praktikoje. Civilinėje byloje Nr. N2-8011-323/2012 ieškovas ginčijant tėvystę, be kitų reikalavimų taip pat prašė neturtinės žalos

¹³⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note, 10.

¹³⁸ *Ibid.*

¹³⁹ „Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. gegužės 27 d. nuartis civilinėje byloje Nr. 2A-340/2013“, ETEISMAI.<http://eteismai.lt/byla/216278141639303/2A-340/2013>

atlyginimo. Teismas nurodė, kad ieškovas, norėdamas įrodyti, kad buvo sutrikdyta sveikata, turi pateikti tai pagrindžiančius įrodymus, šiuo atveju ieškovas į bylą nepateikė jokių įrodymų apie sutrikusią sveikatą, diagnozuotus sutrikimus, todėl padarė išvadą, kad nėra teisinio pagrindo atlyginti ieškovui neturtinę žalą.¹⁴⁰

Įvertinant teismų praktiką darytina išvada, kad yra reali galimybė, kad neturtinė žala tokio pobūdžio bylose būtų atlyginta, įrodžius sveikatos sutrikdymo faktą.

¹⁴⁰ „Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2012 m. lapkričio 06 d. nutartis civilinėje byloje Nr. N2-8011-323/2012”, ETEISMAI, <http://eteismai.lt/byla/123893677133119/N2-8011-323/2012>

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Reaguojant į šiuolaikinės visuomenės gyvenimo pokyčius teisinė tėvystė yra suprantama ne vien kaip biologinė, bet ir faktinė (socialinė) tėvystė. Vaiko teisių apsaugos sistema, paremta vaiko interesų viršenybės principu, o tai reiškia prievolę valstybei, viešiesiems bei privatiems asmenims, imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, įvertinti šių veiksmų įtaką vaikui, suteikti vaiko interesams pirmenybę bei sukurti palankią aplinką, todėl ginčijant tėvystę biologinė tėvystė neturi viršenybės prieš socialinę (faktinę) tėvystę, taigi tėvystė apima ir įstatymo nsureglamentuotus asmeninius, socialinius vaiko ir tėvo santykius, kuriuos atsižvelgiant į vaiko prioritetinius interesus, saugo ir gina teismai.
2. Remiantis atlikta teismų praktikos analize, teigtina, kad faktinės (socialinės) tėvystės, t.y. nesant vaiko biologiniu tėvu, nugincyti nėra galima, kai: 1) yra nustatoma, kad tarp tėvo ir vaiko yra užsimezgęs glaudus tarpusavio ryšys; 2) kai nėra žinomas kitas galimas biologinis vaiko tėvas; 3) prioritetas teiktinas vaiko, o ne tėvo nuomonei, todėl jei vaikas asmenį, kuris nėra biologinis tėvas laiko savo tėvu, tėvystės nugincyti nėra galima.
3. Socialinę (faktinę) tėvystę galima nugincyti, kai: 1) vaikas nori žinoti savo kilmę ir (ar) 2) yra žinomas vaiko biologinis tėvas.
4. Vaiko interesai, kurie yra pripažįstami prioritetiniais, negali dažnu atveju nustelbti kitų suinteresuotų šalių, visų pirma tėvų (tiek biologinių, tiek faktinių) teisių ir interesų, todėl yra reikalinga atrasti pusiausvyrą tarp šių konkuruojančių interesų. Teisiniai sistamai siekiant apsaugoti vaiko interesus ir užtikrinti, kad vaikas neliktų be tėvo, jog būtų užtikrinti vaiko turtiniai ir neturtiniai interesai, taip pat proporcingai turi būti siekiama, kad ir faktiniam (socialiniam) vaiko tėvui, kuris iš esmės nepagrįstai šias pareigas įgyvendino vaiko atžvilgiu, būtų suteikta reali galimybė, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, apginti savo pažeistas teises.
5. Tuo atveju, kai socialiniam (faktiniam) tėvui nepavyksta nugincyti tėvystės ir asmuo toliau privalo teikti (teikia) išlaikymą vaikui su kuriuo nesieja kraujo giminystės ryšys yra galimybė pasinaudoti civiliniame kodekse įtvirtintu nuostolių atlyginimo institutu, laikant asmens patirtais nuostoliais vaikui nepagrįstai teiktą išlaikymą. Šios kategorijos bylose ginčo teisiniai santykiai kvalifikuotini kaip civilinės deliktinės atsakomybės santykiai.
6. LAT teismų praktikoje randama prezumpcija, kad sutrumpintas trejų metų senaties terminas taikomas laikotarpio skaičiavimui už kurį padaryta žala. Tai ydinga praktika, kadangi nėra teisinga tų asmenų atžvilgiu, kurie vaikui išlaikymą teikė ilgesnį laikotarpį nei treji metai. Siūlytina, kad sutrumpintas ieškinio senaties terminas turėtų būti taikomas

reikalavimo pareiškimui dėl nuostolių atlyginimo teisme, tačiau ne laikotarpio, už kurį padarytą žalą, skaičiavimui.

7. Teismas apskaičiuodamas nuostolių (žalos) dydžio atlyginimą, kai sutuoktiniai gyveno santuokoje ir išlaikė vaiką, remiasi tuo metu buvusios pripažintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytos minimaliosios mėnesinės algos 1/2 dydžio dalimi, tačiau įvertina visas aplinkybes, ar realu, kad toks išlaikymas buvo galimai teiktas.
8. Neturtinės žalos atlyginimas asmeniui, kuris buvo (yra) įrašytas vaiko gimimo liudijime kaip vaiko teisėtas tėvas, nors vaiko ir tėvo nesieja kraujo ryšys, įstatyme nėra nustatytas, tačiau siūlytina, kad tokio pobūdžio bylose neturtinė žala būtų atlyginama įrodžius sveikatos sutrikdymo faktą, kuris būtų priežastiniame ryšyje su moters neteisėtais veiksmais. Sveikatos sutrikdymo faktas galėtų pasireikšti ir būti pripažintas, įrodžius, kad buvo lankytasi pas psichologus, psichiatrus, kitų specialistų padarytos išvados dėl miego sutrikimų, depresijos ar kitų neigiamų žmogui sukeltų sveikatos padarinių ryšium dėl susiklosčiusios situacijos.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai ir tarptautiniai dokumentai

1. „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija”. *Valstybės žinios* 40, 987 (1995).
2. „Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija”. *Valstybės žinios* 60, 1501 (1995).
3. „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas”. *Valstybės žinios* IX, 743 (2002).
4. „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas”. *Valstybės žinios* VIII, 1864, (2000).
5. „Lietuvos Respublikos Konstitucija”. *Valstybės žinios* 33, 1014 (1992).
6. „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas”. *Valstybės žinios* 46, 851 (1994).
7. „Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas”. *Valstybės žinios* 33-807 (1996).
8. „Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas”. *Valstybės žinios* 33, 807 (1996).

Specialioji literatūra

9. Amoros, Esther Farnos. „Biology-based systems of parentage and safety valves protecting social parenting”. Iš *The Right to Family Life in the European Union*, Maribel Gonzalez Pascual, Aida Torres Perez, 183. London: Routledge, 2017.
10. Baumilė, Vaida, Giedrė Norvilienė, Ernestas Šukys, „Biological versus social paternity – whose benefit droops the scales?”, *Themis competition 2016, Semi Final B: International judicial cooperation in civil matters – European family law*, (2016): 5.
http://www.ejtn.eu/PageFiles/14775/Written%20paper_Lithuania.pdf.
11. Birmontienė, Toma. „Žmogaus teisių konstitucinė samprata”. Iš *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda*, Kolektyvinė monografija, 324. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007.
12. Boele-Woelki, Katharina. „The Roads Towards a European Family Law”. *Electronic Journal of Comparative Law* 1, 1 (1997): 1-15.
<http://www.ejcl.org/11/abs11-1.html>.
13. Česnuitytė, Vida. „Šeimos samprata: Lietuvos gyventojų subjektyvus požiūris”, *Socialinis darbas*, 11(2), (2012): 257-270.
14. Eekelaar, John, ir Petar Šarčević. *Parenthood in Modern Society: Legal and Social Issues for the Twenty - First Century*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 1993.
15. Eekelaar, John, ir Thandabantu Nhlapo. *The Changing Family: Family Forms and Family Law*. London: Hart Publishing, 1998.
16. Herring Jonathan. *Family Law*. Harlow: Longman, 2001.

17. Huawen, Liu. *The child right to birth registration – international and Chinese perspectives*. Norway: University of Oslo, 2004.
18. Joamets Kristi, ir Tanel Kerikmäe, „European dilemmas of the biological versus social father: the case of Estonia”, *Baltic Journal of Law & Politics* 9, 2 (2016): 23-42. <https://doi.org/10.1515/bjlp-2016-0010>.
19. Kairienė, Brigita. „Vaiko teisinis statusas: įgyvendinimo problemos”, *Socialinių mokslų studijos* 4, 4 (2012): 1443-1455.
20. Meilius, Kazimieras, Jonaitis Marius. „Šeimos struktūros ir tėvystės sampratos pokyčiai, turintys įtakos vaiko teisėms ir interesams”, *Jurisprudencija, Mokslo darbai*, 12,102, (2007): 7 – 15.
21. Mikelėnas, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009.
22. Mineikaitė, Aurelija. „Vaiko teisių apsauga Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio plotmėje”. Magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2013. http://vddb.laba.lt/obj/LT-eLABa-0001:E.02~2013~D_20130205_085829-57151.
23. Riley, Helen J. *Listening to late discovery adoption and donor offspring stories: adoption, ethic and implications for contemporary donor insemination practice*. Melbourne: Australian Scholarly Publishing, 2009.
24. Sagatys, Gediminas. „Biologinės ir faktinės tėvystės santykio problema ir vaiko teisės”. *Jurisprudencija* 37, 29 (2003): 96-106.
25. Sagatys, Gediminas. „The concept of family in Lithuanian law”. *Jurisprudencija*. 1, 119 (2010): 181-196.
26. Sagatys, Gediminas. *Vaiko teisė į šeimos ryšius*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2006.
27. Stripeikienė, Janina. „Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema”. *Jurisprudencija* 42, 34 (2003): 12-17.
28. Vaišvila, Alfonsas, ir Gediminas Mesonis, *Žmogaus teisės ir jų gintis*. Vilnius: Lietuvos teisės akademijos Leidybos centras, 2000.
29. Valentinas Mikelėnas ir kt., *Civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2002.
30. Žiobienė, Edita. „Konstitucinės vaiko teisių garantijos: teisinio reguliavimo ir jo įgyvendinimo problemos”. Iš *Asmens teisių gynimas: problemos ir sprendimai, mokslo studija*, Armanas Abramavičius, Jolanta Bieliauskaitė, Eglė Bilevičiūtė, Toma Birmontienė ir kt., 336. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.

Teismų praktika

31. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. liepos 16 d. sprendimas byloje Nazarenko prieš Rusiją, pareiškimo Nr. 39438/13“. HUDOC.
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Nazarenko"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-156084"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)}}.
32. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1984 m. lapkričio 18 d. sprendimas byloje Rasmussen prieš Daniją, pareiškimo Nr. 8777/79“. HUDOC.
https://menneskeret.dk/sites/menneskeret.dk/files/afgoerelsesdatabase/1984-11-28_8777.79_rasmussen_v._denmark.pdf.
33. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1994 m. balandžio 19 d., sprendimas byloje Keegan prieš Airiją, pareiškimo Nr. 16969/90“. HUDOC.
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Keegan"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-57881"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)}}.
34. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1994 m. spalio 27 d. sprendimas byloje Kroon ir kiti prieš Nyderlandus, pareiškimo Nr. 18535/91. HUDOC.
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Kroon%20and%20Others%20v.%20the%20Netherlands"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-57904"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)}}.
35. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1998 m. spalio 28 d. sprendimas byloje Soderback prieš Švediją, pareiškimo Nr. 24484/94“. HUDOC.
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Soderback"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-62806"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)}}.
36. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. birželio 29 d. sprendimas byloje Nylund prieš Suomiją, pareiškimo Nr. 27110/95“. HUDOC.
<http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-109815&filename=001-109815.pdf>
37. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. vasario 08 d. sprendimas byloje Mikulić prieš Kroatiją, pareiškimo Nr. 53176/99“. HUDOC.
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Mikulic%20Croatia"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-60035"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)}}.
38. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. vasario 26 d. Kautzor prieš Vokietiją, pareiškimo Nr. 23338/09“. HUDOC.
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Kautzor"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-109809"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)}}.

39. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. vasario 13 d. sprendimas byloje Odièvre prieš Prancūziją, pareiškimo Nr. 42326/98. HUDOC.
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Odièvre"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"CHAMBER":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-60935"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)}.
40. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. lapkričio 24 d. sprendimas byloje Shofman prieš Rusiją, pareiškimo Nr. 74826/01. HUDOC.
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Shofman"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"CHAMBER":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-71303"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)}.
41. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. sausio 12 d. ^[1]_[SĖP]Mizzi prieš Malta, pareiškimo Nr. 26000/02”. HUDOC.
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Mizzi"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"CHAMBER":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-71983"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)}.
42. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. gegužės 07 d. sprendimas byloje Kalacheva prieš Rusiją, pareiškimo Nr. 3451/05”. HUDOC.
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Kalacheva%20v.%20Russia"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"CHAMBER":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-92572"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)}.
43. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. kovo 22 d. sprendimas byloje Ahrens prieš Vokietiją, pareiškimo Nr. 45071/09”. HUDOC.
<http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-109815&filename=001-109815.pdf>.
44. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. vasario 18 d. sprendimas byloje A.L. prieš Lenkiją pareiškimo Nr. 28609/08”. HUDOC.
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["28609/08"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"CHAMBER":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-140920"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)}.
45. „Kauno apygardos teismo 2017 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-2164-324/2017”. ETEISMAI.
<http://eteismai.lt/byla/10089375030536/e2A-2164-324/2017>.
46. „Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2012 m. lapkričio 06 d. nutartis civilinėje byloje Nr. N2-8011-323/2012”. ETEISMAI.
<http://eteismai.lt/byla/123893677133119/N2-8011-323/2012>.
47. „Konstitucinio Teismo 2006 m, kovo 28 d. nutarimas byloje Nr. 33/03”. LRKT.
<http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta202/content>.
48. „Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas”. *Valstybės žinios*. 20060316, Nr. 301050.

49. „Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. gegužės 27 d. nuartis civilinėje byloje Nr. 2A-340/2013”. ETEISMAI, <http://eteismai.lt/byla/216278141639303/2A-340/2013>.
50. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1028”. TEISĖS GIDAS. <http://www.teisesgidas.lt/lat.php?id=9174>.
51. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-348/2005”. TEISĖS GIDAS.
<http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=28369>.
52. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-421/2005”. TEISĖS GIDAS.
<http://www.teisesgidas.lt/lat.php?id=28680>.
53. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-21/2007”. LITEKO.
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=7b57e79f-2b50-4e1a-bba0-193b468932d6>.
54. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-9/2007”. LITEKO.
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=b767f66d-3469-4a22-9327-f62399ab2452>.
55. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-460/2007”. LITEKO.
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=fe858478-8482-407b-9f7a-f53be16c6d3e>.
56. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. liepos 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-239/2009”. LITEKO.
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=60831fe7-1a98-4d2c-aec5-27a1240a1957>.
57. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-312/2010”. LITEKO.
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=a3bc779c-a7a2-44fd-9cb6-611dd4b263f8>.
58. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-304/2010”. LITEKO.
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=b2e1760b-67dc-4f8d-b14d-634a84fc1079>.

59. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-279/2011”. LITEKO.
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=2cefd284-fe3f-421c-bb0b-2f0399f1ecc5>;
60. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 09 d., nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-233/2011”. LITEKO.
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=897ae107-7c99-460a-883a-b98b6a8caa9e>.
61. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-439/2011”. LITEKO.
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=a6b32dff-b1f5-4d2a-bd43-3796102e65cf>.
62. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-596/2013”. LITEKO.
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=6c076b70-a22c-4aea-8dc4-7573dc12d8f7>.
63. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-596/2013”. LITEKO.
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=6c076b70-a22c-4aea-8dc4-7573dc12d8f7>.
64. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-558/2013”. LITEKO.
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=514bcef5-f4f5-4582-9bbd-0502aea50892>.
65. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-220-916/2015”. LITEKO.
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=7ef72e21-f4cc-4610-ac64-58282435171e3K-3-220-916/2015> .
66. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 22 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-321-687/2016”. LITEKO.
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=e125d5a5-4a8c-4b4b-99ee-f0b6cf38e64c>.
67. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-481-248/2016”. LITEKO.

- <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=4c31a9c1-1b4d-4092-a153-b6bc31aaf0>.
68. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje e3K-3-92-706/2016”. LITEKO.
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=4535ea0a-bc85-497b-bd64-8f3968c4a269>.
69. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-92-706/2016”. LITEKO.
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=4535ea0a-bc85-497b-bd64-8f3968c4a269>.
70. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-47-248/2017”. LITEKO.
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=7043a44f-49d7-4ac6-ac29-9dcdd721fff8>.
71. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2011 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-218/2011”. LITEKO.
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=a7d201fa-41c3-438d-b65e-3518c0318dcb>.
72. „Vilniaus apygardos teismo 2011 m. lapkričio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-2320-345/2011”. ETEISMAI.
<http://eteismai.lt/byla/240258893434817/2S-2320-345/2011>.

Interneto svetainės

73. „Donor conception: telling your child”. Parentlink. Žiūrėta 2017 m. gruodžio 03 d.
https://www.parentlink.act.gov.au/parenting-resources/parenting-guides/roles_and_relationships/donor-conception .
74. „Statistika”. Lietuvos teismai. Žiūrėta 2018 m. vasario 20 d.
<http://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106>.
75. Schull, William Jackson. „*Empirical Risks in Consanguineous Marriages: Sex Ratio, Malformation, and Viability*”. Department of Human Genetics, University of Michigan Medical School. Žiūrėta 2017 m. gruodžio 03 d.
<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1931919/pdf/ajhg00574-0047.pdf>.

Derkintaitė N. *Tėvystės nugincijimas: faktinės (socialinės) ir biologinės tėvystės santykis*/ Civilinės teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. dr. I. Kudinavičiūtė – Michailovienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. Privatinės teisės institutas, 2018.

ANOTACIJA

Šiame magistriniame darbe išanalizuotas Lietuvos tėvystės (motinystės) nugincijimo institutas bei biologinės ir faktinės (socialinės) tėvystės santykis tėvystės nugincijimo kontekste.

Pirmajame darbo skyriuje atskleidžiama tėvystės samprata, atskirai analizuojamos biologinės ir faktinės (socialinės) tėvystės formos. Antrajame skyriuje nagrinėjamas išskirtinis vaiko teisinis statusas, todėl išsiaiškinama, kodėl yra įtvirtintas prioritetas vaikų teisių ir interesų apsaugos gynimo principas ir vaiko interesai dažnu atveju turi viršenybę prieš kitus, analizuojama vaiko teisės žinoti savo kilmę svarba bei nurodomi vaiko kilmės nustatymo būdai, kadangi tėvystė (motinystė) gali būti ginčijama, tik tada kai vaiko kilmė yra nustatyta.

Trečiajame skyriuje atskleistas tėvystės nugincijimo institutas: nagrinėjamos tėvystės nugincijimo sąlygos ir pagrindai, pateikiami asmenys, kurie turi teisę kreiptis dėl tėvystės nugincijimo, aptariamas ieškinio senaties terminas bei išanalizuota biologinės ir faktinės (socialinės) tėvystės santykio sąsaja Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje. Paskutiniame, ketvirtajame skyriuje analizuojama tėvų prievolė materialiai išlaikyti vaikus kaip tėvystės teisinė pasekmė bei pateikiami galimi sprendimo būdai, tokiu atveju kai asmuo nepagrįstai teikė išlaikymą vaikui su kuriuo nesieja kraujo ryšys.

Raktiniai žodžiai: tėvystė, biologinė tėvystė, faktinė (socialinė) tėvystė, tėvystės (motinystės) nugincijimas, santykis.

Derkintaitė N. *Acknowledgement of Paternity: Relation of Factual (Social) and Biological Paternity*/ Master's thesis in civil law. Academic Supervisor: Prof. Dr. I. Kudinavičiūtė – Michailovienė. – Vilnius: Mykolas Romeris University (*Lith. Mykolo Romerio universitetas*). Institute of Private Law, 2018.

ANNOTATION

The present master's thesis deals with the Lithuanian institute of contesting paternity (maternity) and the relationship between the biological and actual (social) paternity in the context of contesting paternity.

In the first chapter, the concept of paternity and individual analyses of biological and actual (social) paternity are provided. The second chapter deals with an exclusive legal status of a child; therefore, it is clarified, why the principle of protection of the rights and interests of children is in place and why other interests are often overridden by the interests of a child. The importance of the child's right to know his or her origin is analyzed and the paternity establishment methods are identified, as paternity (maternity) can only be contested once a child's paternity has been established.

The third chapter provides an explanation of the institute of contesting paternity: it deals with conditions and grounds for contesting paternity, identifies the persons, who are entitled to file a petition for contesting paternity, discusses the limitation period of the petition and analyses the interface of the relationship between the biological and actual (social) paternity in the jurisprudence of the European Court of Human Rights and the Supreme Court of Lithuania. The closing fourth chapter analyses the parents' obligation to provide maintenance to their children as legal consequence of parenthood and recommends possible solution methods in cases, when a person unreasonably provided child maintenance to a child, with whom he has no blood relation.

Keywords: paternity, biological paternity, actual (social) paternity, contesting paternity (maternity), relationship.

Derkintaitė N. *Tėvystės nugincijimas: faktinės (socialinės) ir biologinės tėvystės santykis*/ Civilinės teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. dr. I. Kudinavičiūtė – Michailovienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. Privatinės teisės institutas, 2018.

SANTRAUKA

Civilinės teisės magistro baigiamojo darbo tema aktuali ne tik asmenims, kurie ginčija tėvystę (motinystę) ir (ar)atitinkamai vaikams, kurių kilmė ginčijama, tai svarbu mokslininkams, kurie gilinasi, nagrinėja ir tobulina tėvystės (motinystės) nugincijimo institutą, teisės praktikams, studentams ir kitiems asmenims, kurie domisi šeimos teisiniais santykiais, galiausiai tai aktualu ir visai visuomenei, neišskiriant atskirų grupių, kadangi tai susiję su vaiko teisių prioritetinės apsaugos principu, kuris įvardijamas kaip viešasis interesas.

Faktinės (socialinės) ir biologinės tėvystės santykis tėvystės nugincijimo kontekste Lietuvos teisės doktrinoje nagrinėtas tik fragmentiškai, nebuvo skirtas didesnis dėmesys bei atlikta išsami analizė šiam tėvystės formų santykiui, todėl šio magistrinio darbo pagrindinis tikslas - atskleisti biologinės ir socialinės (faktinės) tėvystės sampratas tėvystės (motinystės) nugincijime, išanalizuoti jų tarpusavio santykį, įvertinti kylančias atitinkamas pasekmes ir pateikti sprendimų būdus, siekiant išlaikyti pusiausvyrą tarp vaiko prioritetinių interesų ir tėvų teisių bei teisėtų interesų.

Baigiamajame darbe išsikelti tokie tyrimo uždaviniai tikslui pasiekti: atskleisti biologinės ir faktinės (socialinės) tėvystės sampratas; išsiaiškinti vaiko teisinį statusą ir susijusius klausimus su vaiko kilme ir jos nustatymu; išnagrinėti tėvystės nugincijimo institutą bei atskleisti biologinės bei faktinės (socialinės) tėvystės santykį; išanalizuoti tėvų prievolę materialiai išlaikyti vaikus kaip tėvystės teisinę pasekmę ir aptarti galimus sprendimo būdus, tokiu atveju kai asmuo nepagrįstai teikė išlaikymą vaikui su kuriuo nesieja kraujo ryšys.

Įgyvendinus išsikeltus magistrinio darbo uždavinius ir išanalizavus norminius teisės aktus, mokslinę doktriną, Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Lietuvos teismų praktiką konkrečių magistrinio darbo nagrinėjamų klausimų kontekste, prieita išvados, kad tėvystės (motinystės) nugincijime biologinė tėvystė neturi viršenybės prieš faktinę (socialinę) tėvystę. Tėvystė apima ir įstatymo nsureglamentuotus asmeninius, socialinius vaiko ir tėvo santykius, kuriuos saugo ir gina teismai, todėl tam tikrais darbe aptartais atvejais faktinės (socialinės) tėvystės nėra galima nugincyti net įrodžius, kad asmuo nėra vaiko biologinis tėvas. Taip pat prieita išvados, kad teisinė bazė reguliuojanti Lietuvos tėvystės (motinystės) nugincijimo institutą nėra tinkamai adaptuota, jog būtų išlaikyta pusiausvyrą tarp vaiko interesų ir biologinių bei faktinių (socialinių) tėvų, todėl atsižvelgiant į tai, magistro darbo pabaigoje pateikiami pasiūlymai.

Derkintaitė N. *Acknowledgement of Paternity: Relation of Factual (Social) and Biological Paternity*/ Master's thesis in civil law. Academic Supervisor: Prof. Dr. I. Kudinavičiūtė – Michailovienė. – Vilnius: Mykolas Romeris University (*Lith. Mykolo Romerio universitetas*). Institute of Private Law, 2018.

SUMMARY

The topic of the master's thesis in civil law is relevant not only to those persons, who are contesting paternity (maternity) and (or), respectively, to those children, whose paternity is contested, but also to the researchers, who analyse and improve the institute of contesting paternity (maternity), legal practitioners, students and other persons, who are interested in legal family relations. It is also relevant to the society, without singling out any group, since this relates to the principle of priority of protection of the rights of the child, which is referred to as a public interest.

The relationship between the actual (social) and biological paternity in the context of contesting paternity in the Lithuanian legal doctrine has been analyzed only in a fragmented way without giving more attention to and performing a detailed analysis of the relationship of the paternity forms hereinabove. Therefore, the main aim of the thesis is to disclose the concepts of biological and social (actual) paternity in the contesting of paternity (maternity), to analyse their interrelationship, to evaluate the relevant consequences and provide solution methods for maintaining balance between the priority interests of a child and the rights and lawful interests of the parents.

The following tasks have been set in order to achieve the aim of the thesis: to disclose the concepts of biological and actual (social) paternity; to sort out the legal status of a child and any issues related to child's paternity and establishment thereof; to analyse the institute of contesting paternity and to disclose the relationship between the biological and actual (social) paternity; to analyse the parent's obligation to provide maintenance to their children as a legal consequence of paternity and to discuss possible solution methods in cases, when a person unreasonably provided child maintenance to a child, with whom he has no blood relation.

Upon implementation of the tasks set in the master's thesis and upon analysis of the relevant legislation, scientific doctrine, the practice of the European Court of Human Rights and the courts of Lithuania in the context of specific issues addressed in the present master's thesis, a conclusion was made that actual (social) paternity is not overridden by biological paternity in contesting paternity (maternity). Paternity encompasses personal and social child-parent relationships not regulated by the laws that are protected and defended by the courts; therefore,

in certain cases described in the thesis the actual (social) paternity cannot be contested even after proving that a person is not a biological parent of a child. Also, a conclusion was made that the legal basis regulating the Lithuanian institute for contesting paternity (maternity) has not been adapted properly for keeping balance between the interests of a child and the interests of biological and actual (social) parents; therefore, recommendations are provided at the end of the master's thesis.

Forma patvirtinta Mykolo Romerio universiteto
Senato 2012 m. lapkričio 20 d. nutarimu Nr.1SN-10

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2018 - 05 - 02
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),
TEISĖS FAKULTETO, PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTO, CIVILINĖS TEISĖS PROGRAMA
(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-ė) NERINGA DĖRKINTAITĖ
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„TĖVYSTĖS NUGINČIJIMAS: FAKTINĖS SOCIALINĖS IR BIOLOGINĖS
TĖVYSTĖS SANTYKIS“

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

Neringa Dėrkintaitė
